GÜNEY

90

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

ekim · kasım · aralık '19
çotmeh · mijdar · kanun '19
15 tl · 5 euro

PRANGA İZLERİ HÂLÂ SIZLATILAN ADA:

KÜBA

Sahne (Duruşu) Performansının Politikası

Uluslararası İşçi Sınıfının Müzisyeni Hanns Eisler

Karikatürist Halil İncesu Ve "Çizgili Yol"

1940 Kuşağı'nın Önemli Bir Temsilcisi: Rıfat Ilgaz

Huzursuz Bir Aydın Ve Yazar: Tanpınar

Sinema Notları

9771312693890

BİRDENBİRE AKDENİZ

HÜSEYİN ATABAŞ

Sn. Lale Kıvanç'a

I / Karettakaretta
Torosları alnından öperken sabah güneşi
günleri oyalayan yağmura gülümsedi güz!
'Burası neresi' merakındaydım ki,
her yer turunç sarısı birdenbire Akdeniz.

Abdülkadir Bulut Parkı'na git Anamur'da,
denizi görünce Ahmet Erhan'ı anımsa.
Onda bir arakesit olan Akdeniz Lirikleri'ni;
Bulut, yakım yakıyor şimdi gök katında!...

İskenderun; TriyandaFilis ve Nisa Leyla,
gösterip de vermeyen nasıl bir aydınlıksa?
Oysa adı üzerinde onun Akdeniz uygarlığı,
kıyı karanlıkken suya koşan yavru karetta.

II / Gülümseme
Eve girmemek için haklısın direnmekte
denize vurulan bir damgayken nar çiçeği.
Duy da şaşırma olana bitene,
daldaki portakal Safo'nun kızları cezada.

Kulağın nerede, sana sesleniyorum ey,
sen ki, sesler içindeki büyük sessizliktin!
Hoşlukla davran daldan düşen portakala,
soluğun kekik kokuyor bana doğru üfle.

Masalları göç etmiş fukara bir ülkeyim
kim olduğumu soruyorsan Melahat abla;
çöp bekleyen plastik bir kovayım,
gülümsüyorum yoldan her gelip geçene.

(Elvankent-Ankara, 04 Ocak 2019)

GÜNEY'DEN SİZLERE

Kapak deseni: Raúl Martinez, 1979

Değerli Güney Okurları,

"Merhaba" diyebilmenin mutluluğunu yaşıyoruz. Yine yorucu bir çalışma sonrasında derginizi/dergimizi sizlere ulaştırmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Dergi matbaaya gönderildikten sonra bir nefes alırsınız, yaşanan stres biraz olsun azalmıştır ve ama bitmemiştir. Çünkü derginin matbaada kaliteli bir şekilde basılıp basılmadığı, ardından dağıtımı... kısaca sizlere ulaşıncaya kadar bu stres sürer. Ancak sizlerin eline geçtiği sırada kısa bir rahatlama dönemi yaşanır ve bir sonraki sayının hazırlıklarına başlanır.

Yirmibeş yılı aşkındır yaşanan budur. Ama başka türlü olmasının da olanağı yoktur. Çünkü amacımız her sayıda daha iyiyi, daha içerikli dergiyi, daha kaliteli bir şekilde sizlere sunabilmektir. Siz Güney okurları bizden bunu bekliyorsunuz, bu sorumluluğu üzerlenen bizler de bu beklentiyi en iyi şekilde yerine getirmenin gayreti içindeyiz.

Bu sayımız içerik olarak zengin bir dergi oldu. Ganime Gülmez arkadaşımız devrimin 60. yılı olması nedeniyle Küba üzerine yazdı; çeşitli yazı ve şiirler çevirerek Küba devrimi üzerine bir resim sundu. Temel Demirer tiyatro, Gülfer Uğur arkadaşımız devrimci müzisyen Hanns Eisler, Mehmet Desde Rıfat Ilgaz üzerine yazdı. Gülsen Gülbeyaz arkadaşımızın karikatürist Halil İncesu ile yaptığı söyleşiyi de ilgiyle okuyacağınızı düşünüyoruz.

Bu arada, her zamanki gibi, ürünlerinizi bekliyoruz...

Bir sonraki sayıda, bir sonraki yılda(!) görüşmek üzere...

Hoşçakalın...

GÜNEY

KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Tuncay Özkaradeniz

Yönetim Yeri ve Adresi:
Asmalımescit Mah.
Terkoz Çıkmazı Sokak
Terkoz İşhanı No:1/42
Beyoğlu/İstanbul

Tel.: 0212 - 25 111 91

Yayın Türü: Yerel Süreli
Dizgi & Grafik: Güney Grafik

Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 80 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 25 Avro
(Posta Ücreti Dahil)

Aboneliğin başlatılması için;
yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32
42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya)
Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 2.000 TL
1/2 sayfa: 1.000 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 500 TL
1/4 sayfa: 250 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

İÇİNDEKİLER

3 GÜNEY'den Sizlere

5 Sizlerden GÜNEY'e

7 "Duvarları Delen Çizgiler" Sergisi Açıldı **/ GÜNEY**

8 Öyle Güçlüydü ki Elleri **HALİL YENİ**

9 Daha söyleyeceklerimiz var **DERYA GÜMÜŞ**

12 Pranga İzleri Hâlâ Sızlatılan Ada: KÜBA **GANİME GÜLMEZ**

13 Küba Uzun ve Yeşil Timsah **NİCOLÁS GUİLLÉN**

14 David'in Sapanı, Benim Sapanımdır **JOSÉ MARTÍ**

15 Ben Bir İnsanım, Dürüst ve Doğru **/ JOSÉ MARTÍ**

15 Tütün ve Şeker, Özgürlük ve Kölelik **FERNANDO ORTİZ**

16 Eski Bir Kölenin Anlatılarından CİMARRÓN **MİGUEL BARNET**

19 Yeni Bir Nesil Doğuyor / Yeni İnsan **E. CHE GUEVARA**

20 Beni Beraat Ettiren, Tarihtir **/ FİDEL CASTRO**

21 Geciken Haberci **SEMA GÜLER**

22 Sahne (Duruşu) Performansının Politikası **TEMEL DEMİRER**

30 Hans ile Bans, Hitler'in İki Askeri (I) **TURGAY USANMAZ**

32 Uluslararası İşçi Sınıfının Müzisyeni HANNS EISLER **GÜLFER UĞUR**

40 1940 Kuşağı'nın Önemli Bir Temsilcisi: RIFAT ILGAZ **MEHMET DESDE**

48 KARİKATÜRİST HALİL İNCESU VE "ÇİZGİLİ YOL" **GÜLSEN GÜLBEYAZ**

61 Behra Xezalan / Ceren Denizi **A. KARABAX**

62 Diljan **/ SELAHATTİN ÇAM**

63 Avlusunda Yerkürenin **SERVET AFŞAR**

64 Ermeni Hamlik'in Tarlasındaki Şerbetçi Otları Zamana Direniyor **ALİ ADIGÜZEL**

66 Mor Kurdeleli Orkide Üzerine ve Sardunya Yaprağı Üzerine Bir Şiir **FATİH ÖZ**

67 Ahmedo **BEYZA OKUMUŞ**

68 Kuaförde **SÜLEYMAN DEVECİ**

69 Yıldızlar bile üşüdü... **RAHİME HENDEN**

71 Bir Hazan Yağmuru **MED REŞİYAN**

72 İnsan İlişkileri **TURAN DAL**

72 Sahne **/ CEVAT BAYRAK**

73 İnceliksiz Şiir **BİRGÜL TURAN**

74 Masal **/ GÜLBİN SODAN**

75 çatlak can **/ TAN DOĞAN**

76 kedi payı **/ METİN DİKEÇ**

76 Fonksiyon **MUSTAFA BİLGÜCÜ**

77 Zeman **/ ÖMER RAMAN**

78 fark **/ MEVLÜT ÂSAR**

79 sevince **/ PELİN ONAY**

80 Huzursuz Bir Aydın ve Yazar: TANPINAR **M. UTKU ŞENTÜRK**

KİTAP

82 Virginia Woolf'a Mektup **NEVİN KOÇOĞLU**

83 O Martılar Şimdi İkimiz **YÜKSEL YENİCE ÇAĞLAR**

84 Demir Parmaklıklar, Ortak Düşler **MUSTAFA DEMİR**

85 İnanna **/ MURAT TUNCEL**

86 yeni bir yürüyüş **SİNAN HÜSEYİN**

86 Şimdi Dik Durma Zamanı **EMİN ALİ**

86 Bir Veda Şiiri **ULAŞ YILDIRIM**

87 Ütopyalarımızı Bilemeli **ADİL OKAY**

87 şairin yüzü **HAYRETTİN GEÇKİN**

88 Sinema Notları **ANUŞ PAZARCIYAN**

98 Karikatür **K. ÖNTAŞ**

SİZLERDEN GÜNEY'E

Değerli dostlar merhaba.
Güney dergisinin 89. sayısı elimize ulaştı. Her zamanki gibi zevkle okuduk. Emeği geçen herkese teşekkürlerimizi belirtiyoruz. Sağ olun, var olun. Ben de bu kısa kartla birlikte son dönem karikatür çalışmalarımdan bir kaçını yolluyorum. Umarım beğenirsiniz.
Selam ve sevgilerimle.

Mehmet Boğatekin
T Tipi Hapishane,
A-21 Burhaniye/Balıkesir

Merhaba Güney'e emek veren arkadaşlar.
Son sayınız da geldi bizlere. Emeğinize sağlık. Yine dolu dolu hazırlamışsınız. Dergide beğendiğim yön sinemaya geniş yer vermeniz. Tanıtımlar ve değerlendirmeleri beğenerek okuyorum. Başka dergilerde bu yön eksik. Kitap tanıtım yazıma yer vermişsiniz. Teşekkürler yayınladığınız için.
Size kimi eski karikatürlerimi yolluyorum. Umarım beğenir ve yer verirsiniz.
Sevgili dostlar kendinize çok iyi bakın.
Özgür yarınlarda buluşmak dileğiyle.
Selam ve sevgilerimle.

Ömer Özdurak
T Tipi Hapishane A-21,
Burhaniye/Balıkesir

Değerli Güney çalışanları
Hepinize yürekten devrimci selam ve sevgilerimi yolluyorum. Dilerim hepiniz iyisinizdir? Bizler gayet iyiyiz. Göndermiş olduğunuz dergi ve bir adet kitap elime ulaştı. Çok çok teşekkür ediyorum. (...) Savaşı, yoksulluğu anlatan bir şiir çıktı karşıma onu yazmış bulundum. Günümüz koşullarını ne de güzel ifade etmiş.
Elbette bu konudaki tavrımız nettir. Mücadelemiz, savaşların son bulması ve geleceğin tüm sömürücülerden arındırılmasıdır.
Çalışmalarınızda başarılar diliyorum.
Kendinize iyi bakın.
Selam ve sevgilerimle.

Cihan Karaman
1 Nolu F Tipi Hapishane, C-97, Tekirdağ

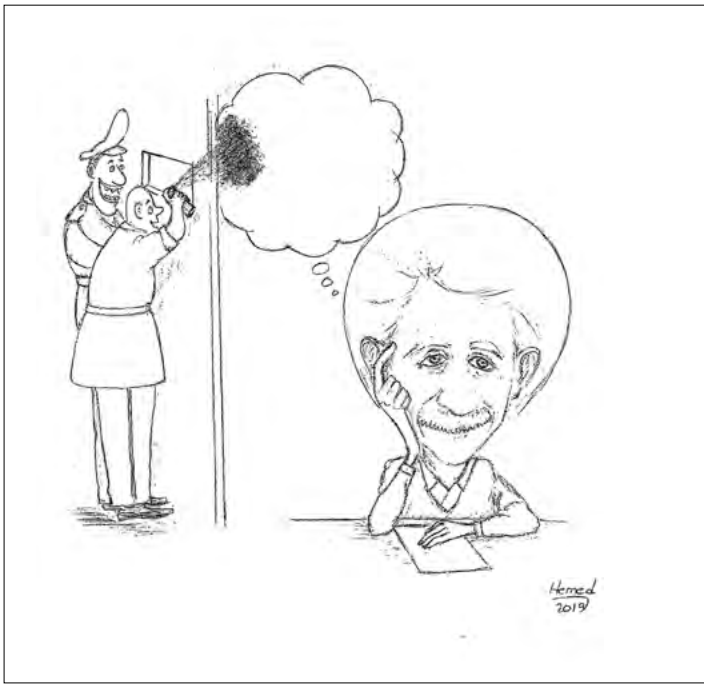

■ **Karikatür: Mehmet Boğatekin**

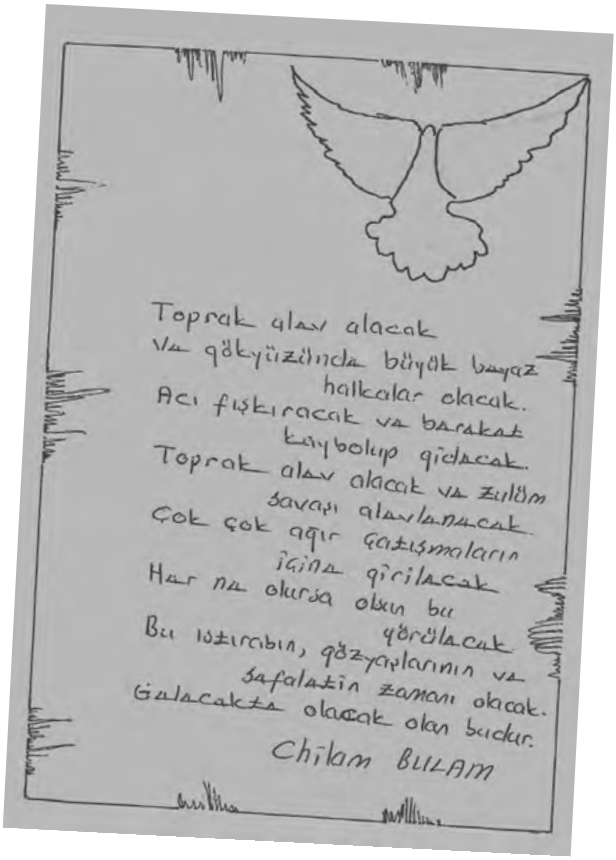

■ **Desen: Cihan Karaman**

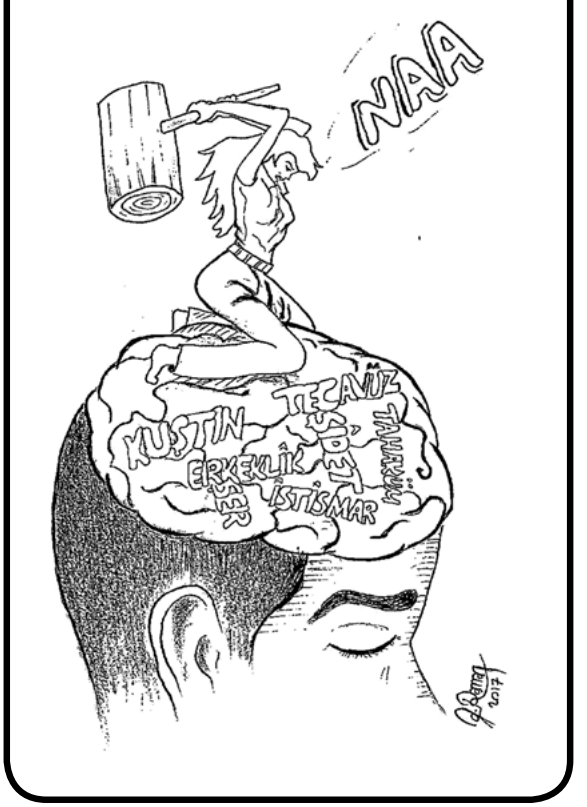

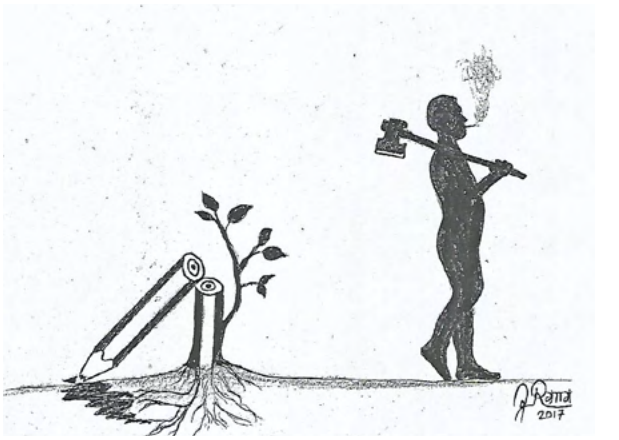

■ Karikatürler: Ömer Raman

Değerli Güney emekçileri,
Değerli dostlar!

Güney'in 89. sayısını aldık. Teşekkürler. Düzenli olarak Güney'i bizlere ulaştırdığınız için ayrıca teşekkürler. Bu sayı da ötekiler gibi dolu ve dikkat çekiyordu. Özellikle Kaestner'in 1958 yılında yapmış olduğu konuşmayı okumak öğreticiydi. Mekân farklı olsa da, zaman geçmiş olsa da, o kadar güncel ki... Çocukken ekranda görmüş olduğum —yasaklı sözcükleri ve dili ifade eden— zincirlenmiş daktilo ve kitap resimlerini sorduğumda büyüklerimden "sen o dönemleri görmedin" diye geçiştirici bir cevap almıştım. Oysa öyle değil. Evet biz de gördük. Yaşıyoruz. Kitaplar bizim dönemimizde de tehlikeli yasaklı. Hele zindan mantığıyla iki kere on kere yasaklı. Yasaklanıp ellerimizden alınması yetmiyor gibi "müsadere" kararlarıyla imha ediliyorlar. Ve bunun kararını da mahkemeler veriyor! Yani Kastner'in ifade ettiği absürantizmi bizler de iliklerimize kadar yaşıyoruz. Ve buralarda yürüttüğümüz mücadelenin bir sebebi de artık bunların yaşatılmaması isteği. (...) Çalışmalarınızda başarılar... 12 kadın yoldaşın selamlarını iletiyorum.

Nida Kutlu

L Tipi Hapishane, Alanya/Antalya

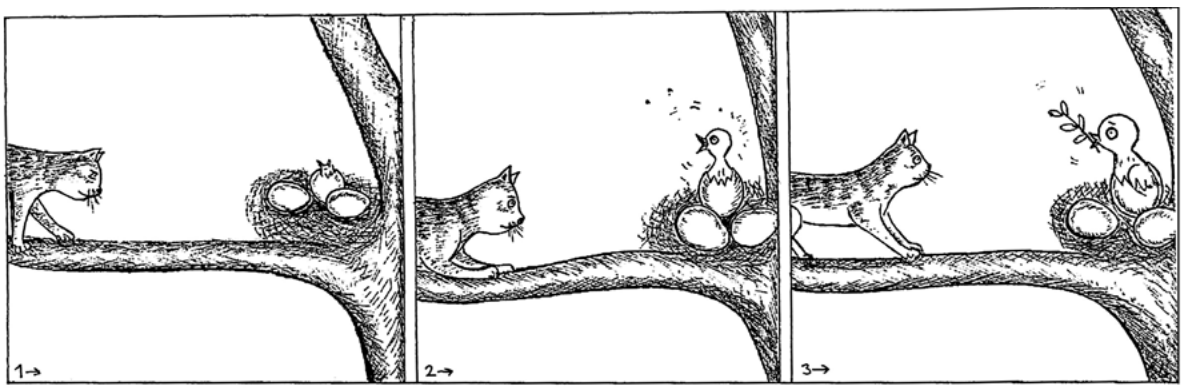

■ Karikatür: Mehmet Boğatekin

“Duvarları Delen Çizgiler” Sergisi Açıldı

Hapishanelerde yaşanan hak ihlallerine dikkat çekmek, tecrit edilen mahpusların sesini duyurmak amacıyla sekiz yıldır faaliyet gösteren, ülkede ve Avrupa’da bu temada çeşitli sergiler açan “Görülmüştür Ekibi” “Duvarları Delen Çizgiler” adlı bir sergi projesini hayata geçirdi. İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Homur Mizah ve Karikatür Grubu’nun desteğini de alarak gerçekleştirilen sergi projesinin hazırlığı için onlarca hapishaneye girilerek, hâlen tutuklu veya hükümlü olan ressam ve karikatüristlere ulaşıldı. Onlardan yaratıcılıklarının görünür kılınacağı bu projeye katılmaları, bu amaçla “Özgürlük” temalı karikatürler çizmeleri istendi.

Türlü engellere rağmen gönderilen 70 kadar karikatür ve desenden oluşan sergi 2-6 Nisan 2019 tarihleri arasında Mersin’de açıldı. Sergi daha sonra sırasıyla İzmir’de (13-16 Nisan), Adana’da (18-22 Mayıs), Samandağ’da (11-14 Temmuz) ve Dersim’de (26-28 Temmuz) sanatseverlerle buluştu. Sergiye gönderilen ürünler ayrıca kitap olarak da sanatseverlere sunuldu.

Projenin amaçları...

Sergiyi düzenleyen “Görülmüştür Ekibi” projenin amacını da bildiride şöyle ortaya koyuyordu:

“2019 Yılı itibariyle hapishanelerde sayıları her geçen gün artan 260.000 tutuklu ve hükümlünün varlığını dışarıdakilere yeniden anımsatmak,

İçerinin sesini, içeridekilerin rakam-istatistik olmadığını, dışarıdaki insanlara göstermek, duyurmak,

Hapishane idarecilerinin “rehabilatasyon” yerine akıl almaz disiplin cezalarıyla, yasaklarla tecrit ettiği mahpus sanatçıların ruhsal sağalmalarına katkı sunmak,

Hapishanelerde plastik sanatlarla ilgilenen mahpusları teşvik etmek. Kendilerini ifade olanağı sağlamak,

Bazı hapishanelerde “Hapishane yönetmeliği-tüzük yok sayılarak” keyfi olarak konulan

renkli kalem yasaklarına dikkat çekmek, en azından Türkiye’nin de imzaladığı (2006) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Cezaevi Kuralları’na uyulmasını sağlamak, Türkiye’deki 400’e yakın hapishanenin çok azında faaliyette olan “Sanat atölyeleri”nin işlevli hale getirilmesi için kamuoyu oluşturmaktır.”

Engellere rağmen...

Serginin hazırlığında bir çok engelle karşılaşıldı. Konuyla ilgili olarak serginin açılış bildirgesinde şunları okuyoruz:

“OHAL’den sonra hapishanelerde sürgün ve sevkler hız kesmediğinden bazı karikatüristlere ulaşmada zorlandık. Taahhütlü mektuplarımız, fakslarımız hapishanelerde kayboldu, bazıları da “Görülmüştür – Kurumda yoktur” mührüyle geri döndü. Kimi zaman da hapishanelerde sık uygulanan “iletişim cezaları” nedeniyle sahibine verilmedi. Mahpus karikatüristlerle bağlantı kurmayı üstlenen sergimizin mimarı yazar Adil Okay, üç ay boyunca postane kapılarında mesai harcadı. Uzun uğraşlardan sonra ulaşabildiğimiz mahpuslardan 20’si çizdikleri özgün karikatürlerini bize yollayıp projemize katkı sundular. Tutuldukları hücrelerde yetersiz malzemeyle çalışarak üretilebileceğini gösterdiler. (...) Sonuç olarak tüm engellere rağmen elimizde sergi açacak bütünlükte, 70 adet karikatür birikti. Ancak daha ulaşamadığımız yüzlerce mahpus çizerin olduğunu, hapishanede o zor koşullarda üretenlerin sayısının bu sergide yer alanlardan fazla olduğunu belirtmek istiyoruz.”

GÜNEY Kültür Sanat Edebiyat Dergisi olarak; devletin tüm engellemelerine rağmen böyle bir serginin gerçekleştirilmesini önemsiyor; böyle bir sergiyi sanatseverlerle buluşturdukları için başta Adil Okay ve “Görülmüştür Ekibi” olmak üzere serginin hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ediyoruz. GÜNEY Dergisi olarak bu tür etkinlikleri desteklediğimizin bilimesini istiyoruz.

■ **GÜNEY**

Öyle Güçlüydü Ki Elleri

■ **HALİL YENİ**

(Cumartesi Annelerine)

Öyle güçlüydü ki elleri,
Öyle güzeldi.
Dokundular üzerine usulca,
Sevgi dünyaya hükmetti.
Bitti acıların koynunda uyuyan geceler,
Kederli uyanışlar tükendi.
İşçilerde sevdi sabahın ilk saatlerini.

Öyle güçlüydü ki elleri,
Öyle bereketli,
Çöle dönmüş ülke çiçek açtı şimdi.
Yeşiller bastı solgun susuz dağları,
Küskün dut ağacı meyve verdi.
Sabahın sisi silinip gitti pencereden.
Kar eridi,
Fidan büyüdü,
Mevsim yaza döndü.
Döndü kayıp evlatlar faili meçhul yıllardan.
Parklarda sevinç çığlıklarıyla oynadı çocuklar.

Öyle güçlüydü ki elleri,
Öyle hünerli
Umut refakatte, bütün hastalar iyileşti.
Hayatın terzisi dikti sökük kalpleri,
Onardı ustası incinen gönülleri,
Kavuştu ayrılanlar küskün bakışlarıyla.
Mektup yolu bekleyen mahpus,
Gurbet yolu gözleyen sevgili,
Bayramlığına sarılan çocuklar gibi sevindi.
Gülücükler açtı öpülmeye hasret dudaklarda.

Öyle güçlüydü ki elleri,
Öyle emekçi,
Ne vakit duyulsa türküleri,
Yatıya kalmış karamsarlık,
alır bohçasını giderdi.
Karanlık günler bize küserdi,
Sırtını dönerdi acısı hayatın.
Ateş böcekleri yuvasını kurar,
Kelebekler dudağımızdan su içerdi.
Gök kuşağının renkleri kol kola girip,
Yürürlerdi karanlığın üzerine, üzerine.

Öyle güçlüydü ki elleri,
Öyle yürekli
Bize o eller öğretti,
Bir Cumartesi değil,
yaşam boyu direnmeyi.

Daha söyleyeceklerimiz var

YENİ İNSAN, BİRLİK, TARTIŞMA KÜLTÜRÜ ÜZERİNE KISA HATIRLATMALAR

Proletaryanın kültürünün egemen hale gelmesi için, proletaryanın toplumda siyasi egemenliği ele geçirmesi ve onun iktidarı şartlarında proletarya kültürünün bilinçli olarak yaratılması/geliştirilmesi/egemen hale getirilmesi çalışmasının yürütülmesi gereklidir.

■ **DERYA GÜMÜŞ**

Güney Dergisi yurtdışında 1993-1997 yılları arasında yayınlanan 14 sayıyla birlikte ele alındığında 25 yılı aşkın bir süredir yayın hayatında...

Geriye dönüp baktığımızda yapmak istediklerimiz, yaptıklarımız, çeşitli nedenlerle yapamadıklarımız üzerinde durmanın, ortaya koyduklarımızı kısaca hatırlamanın/hatırlatmanın, ortaya koyduğumuz görüşler ışığında günümüzdeki bazı sorunlara kısaca tavır takınmanın yararlı olacağını düşünüyorum. Böyle bir hatırlatma belki yeni tartışmaların/araştırmaların kapısını aralayarak yürüttüğümüz pratiği "nasıl daha ileriye taşıyabiliriz"i gündemleştirip bir katkı sağlayabilir.

GÜNEY; kültür, sanat, edebiyat alanında sosyalist düşünceleri işçilere-emekçilere taşımak hedefiyle yayın hayatına başladı. Özellikle yayın hayatımızın ilk yıllarında hangi temeller üzerinde yükseldiğimizi, ortaya koymuş, "Hangi kültür mirasına sahip çıkıyoruz?" sorusuna cevap aramış, konferanslar düzenleyerek tezlerimizi, tartışmaları, sonuçları dergimiz üzerinden yayınlamıştık.

Yine peşinden koştuğumuz o büyük düşün, emeğin/emekçilerin dünyasının yaratılması düşünün bir parçası olarak kültür alanında nasıl bir yol izleyeceğimizi de ortaya koymuş; "İşçi Kültürü" üzerine "Tezler"imizi ortaya koymuş, bu tezleri yayınlayarak konferanslar üzerinden tartışmıştık.

(Bu konuda yazılarımıza internet sayfamızdan ulaşabilirsiniz. http://guneykultursanat.org)

Gerek bu temel belgelerimizin hazırlığı, gerekse tartışma ve konferanslar sürecinin çok verimli ve öğretici olduğunu özellikle vurgulamak istiyorum.

Elbette ortaya konulan düşüncelerin, yapılan tartışmaların bir amacı vardı: "Çıkarken" yazımızda vurguladığımız üzere; "(...) GÜNEY, bir yandan kültür ve sanat alanında burjuva bakış açışını, uygulamalarını, etkilerini görüp gösterme, hâkim sınıfların bu alandaki saldırılarına karşı mücadele etme; diğer yandan özlemini çektiğimiz sosyalist toplumun kültürünün-sanatının temel noktalarını kitlelere götürme, sosyalizmin bu alandaki kazanımlarını savunma, geliştirip güçlendirme ve geleceğe taşıma görevlerini yerine getirmeye çalışacaktır. GÜNEY, proleter kültürün propagandasını yapmayı temel çıkış noktası alacaktır.

GÜNEY bir kültür, sanat ve edebiyat dergisidir. Fakat O; herhangi bir sanat eserinin veya kültür olayının sanatsal yönü üzerine detaylı ve derinlemesine tahliller, araştırmalar, incelemelerden çok; sanat eserlerinin veya kültürel olayların / olguların toplumsal yönü üzerinde durmayı hedefliyor."du... Güney, bu görevlerini yerine getirme çabasını yürütüyor.

Bu satırları okuyan sanki, herşeyin bittiğini, söylenecek olanların tümünün söylendiğini vb. düşünebilir... Hayır, söyleneceklerin hepsi söylenmedi, daha söyleyecek sözümüz var, bu alanda yapılacak daha çok işimiz var.

Deyim yerindeyse daha işin başında sayılırız.

Şu tespitlerimizi de anımsatmakta yarar var:

"Proletaryanın kültürü, kendinden önceki kültürlerden değişik olarak içinde yaşadığı eski toplumun bağrında gelişip egemen hâle gelemez. Eski-sömürücü toplumun bağrında proletarya kültürü ancak nüveler olarak gelişebilir. Yeni toplumun bilinçli savaşçılarının ilişkilerinde, eserlerinde gelişebilir. Fakat egemen hâle gelemez.

Proletaryanın kültürünün egemen hâle gelme-

si için, proletaryanın toplumda siyasi egemenliği ele geçirmesi ve onun iktidarı şartlarında proletarya kültürünün bilinçli olarak yaratılması/geliştirilmesi/egemen hâle getirilmesi çalışmasının yürütülmesi gereklidir. Bu, proletaryanın kültürünün egemenliği mücadelesi, esasta yeni insan/yeni toplum yaratma mücadelesinden başka bir şey değildir. Bu mücadele kısa sürede zafere ulaşacak bir mücadele olarak düşünülmemelidir. Yeni insan/yeni toplumun yaratılması —onbinlerce yıllık sınıflı toplum gerçekliğinin insanının değişmesi— birkaç kuşak insanı kapsayan bir zaman dilimi içinde gerçekleşebilecek kadar basit/kolay bir iş değildir." (İşçi Kültürü Konferansı İçin Tezler'den)

İşçi sınıfının kültürünü ve yeni insanı yaratmak...

Evet, daha söyleyeceklerimiz var...

Çünkü uzun soluklu bir mücadelenin içindeyiz. Görevimizin bir alanında herşeyi bir çırpıda söylenip geriye çekilerek olanı biteni izlemek olmadığını bilenlerdeniz. Tam tersine, öncelikle işçi sınıfının, iktidarı ele geçirme mücadelesini başarıya ulaştırması gerekiyor. Ancak bu mücadele başarıya ulaşsa ve bu sistem yıkılıp yerine emekten yana bir düzen kurulsa bile işimizin bitmeyeceğini biliyoruz. "Yeni bir toplum inşası" ancak ve ancak "yeni insan"ın yaratılmasıyla başarıya ulaşabilir.

Şöyle demiştik "İşçi Kültürü-Tezler"imizde:

"Yeni insan, sömürü toplumuna, onun bütün kalıntılarına karşı kesintisiz devrim süreci içinde, bir yandan yeni insanın ortaya çıkabileceği maddi şartların yaratılması için devrim kesintisiz olarak sürdürülürken, diğer yandan da bilinçlerde köklü değişik ve dönüşümleri sağlamak için kesintisiz bir kültür devrimi –yani insanların eğitilmesi / bilinçlerinin yükseltilmesi için sürekli mücadele– sürecinde tedricen ortaya çıkacaktır.

Kapitalist toplum içinde komünist yeni insan, en iyi halde komünistlerin kendi yoldaşlık ilişkilerinde sınırlı olarak yaşanabilir ve komünistler halk içinde bu ilişkilerin genelleştirilmesi için örnek biçimde yaşayarak mücadele ederler."

Proletaryanın, işçi sınıfının kültürü, "işçi kültürü" işte bu tarihi göreve sahip olan sınıfın, bu tarihi göreve hizmet edecek olan kültürüdür. Proletarya kültürü, yeni insanın, komünist insanın kültürüdür. Ve komünist insanın yaratılması mücadelesinde buna hizmet edecek olan, eden kültürdür. Durağan değil, sürekli ilerleyen, mükemmeleşen bir kültürdür bu. Geleceğin kültürü, geleceğin insanının kültürüdür."

Tüm bu belirlemeler, anımsamalarla bir şeyi daha bir kez daha bilince çıkarmamız gerekiyor:

Teorik olarak hedeflerimi belirlemek, doğruları ortaya koymak elbette önemlidir. Ancak iş bununla bitmiyor: Ortaya konulan hedefler doğrultusunda bir pratik içinde de olmalıyız.

Hastalıkların aşılması şart!

Bugün Güney gücü elverdiği ölçüde böyle bir pratiğin içerisinde. Sergilenen pratik içinde bir dizi sorunlarla karşılaşıyoruz, karşılaşacağız. Sorunların nasıl aşılabileceği noktasında bir dizi düşünce üretilebilir, bir dizi şey pratikte uygulanabilir.

Örneğin "çemberin bu tarafındakiler", yani "bizimkiler", yani teoride aynı hedefler uğruna mücadele yürüten ve ama aralarındaki kimi farklılıklar nedeniyle farklı örgütlenmeler içinde olanların birlikte iş yapmaları; asgari müşterekte de olsa biraraya gelmeleri mümkünken bu bir çok hâlde gerçekleştirilemiyor. "Birlikte iş yapma", "dayanışma" çoğu zaman pek üzerinde durmaya değmeyen şeyler olarak görülüyor. Oysa proleter kültürün en önemli öğelerinden birisi "dayanışma" değil midir?

Ama olmuyor, yapılmıyor"!

Hastalıklarla da mustarip bir sistemin/toplumun bağrından çıkan ve sisteme muhalif olanların kültüründe de içinden çıkılan toplumun, sistemin hastalıklarından izler bulmak mümkün, ne yazık ki... Kolektif çalışma ve ortak düşmana karşı birlikte mücadele etme geleneği ne yazık ki bir çok hâlde lafta kalıyor. Grupçuluk tavırları birlikte mücadelenin, devrimciler arası dayanışmanın yerine geçiyor çoğunlukla...

Aslında ülkelerimizde "bizim taraftakiler" arasında geçmişte devrimci hareketin ortaya çıktığı yıllarda belirli bir dayanışmadan, birlikte hareket etmekten yana bir gelenek başlatılmış olsa da, bu, süreç içinde yerini ya unutulmaya ya da en iyi halde cezaevlerinde yaşanan "siper yoldaşlığı" ile

sınırlı dayanışmanın ötesine geçemiyor. Bu olumsuzluğun kırılması gerektiği yer yer dillendirilse de grupçuluk engeli aşılamadığından güçleri birleştirme yönünde somut adım atmak mümkün olamıyor. Bu tür olumsuz tavırların edinilen "kültür"le yakın bağı vardır. İçinde yaşanılan hastalıklı toplumla bağlar esasta koparılmadan toplumun "öncülüğüne" soyunma çelişkisini içinde barındıran bir durum yaşanmaktadır.

Başka "kültürel" hastalıklar da var...

Tartışmanın da bir kültürü vardır!

Bırakalım biraraya gelip aynı çatı altında mücadele etmeyi; bırakalım asgari müşterekte birleşerek ortak düşmana karşı birlikte mücadele etmeyi, biraraya gelip sorunları tartışmak, birbirini ikna etme temelli siyasi tartışma yürütmek bile sorun olabiliyor.

Konuyla ilgili olarak yıllar önce Güney'de konuyu işlemiş, belirli tespitler yapmıştık. Güney'in 20. sayısında yayınlanan "Tartışma kültürü nedir ve konu neden önemlidir? " başlıklı yazıdan bazı pasajlar aktararak bazı şeyleri anımsayalım:

"(...) "tartışma kültürü", bugünkü toplumsal ilişkiler yumağından bağımsız değil. Toplumsal ilişkilerde de çıkar ilişkileri ve eşitsizlik, feodal intikamcılık vb.; insanlar, kurumlar, grup veya partiler... arasındaki iletişimin, birbirini anlama, birbirlerinin yanlışlarını görme-gösterme, ikna etme, dönüştürmenin; sorunları tartışma yoluyla çözmenin önündeki en büyük engellerden biri olarak ortaya çıkıyor. (...)

"Burada genel olarak bir tartışma ortamının olmadığı, tartışma yapılmadığı vb. iddiasında değiliz. Hayır. Örgüt, grup ve partiler, kişiler tartışıyorlar. Ama, yukarıda saydığımız toplumda, ilişkilerde varolan olumsuzluklar, ilerici, devrimci, öncü vb. adlandırılan grupların tartışmalarında da kendini gösteriyor, Böyle bir tartışma ortamında güçlünün yanlışları doğru, haksızlığı hak oluyor!

Maçoluk, hotzotçuluk, yağcılık, "dediğim dedik"çilik, güce tapınma, şeflik, burnu büyüklük, kibirlilik, "ben söyledim doğrudur" tavırları... geçerlilik kazanıyor, güçlü olan borusunu öttürüyor yanlış yapılanmaların büyük çoğunluğu zaten savunduğu görüşlere güvenmediğinden, kamuoyunda ilkeli, açık tartışmadan öcüden korkar gibi korkuyor. Gerçek anlamda bir tartışmadan kaçmak için her yol ve yöntem deneniyor. Şiddet de dahil her türlü yol ve yöntem, ilişkilerde (ve tartışmalarda) kullanılır, kabul edilir hâle geliyor. (...)

"Bilimsel tartışma kültürü olarak adlandırdığımız şeyin yöntemsel temel özellikleri nelerdir'?

Sol gruplar ve kişiler arasındaki tartışmalarda nelere dikkat etmek gerekir?

Bu konuda bize önemli görünen kimi noktaları aşağıda sıralıyoruz:

— Tartışma, yazılı ya da sözlü yürütülür. İster yazılı, ister sözlü yapılsın, her tartışmanın bir amacı vardır. Tartışma, bir "fikir jimnastiği", "boş gevezelik" vs. olarak algılanmamalı, bu temellerde de yapılmamalıdır. Sol çevreler arasındaki tartışmalar yeni bir toplumsal sistem kurma sorunlarına ya da anlayış farklılıklarını ortaya koymaya, farklı yanları irdeleyip doğruyu hâkim hâle getirmeye hizmet etmelidir.

Bir başka deyişle tartışma, yarının yeni toplumsal sistemi için katkıda bulunmaya hizmet etmelidir. (...)

Tartışmada amaç, eğer gerçekten doğruların kavgasını vermek, ikna etmek ya da tartışılandan da öğrenmek ise, o halde buna açık olunmalıdır. Kendisinin de hata ve eksikleri olabileceğini görmeyen, tartışmaya önyargıyla başlamış demektir. Bu önyargılı tartışma ortamından olumlu sonuç almak mümkün değildir. Böyle bir durumda tartışma, işlevsiz kalır.

Tartışmalarda doğrusu gösterildiğinde onu kabullenmek gerekir. Doğru düşünceler karşısında yanlışta direnmenin anlamı ve yararı yoktur. Doğru görüşleri kabullenmek ve o doğru görüşleri toplumsal mücadelenin hizmetinde kullanmak en doğru olandır. (...)"

(Yazının tamamı için bkz. Güney, sayı 20; internet sayfamızdan: www.guneykultursanat.org)

Ülkelerimizde tartışma kültürünün yerleşmesi konusunda gerek takındığımız tavırlarla, gerekse sergilediğimiz pratiğimizle bu alanda duyarlı davrandık. Bu noktada da "çizginin bu tarafındakilerden" beklentimiz, tartışma kültürlerini samimi bir şekilde sorgulamaları ve hastalıkları, zaafları, yanlışları... ortadan kaldırma noktasında bilinçli bir çaba içine girmeleridir.

13 Eylül 2019 ■

PRANGA İZLERİ HÂLÂ SIZLATILAN ADA

K Ü B A

■ **GANİME GÜLMEZ**

Kristof Kolomb Küba'ya ilk adım attığında, XV. yüzyılın sonlarıdır. Ve rivayete göre, sefer defterine şunları yazmıştır: "*İnsanın gözlerini kamaştıran bir ada!... Bir adamla karşılaştım. Bana bir şey hediye etmek istedi. Kuru kocaman bir yapraktı bu. Belli ki bu yaprak onun en kıymetli hazinesiydi*"[1]. Bu yaprak tütündü!

XV. yüzyılın sonlarıdır Amerika'nın keşfi. XVIII. yüzyılın sonlarıdır ABD'nin kuruluşu. Ve ABD'nin Florida Eyaleti'nden Florida Boğazı'na inilip, hemen ayak basılabilen yerdir artık Küba. Kuzeyindeki Bahama Adaları'ndan aşağıya inilip, hemen ayak basılabilen yerdir artık Küba. ABD'nin güneyinden, karadan Meksika'ya geçilip, oradaki Yukatan Kanalı'na inilip, hemen ayak basılabilen yerdir artık Küba.

Kristof Kolomb Küba'ya adım attıktan neredeyse tam dört yüz yıl sonra, 1800'lü yılların sonunda; bu topraklardan 800.000 ton şeker elde eder hâle gelmiştir Amerika. Elbette "beyaz" olmayanlarla! XVI. yüzyılın başlarından itibaren, Afrika'dan Küba'ya taşınan "siyahlarla"!!!

Fernando Ortiz'in "Şeker ve Tütün, Özgürlük ve Kölelik" adlı makalesinde betimlediği gibi, Kolomb'un elindeki yaprak keşfedilmiş ve tütüncüler şekere de göz dikmiştir artık: "*Küba tarihini araştırmak -iç ya da dış politikası açısından olabilir-, daima şeker ve tütün tarihinin, bunların ikisine uygun ekonomik sistemin araştırılması anlamına gelir. Tütün üreticiliğidir şeker arazilerini yaratan tütüncüleri getiren.*"[2]

● ● ● ●

Altı yıl prangaya mahkûm edilip çalıştırılan, köleliği bilen José Martí, kendilerine yönelen silahlar karşısında: "*David'in sapanı, benim sapanımdır*" der, bağımsızlığa özlemi ve inançlarını böyle ifade eder. Ve tesadüf olmasa gerek, canlı kalan son köle Cimarrón'a, ölümüne çok yakın bir zamanda ulaşıldığında, o da sözlerini: "*Ölmeyi istemiyorum. Gelecek olan savaşlara da varım ben. Kendimi toprağa gömmüyorum. Yeni bir silaha ihtiyacım yok. Benim eski bıçağım, benim büyük bıçağım; daha fazlası lazım değil.*"[3] diyerek bitirir.

José Martí, Küba'ya dönmeden önce bir yoldaşına yazdığı mektubunda: "*Kolomblar yeni yollar bulmak üzere servetleri reddettiler. Ancak şimdi dünya keşişler-papazlarla doldu. Dünya bu keşişlerin üzerinden döner oldu. Ancak iş, bu papazların yanında oturmaya değil, aksine Kolomb'la sefere çıkmaya vardı. İleriye bakmak, zamanla birlikte ilerlemek gerekiyor. Geriye çakılanların değil, aksine gözünü ileriye dikenlerin alnı ak*

olacaktır"[4] yazar.

Adı tarihe geçmiş ya da geçmemiş olan sayısız yazar, şair, gazeteci; çocuk yaşlarda prangalara vurulup işe sürülmüş olanlardır. Topraklarının bilgiye açlığını bilirler. Ötekileştirildiklerini bilirler. Ona besin üretmekten vazgeçmezler. Yıllarca sürgünde yaşasalar dahi, o asırda yaşayan neredeyse tüm sürgünler gibi; topraklarının kendilerine olan ihtiyacını unutmazlar. Sürekli bağımsızlık savaşlarının filizlendiği bu adanın nüfusu, o zamanlar topu topu 10 milyon kadardır. Topluca tekrar adalarına dönerler. Son bağımsızlık savaşına eşlik ederken kurşuna dizilerek, yüreklerine taht kurdukları halklarına veda ederler...

● ● ● ●

Bunca kanlı bir tarihin ardındandır ki: Artık sallarla değil, motorlarla Kolomb'a eşlik edenler çoğalır. "Che"ler ayağa kalkar! Okuma-yazması dahi olmayan halkların başına geçtiklerinde, bürokrasiden uzak bir eğitmen olmanın okulunda öğrenim görmeyi tercih ederler! 1958; bir yoldaşı Che'ye, Castro'nun farklı talimatlar verdiğini aktarır. Ve Che'nin talimatlarına uyacaklarını, ancak verdiği sözleri yerine getireceğine dair resmi bir imza beklediğini yazar. Che'nin cevabı: "*Yoldaşlar arasındaki sözün değeri, dünyanın en önemli imzalarından daha değerlidir. Ben birinden imza talep ediyorsam, sebebi ona güvenmeyişimdir.*"[5] olur.

Ve sadece vurulmuş hâldeki fotoğrafı dağıtılan Che'nin cansız bedeninin, Küba topraklarına aktarılması için dahi; tüm dünyada "sosyalizm" kelimesine yeterince çamur atılması beklenir.

Castro; bu tarihlerle yoğrulan bir halkın başına, bir mirası devralan olarak geçer. Bunca kaybın ardından halk, bu tarihlerin canlı tanığı olan Castro'yu sahiplenir.

● ● ● ●

Ardından özellikle Avrupa, masa başlarında yatırır Küba'yı masaya! Fizikçiler, matematikçiler, ekonomistler, gidilen yolları ölçüp-biçip, hesap hatalarını yazıp çizerler. Binlerce sayfa yazılır Küba'daki devrimin yolu hakkında...

Şimdilerde, yani devrimin 60. yıldönümü ve Havana şehrinin kuruluşunun 500. yıldönümünün kutlandığı 2019'da ya yine yüceltilir ya da yine yerden yere vurulur Küba.

Ve tam da bu dönemde Küba'ya yine "höööööt" der Amerika! Ekonomik ambargo koyar mayıs ayında. Parlak turizm adasının pranga izlerindeki sancıları tekrar sızlatılır ve anayasadaki özelleştirme maddeleri değiştirilmek üzere halkoyuna sunulur: Yeniden çatırdar keskin analizler! Kesin bildiğimiz çok yalın şeyler vardır

Küba
Uzun ve Yeşil Timsah

NİCOLÁS GUİLLÉN*

Antille denizinde,
Karibik de denilen,
dalgalar keskin çarpar
ve zarif köpüklerle süslenir her yer,
bunaltıcıdır güneş
ve geri püskürtür rüzgâr köpükleri,
kendi haritasında Küba, mırıldanır yabani
gözyaşlarıyla:
Timsah uzun ve yeşil,
Gözler taştan ve sudan.

Şekerden bir taç, yüce
acı şeker kamışı, firar eder şekere
tacıyla özgürleşemez,
tacı köleliği:
Dışında mantolu kral
altında sadece tımar sahipleri
çok daha üzgün, herkesten ama herkesten,
Küba kendi haritasında yüzer:
Timsah uzun ve yeşil,
Gözler taştan ve sudan.

Tereddütsüzce durmaktasın
kıyısında denizin, uyku girmemiş gözlerin,
seni; denizin kararlı bekçisi,
ucunda mızrağının
ve gümbürtüsünde dalgaların,
çığlığında alevlerin
gözetler kertenkele,
parçalar haritandan, tırnaklarıyla:
Timsah uzun ve yeşil,
Gözler taştan ve sudan.

(1958)

*** Nicolás Guillén** (1902-1989): Kübalı şair, yazar Nicolás Guillén'in babası gazetecidir. Ve 1917'de, kendisi henüz 15 yaşındayken İspanyol askerleri tarafından politik sebeplerle vurulur. Nicolás Guillén eğitimine devam eder, hukuk okur. Yerel gazetelerde şiirleri yayınlanmaya başlar. Ardından gazetecilik okumaya karar verir. Ataları köledir. Ve bu bilinçle; yazılı tarihi olmayan, artık günlük yaşamda unutulmaya yüz tutmuş-konuşulmayan bir dili, Afroküba dilini edebiyata taşır. 1937'de Küba Komünist Partisi'ne katılır. 1953'te Küba'yı terk etmek zorunda kalır, Paris'e kaçar. 1959'da Küba'ya geri döner. 1961'den itibaren, UluslararasıYazarlar ve Sanatçılar Birliği Başkanlığı görevini üstlenir.

Kaynak: Bert Hoffmann, Kuba: s.15, Verlag C. H. Beck oHG, München, 2000.

Çeviren: Ganime Gülmez

JOSÉ MARTÍ *

DAVİD'İN SAPANI, BENİM SAPANIMDIR*

Vatanım ve görevim için, her gün canımı verme tehlikesindeyim; bunun farkına vardığım anda, bu kararı gerçekleştirmenin hiçbir zorluğu kalmadı benim için. Bu görev bana; işte tam da bu zamanlarda, Küba'nın bağımsızlığını kazanması yoluyla Antillen Adaları'nda bir birleşik devlet kurulmasını ve böyle bir güç toplayışın ardından, bizim Amerikalı Anavatanımızın yerle bir edilmesini engelleme sorumluluğunu yüklemekte. Her şey ama her şey, bugüne dek yaptığım her şeyin ve yapacaklarımın başka da bir hedefi yoktur. Tıpkı yürümek gibi, sessizlik de bir zorunluluktur. Bunu dolaylı olarak ifade etmek gerekirse: Bazı hedefler vardır, ulaşılması istendiğinde gizli tutulması gerekir; bu hedeflerin belirtilmesi, beraberinde sadece aşılmaz engelleri getirecektir.

Öte yandan ikinci zorluk: Küba'da değil, aksine emperyalist ilhakın sapa yolunda, İspanyol hatasıyla yavaş yavaş açılan, engellenmesi, kendi kanımızla engellenmesi gereken bir yol vardır. Bu yol ki; Güney Amerika halkının Kuzey Amerika'ya zulümle, hiçe sayarak gerçekleştirdiği bir yoldur. Genellikle ilgi odağı olan bu yoldur ki; bizim amaç edindiklerimize açıkça onay ve somut olarak destek veren halkları resmi sorumluluklara boğarak, bundan menetmeye çalışmaktadır.

İşte ben bu canavarın içinde yaşadım ve onu ciğerlerine dek tanırım. Ve David'in sapanı benim sapanımdır (Karşı konulamayacak kadar büyük bir güç olan Goliath'a karşı, sapanıyla saldırıp zafer kazanan David; İncil'de geçer. Ya da Tevrat'ta Davut Peygamber olarak geçer –ÇN.-).

*** Kaynak:** Hans Magnus Enzensberger, Kursbuch 18, s.1-3, Kasım 1969, Küba Dosyası. Bu mektup, José Martí vurulmadan bir gün önce, 18 Mayıs 1965'te Manuel Mercado'ya yazdığı mektubun bir bölümüdür.

Çeviren: Ganime Gülmez

oysa: Devrimin gerçekleştirildiği asır; ancak susulup oturulduğu takdirde kan akıtılmayacak olan bir asırdır. Ve onlar susmayanlardır! Devrimin gerçekleştirildiği asır; sosyalizmin inşasının sürdürüldüğü ülkelerin var olduğu bir asırdır. Ve onlar; emperyalizme karşı sosyalist ülkelerin müttefiki olmaya karar kılanlardır!

Küba edebiyatına, onların kendi aktardıklarına inildikçe, bütün sözlerimiz hükmünü yitiriyor. Oradaki yaşanmışlıklar, kültür, bu yaşanmışlıkların kendi kültürleriyle aktarılışı, bizim sözlerimizi zayıflatıyor. Bu yüzden son sözü; Küba'yı ve etrafındaki adaları kucaklayarak, ABD ve diğer sömürgeci ülkelerin dışında başka bir birleşik devlet kurma ideallerinin peşinde koşan José Martí'ye bırakmak istiyorum:

"Avrupa'nın aç topluluklarından, hasisliklerinden ve kinlerinden tanıdığımız, güçlü komşulardan birinin olası kazanma hırsı ve diğerinin tam bir dengede olmayışı karşısında; takım adaların mucizevi bağımsızlığı herkesin ortaklaşmasını teminat altına alacaktır. Doğa bu takım adaları, dünyanın düğüm noktası yaptı. Kıtalar, karşılaşmak ve kucaklaşmak üzere oradan oraya patladığında, tarih de bu takım adaları özgürlüğüne patlattı."[6]

Karşılaşan ve kucaklaşan bu kıtalar arasında talan edilen bütün coğrafyalarda; kimlerin-nerelerin gerçekten özgürlüğe kavuşacağı hâlâ ve hâlâ meçhul...

Dipnotlar

1 Bert Hoffmann, Kuba: Verlag C. H. Beck oHG, München 2000.
2 Bert Hoffmann, Kuba: Verlag C. H. Beck oHG, München 2000.
3 Hans Magnus Enzensberger'in Almanca'ya çevirisinden: Kursbuch 15, 1968.
4 Kursbuch 18, 1969.
5 Kursbuch 18, 1969: Bu mektubu Che, 1958 Kasım'ında Sierra kodadlı yoldaşına yazar.
6 Kursbuch 18, 1969: José Martí'nin 17 Nisan 1894'te Fransa'dayken yazdığı "Devrim Ruhu ve Küba'nın Amerika'daki Görevi" adlı edebi çalışmasından.

JOSÉ MARTÍ*

Ben Bir İnsanım, Dürüst ve Doğru**

Ben bir insanım, dürüst ve doğru,
evimdeyim palmiyeler altında
ve fırlatıyorum mısralarımı
öbek öbek kendimden,
ah, ölüyorum.

Gelenim buraya her yerden,
her yere gidenim buradan,
dağlardaki dağ gibi, böyle çok
sanatlar içerisindeki sanatım (...)

Kalbimin derinliklerine gömüyorum,
hayatımı mahveden felaketleri:
Bu köleleştirilmiş halkın oğlu
yaşar vatanı için, sırrını saklar ve ölür.

(1891)

*** José Julián Martí Pére** (1853-1895): Martí ilk bağımsızlık savaşı deneyimini, İspanya askerlerinin tarafında olan bir babayla tanır. Babasına ve koloni efendilerine karşı isyan eder. İspanya karşıtı ajitasyonlarından dolayı, henüz 17 yaşındayken altı yıl prangaya mahkûm edilir. Ardından cezasını tamamlamak üzere İspanya'ya sürülür. Bu tarihlerden vurulana dek, sadece kısa bir zaman zarfı içerisinde Küba'da yaşayabilir. İspanya'da hukuk, filoloji ve felsefe bölümlerinde okur. Yazar, şair ve gazeteci olarak Avrupa, Latin Amerika ve nihayetinde Amerika'ya yolculukları başlar. Artık günlük yaşamda kullanılmayan, unutulmaya yüz tutan Afroküba dil geleneğini edebiyata taşır. 1878'de Küba'ya döner, Meksika'ya sürülür. Politik çalışmalarını sürdürmek üzere, 1880'de New York'a gider. 1892'de ABD emperyalizmine karşı Küba Özgürlük Partisi'ni kurar.

****** Bu şiiri yazdığında, sürgündedir. Ve "sırrı", ülkesindeki özgürlük mücadelesine katılmayı planlamasıdır. Bunun gerçekleşip gerçekleşemeyeceğinin sancısındadır. 1895'te, kendisi gibi sürgünde yaşayan bir grupla tekrar Küba'ya döner. Ve hemen İspanya'ya karşı verilen Dos Rios Bağımsızlık Savaşı'na katılır. Küba'ya döndükten bir ay kadar sonra, 19 Mayıs 1895'te bir çatışmada vurulur. Bu erken veda onu, halk için bir mite dönüştürür. Devrimden sonra tüm okullara büstü dikilir.

Kaynak: Kaynak: Bert Hoffmann, Kuba, s.34, Verlag C. H. Beck oHG, München 2000.

Çeviren: Ganime Gülmez

FERNANDO ORTİZ*

TÜTÜN VE ŞEKER, ÖZGÜRLÜK VE KÖLELİK

Tütün ve şeker Küba tarihindeki en önemli şahıslardır. Şeker ve tütün belirli iklimlere özgü nebati ürünlerdir. Ancak işlenmesi ve sürülmesi bakımından gerekli toprak ve gerekli zirai metodların tam anlamıyla çelişmesinden dolayı biyolojik olarak farklıdırlar. Bu iki üretim şekli arasındaki şaşırtıcı farklılıklar; Küba'nın etnik bileşiminden toplumsal şekillenişine, politik değişimlerinden uluslararası değişimlerine dek yansımıştır... Bu sebeple Küba tarihini araştırmak -iç ya da dış politikası açısından olabilir-, daima şeker ve tütün tarihinin, bunların ikisine uygun ekonomik sistemin araştırılması anlamına gelir.

Biricik tezatlıktır şekerkamışı ve tütün. Var olduklarından beri rekabet içerisinde oldukları ve birbirlerinden ayrıldıkları tasavvur edilebilir. Bitkilerden birisi otlar türüne, diğeri ise patlıcangiller ailesine mensuptur. Birisi topraktan filizlenerek fışkırır, diğeri ise bir tohumdan, büyük saplarda bulunan, her bir düğümünden kök veren küçücük tohumlardan fışkırır. Birinin serveti işe yaramaz diye atılacak olan yapraklarında değil saplarındadır; diğerine verilen değer ise tenezzül dahi edilmeyecek olan saplarında değil yapraklarındadır. Tarlada yıllarca yaşar şekerkamışı, otsu bitki tütün ise sadece

birkaç ay. Biri ışığı arar, diğeri gölgeyi; gece ve gündüz, güneş ve ay; biri yağmuru sever, diğeri topraktan yükselen kavurucu sıcağı. Şekerin kamışındaki özsu, kullanılmak üzere sıkılır. Tütünün yapraklarındaki özsu ise çekilmeye bırakılır, çünkü o tütünün işlenmesini engelleyendir. Şeker suya iner, erir, şurup halinde insani kullanımlara uygun hale gelir. Tütün ateşle kendisine ulaşıp dumana dönüşür, uçar. Biri beyazdır, diğeri ise kahverengi. Şeker tatlı ve kokusuzdur, tütün ise acıdır ve kokar. Daimî bir tezatlıktır var olan: Besin ve zehir, uyandırmak ve uyuşturmak, zindelik ve dalgınlık, tensel zevkler ve ruhani zevkler, duyumculuk ve tinsellik. İştah dindirilir ve yanılsama duman içerisinde dağılır; yaşam kalorisi ve fantezi bulutları, beşikte başlayan olağan ve anonim gelenekçilik ve tüm dünyadaki aristokratik, ferdi işaret isimleri; tıp ve büyü, gerçek ve hile, namusluluk ve rezillik...

Bu derin tezatlıklardır ki Küba ekonomisine de etki eder: Tarıma, üretime ve insana. Tütüne gösterilen büyük itina ve şekeri tamamen itimat edilerek kendi haline bırakma. Birinde daimî mahsul, diğerinde ise değişken rençberlik. Yoğun ve geniş bir tarım; azının işi ve çoğunun görevi. Beyazların göçü ve siyahlarla alışverişi; özgürlük ve kölelik. Uzmanlar ve gündelikçiler: Eller ve kollar, insanlar ve makineler; zariflik ve kabalık. Tütün üreticiliğidir şeker arazilerini yaratan tütüncüleri getiren.

(1940)

*** Fernande Ortiz Fernandez (1881-1969):** Havana'da doğan Fernande Ortiz, 4 yaşına dek İspanya'da kaldıktan sonra tekrar Havana'ya getirilir. Hukuk öğrenimi görür. Küba'daki antropoloji ve müzik etnolojisi bölümlerinin kurucusudur. Birçok bilim dalının yanı sıra tarihi araştırmalar da yaparak, bunları yayınlayandır. Küba'ya beyazların gelmesinden, Küba'daki dini etkilenimlerden, tiyatro tarihinden tarıma, Küba'daki isyan tarihlerine dek; birçok inceleme-araştırma kitabı hazırlar ve gençlere eğitim verir. 1917'de Küba parlamentosunda milletvekilidir. 1931'de diktatör Gerardo Machado'ya muhalif olması sebebiyle Küba'yı terk etmek zorunda kalır. 1933'e dek Amerika'da yaşar ve sonrasında Küba'ya geri döner. Küba Özgürlük Hareketi'nin 1949'daki kurucu başkanıdır. Bilinen antropolog-yazar Miguel Barnet, Fernande Ortiz'in antropolog-yazar öğrencilerinden bir tanesidir.

Kaynak: Bert Hoffmann, Kuba, s.20-21, Verlag C. H. Beck oHG, München 2000.

Çeviren: Ganime Gülmez

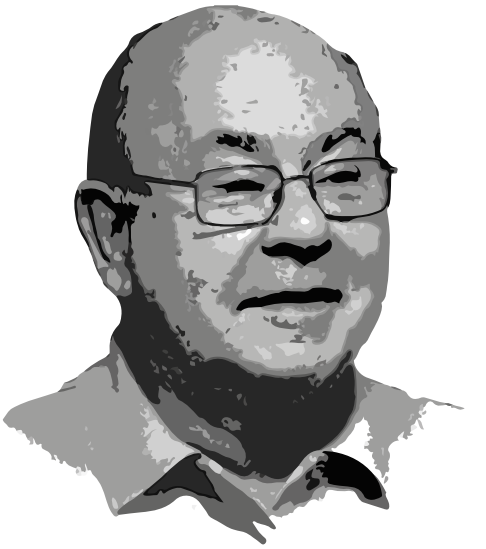

MİGUEL BARNET

Eski Bir Kölenin Anlatılarından

CİMARRÓN*

DÜNYA

Dünyada kendime açıklayamadığım türlü türlü şeyler var. Doğayla ilgili olan her şey ama her şey beni şaşırtıyor. Daha da muammalı olanı Tanrılar. Tanrılar oldukça inatçı ve kaprisliler. Bundan dolayı yeryüzünde tuhaf tuhaf şeyler gerçekleşti. Öncesinde, yani kölelik zamanında sık sık gökyüzüne bakardım. Gökyüzünün rengi benim çok hoşuma gider. Bir gün, gökyüzünün rengi köz korluğu rengine dönüverdi ve dehşet verici bir kuraklık başladı. Başka bir defasında, tam gün ortasında tüm ada üzerinde güneş kararıverdi. Adeta ayla güneş savaşmaktaydı. **Dünya gerisin geriye gitti. Bazıları konuştukları dili kaybettiler. Diğerleri de felce uğradı.**

Böyle şeylerin neden gerçekleştiğini bilmiyorum. Doğa onları kendinden üretiyor. Doğa her şeydir, görülemeyen şeyler de dahil.

İnsanların üzerinde Tanrılar var. En kudretli Tanrılar Afrika'dan gelir. Tabi biliyorum, onlar uçabilirler. İstedikleri her şeyi büyüleri sayesinde başarabilirler. **Peki neden köleliğe karşı hiçbir şey yapmadılar?** Bu soru benim kafamda bir teker gibi dönüp duruyor. Bunu açıklayamıyorum. Kölelik haşhaş çiçeği kırmızısı men-

dillerle başladı. Öncesinde tüm Afrika eski bir duvarla çevriliydi. Eski duvar palmiye ağacından yapılmıştı. Ve bu ağaçların içerisinde harıl harıl sokan, ısıran böcekler yaşardı. Bu yüzden beyazlar Afrika'ya giremiyorlardı. Ta ki akıllarına, gemileri üzerinden kırmızı mendiller sallamak gelene dek. Siyah krallar bunu gördükleri anda, insanlara seslenmeye başladılar: "Yürü, bana kırmızı mendili getir!". Ve siyahlar âdeta bir koyun sürüsü gibi gemiye doğru yürümeye başladılar ve gemiye hapsedildiler. Siyahlar hep kırmızı renge karşı tutkuluydular ve bu onların sonu oldu.

Siyahlar Küba'ya böyle kaçırıldı. Kölelik böyle başladı.

Ben ailemi hiç tanımadım. Onları hiç görmedim. Bu bir gerçek olduğu için, üzücü de değil. Ben bir Cimarrón'um. Vaftiz babalarım bana söylediği için ne zaman doğduğumu biliyorum ama: Tıpkı takvimdeki gibi, 1860 yılında kutsal Esteban gününde. O zamanlar, efendiler siyahları domuz yavruları gibi satarlardı. Beni de. Flor de Sagua'daki şeker üretim arazisine gelmiştim. Buradan ilk kaçtığımda 10 yaşındaydım. Beni yakaladılar ve sızısını bugüne dek hissettiğim zincirle kırbaçladılar. Sonra kelepçelediler ve tekrar tarlaya sürdüler. O zamanlar çocuklar, mahkûmlar gibi ağır işlerde çalıştırılırlardı. Bugün bana hiç kimse inanmıyor. Ama bunu direk kendim yaşadım.

Eğer bir çocuk tatlı ve zarif ise, beyazlar onu eve alırlardı. Ve bilemiyorum hangi hizmetlere seferber ederlerdi. Bir erkek çocuğu bütün gün sineklikle masanın önünde dikilirdi. E efendiler bütün gün zıkkımlanırlardı. Ola ki tabaklarına bir sinek düşerse, bu erkek çocuğu eşek sudan gelinceye kadar döverlerdi. Ben hiçbir zaman bir efendi evinde bulunmadım. Efendilere hiç aklım ermedi, onlara hiç yalakalık yapmadım. Hep böyleydim. Çocukken de bir Cimarrón'dum.

KÖLELİK

Sabah 04:30'da bekçi Ave Maria'yı [Katolik Duası-ÇN.-] çalardı. Dokuzuncu çalışta köleler ayakta olmak zorundaydı. Saat 06:00'da sayım için, barakaların önündeki meydanda toplanılmak üzere çanlar çalardı. Kadınlar sola, erkekler sağa. Upuzak, bomboş, toptozlu bir meydandı. Bu meydanda, palmiye, sedir ağacı, incir ağacı; tek bir ağaç bile mevcut değildi. Sonra şeker tarlasına işe sürülürdük. Güneş batımına kadar çalışırdık. Daha sonra duaya çağrı yapılırdı. Saat 21:00'de son çan çalardı, sessizlik çanı. Ve bekçi kapıya büyük kilidi vururdu.

Kölelikte çok korkunç şeyler gördüm. Şeker kaynatılan kazan dairesinde bir koy vardı. Koy kalaslardan yapılmıştı. İçinde; ayaklar, eller ve baş için beş oyuk vardı. Köleler ufak tefek şeyler yüzünden, bir hiç yüzünden iki ya da üç ay boyunca bu koyun oyuklarına yerleştirilip dövülürlerdi. Kırbaç hep bekçilerin elinde sallanırdı. Hamile kadınlar yere yüzüstü yatıyorlardı, ki bebeklerini kaybetmesinler. Birçok kardeşimi kırmızı omuzlarla gördüm. Parçalanmış derileri bekçiler ıslak tütün yaprakları, tuz ve çişle dağlıyorlardı. Deri ateş gibi yanardı.

Kölelikte yaşam ağırdı. Burada insan telef oluyordu. Böyle bir yaşam hakkında, artık ne bir şey duymam ne de bir şey bilmem lazımdı.

KAÇIŞ

Kim orada kalırsa, o artık bir hiçti. Kaçmak istiyordum. Sürekli kaçmayı düşündüm. Sürekli uyuyamadım, çünkü kaçmayı düşünüyordum.

Kölelerin çoğu dağlardaki yaşamdan korkuyorlardı. "Nasılsa yakalanacaksın", diyorlardı. Ama bana göre orman daha iyiydi. Ve biliyordum ki, tarlada çalışmak âdeta cehennemdi. Sürekli bekçiyi kolaçan ettim, hiç gözden kaçırmadım o iti. O hâlâ gözlerimin önünden gitmez. Büyüktü, İspanyol köpeğiydi sanırım. Hiç kimseye acıması yoktu. Siyahları korkutuyordu. İnsanın derisini bir şaplakla lime lime edebilirdi. Günlerden bir gün, neden bilmem, canıma tak dedi. Ona baktığımda öfkeden ateş basıyordu.

Islık çaldığımda, bana doğru dönüverdi. Elime hemen bir taş aldım ve ağzının tam ortasına fırlattım. Tam isabet. Efendi bağırdığı için biliyorum: "Tut onu!". Tabana kuvvet koştum ve hiç ayakta durmadım; ta ki dağlarda, ormanda yalnız kalana dek.

YANLIŞ ÖZGÜRLÜK

Günlerden bir gün bir bağırtı duydum. "Özgürüz!" diye bağırıyorlardı. Duyuyordum ve duyduklarıma inanamıyordum. Neden bilmem, ama düşündüm ki; bu sadece bir yalan.

Dağdan aşağıya indim. Ormandan çıktığım anda, iki çocuk kucağında bir yaşlıya rastladım. Ona sordum: "Söyle bana, artık köle olmadığımız doğru mu?". Cevap verdi: "Evet, özgürüz". O an yoluma devam ettim ve kendime iş aramaya koyuldum.

Barakaların kilitlerini, sürgülerini çıkarmışlardı

ve bekçiler gitmişti. Ama tarladaki işler hep aynıydı. 3 ay sonra ellerim parçalanmış, ayaklarım şişmişti.

Şekerkamışı ve sıcak neredeyse öldürücüdür. Tarlada gün bitmek bilmez. Bekçiler eskilerde kaldıysa da bir mola vermeye kalktığımda hemen şu anlama geliyordu: "İşine son".

Bu, hakkında çok şey duyduğum: Siyahların özgürleşmesiydi. Bunun bir yalan olduğu hemen aklıma gelmişti. Söylenenler ve sevinç naraları, tek başına hiçbir şeyin ifadesi değildi.

MAKİNELER

Bir ara mühendisler gelip gittiler. Tarlalara doğru yürümeye başladılar ve şeker rafinerisini gözlemlediler. Her şeyi iyileştirmek istiyorlardı. "Mühendisler geliyor"un anlamı; hemen temiz giysiler giyinmeliydik ve bekçi, güneş gibi parlayana kadar sürttürürdü kazanları.

Mühendisler yabancıydı. İngiltere ya da Amerika'dan gelmişlerdi. Eski buhar makinesi onlar için çok yavaştı, daha büyüğünü getirdiler. Bir krem makinesi de getirmişlerdi.

Ariosa'daki en büyük imalâthanede, bu üç makine vardı. Kırma un değirmeni şeker kamışını kıyıyordu. Başka bir makine bunları sıkıp, sularını çıkarıyordu. Yemek mekanizması, fırın için posaları küçültüyordu. Birdenbire bütün bu makineleri çalışırken görünce, ağzım açık kalmıştı. Yapayalnız çalışıyorlardı. Muhteşem görünüyordu. Öncesinde böyle ileri bir şey görmemiştim.

Genellikle müstemlekeciler –çiftlik sahiplerimemnuniyet içerisindeydiler. Çünkü, değirmenler onlara sürekli daha fazla kamış öğütüyordu. Ve sonra makinistler, kazan ve kantarcılar. Her şeyi daha da iyileşmiş buluyorlardı. Rahat evlerde de oturuyorlardı. **Makineler nefret ve eşitsizlik de getirdiler. Onlar; tarlada kızgın güneş altında çalışanlara hiç ama hiç yardım etmediler.**

İSYAN

Sonra bütün dünyada isyandan konuşulan bir zaman geldi. Savaş kokusu geliyordu. İspanyollarla. Her şey bitti, geride kaldı ve 'Yaşasın Özgür Küba'!

Her şeyi duyuyor ve hiçbir şey söylemiyordum. Devrim hoşuma gitti. Anarşistlere büyük değer verdim. Çünkü hayatlarını riske atıyorlardı ve hiç korkuları yoktu.

Ama yanılmayasın! Savaş insanlar arasındaki güveni yok etti. Kardeşlerin yanında ölürken onlar için hiçbir şey yapamıyorsun. Her şey geride kaldığında da sadece deliklerden çıkan akıllı cardonlar keyifli bir gün geçiriyorlar.

Ve sefalet bu kadar büyükken, alıp başını gidemezsin. Dövünmek zorundasın, aksi halde değerin kalmaz.

Siyahlar devrimin hangi maksatla yapıldığını sormuyorlardı artık. Savaş olmak zorundaydı. Hiç kimse İspanyolların egemenliği altında daha fazla yaşamak istemiyordu. Daha fazla zincirlere katlanmak, kötü et yemek ve sabahın köründe tarlaya gitmek istemiyordu hiç kimse. Beyazların her şeye sahip oluşu ve özgürlüğün olmayışı hak değildi. Bu yüzden özgürlük savaşı verdik. **Mesele bizim kendi hayatımızdı. Savaşa gitmeyip evde kalan mutsuzdu. Çok uzun süre yaşayamazdı. Üzüntüden ölürdü.**

Bu savaşta sağlığım da dâhil hiçbir şeyimi kaybetmedim. Sadece bacağımda bir İspanyol mermisi var. Bu savaştan bana, böyle bir siyah leke kaldı. Ama kimisi neredeyse hiç ormandan çıkmadı ve hemen ilk gün çiftelendi.

MAL TİEMPO MUHAREBESİ

Aralık 1895, arkadaşlarıma: "Baş kaldırma zamanı" dedim. Aynı gün öğle sonrası rafineriyi terk edip, bir ötedeki çiftliğe gittik. Çiftçiye nazikçe: "Bize lütfen atlarınızı, başlıkları ve eğerleriyle birlikte verin. Sonra binelim ve gidelim" dedim. Oradan dörtnala uzaklaştık.

Las Villas'da isyancılara katıldık. Büyük bıçaklarımızdan başka silahımız yoktu. Elebaşı muharebeden önce: "düşmanı görürseniz, bir boşluğa getirip üzerine çullanın" demişti.

Mal Tiempo, şeker kamışı ve ananas tarlalarının olduğu en büyük platodur. İspanyollar bizi gördüklerinde sabahın köryüdü ve titremeye başladılar. Bıçaklardan korktular. Bazısı kendini yere atıverdi, bazılarının silahları ellerinden düştü ve çalıların arkasına saklandılar. Tabi aralarında çok uyanıkları da vardı. Bir küçük İspanyol az kalsın beni öldürecekti. Onu yakasından yakaladım ve sıkıca tuttum. Orada beni gördü ve bağırmaya başladı: "Hayvansınız siz!". İspanyollar olanları başka türlü düşünmüşlerdi. Kafalarını uçurmamızdan şaşkınlardı. Çünkü bizim insan değil, öküz olduğumuzu düşünmüşlerdi. Muharebe sadece yarım saat sürdü. Çok kanlı bir işti ama. Nihayetinde, küçük İspanyol kafaları ananas çalılarının arasına dağılmıştı. Böyle-

E. CHE GUEVARA

YENİ BİR NESİL DOĞUYOR*

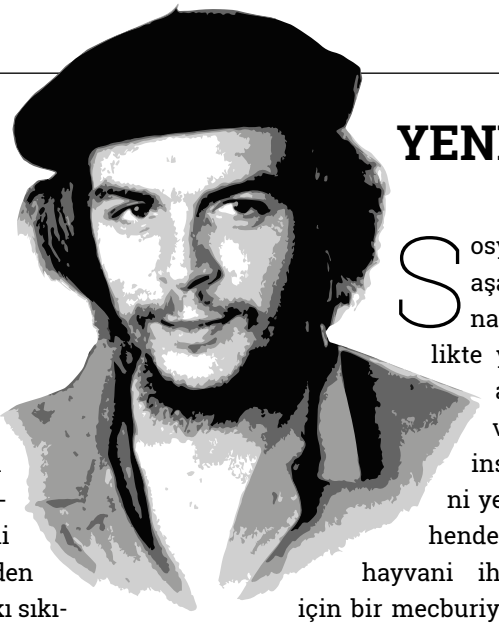

Gençlik özel bir öneme sahiptir: Çünkü o; yeni insan yaratılabilen, yoğrularak şekle girebilen bir killi topraktır, geçmişin yüklerinden muaf olandır. Gençlik, bizim sıkı sıkıya tutunduğumuz hedeflerimize uyumlu bir işlemi tecrübe edinmektedir. Onun eğitimi, sürekli daha da iyileştirilecektir ve şunu da unutmuyoruz ki, eğitim ilk andan itibaren çalışmaya entegre edilmiştir. Yüksekokul öğrencilerimiz yaz tatillerinde ya da öğrenimlerine paralel, bedensel çalışmalara yönlendirilmektedir. Bu çalışma belirli yasalara göre bir ödülken, başka bir açıdan da eğitimin bir aracıdır; ancak asla bir ceza değildir. Yeni bir nesil doğuyor. (1965)

*** Kaynak:** Bert Hoffmann, Kuba, s.84-86, Verlag C. H. Beck oHG, München 2000.

Çeviren: Ganime Gülmez

YENİ İNSAN*

Sosyalizmin inşaasının bu aşamasında, yeni insanın nasıl doğduğunu hep birlikte yaşayabiliriz. ... Üretim araçları topluma aittir ve makineler sadece, insanın içerisinde görevini yerine getirdiği birer avcı hendeğidir. Çalışmak, insanın hayvani ihtiyaçlarını karşılamak için bir mecburiyet olduğundandır ki insan; kendi zihnini bu utandırıcı gerçekliğinden kurtarmaya başlıyor. İşinin üretkenliği içerisinde bizzat kendisini ve insani büyüklüğünü farketmeye başlıyor...

Mesele, kaç kilo et yenildiği ya da deniz kenarında her yıl hangi sıklıkta tatil yapılabildiği meselesi ve bugünkü ücretle yurtdışından ne kadar güzel eşya satınalınabildiği meselesi de değildir. Mesele bunlardan çok daha fazlasıdır; her bireyin, iç zenginliğini daha fazla hissetmek ve daha fazla sorumluluk almak için yanıp tutuşmasıdır. Bizim ülkemizde herkes, içerisinde yaşama şansına sahip olduğu bu görkemli zamanın bir fedakârlık zamanı olduğunu bilmektedir... (1965)

sine sarsıcı bir şeyi gördüğüm nadirdir.

Kübalılar Mal Tiempo'da güçlü olduklarının farkına vardılar. **Bu; devrim için küçük bir galibiyetken, büyük bir katliamdı. Böyle olmak zorundaydı. Hayat hiç de kolay değil. Dünyada hiç kimsenin değiştiremeyeceği bazı şeyler var.**

BIÇAK

Anlatacaklarımın hepsi bu. Yarın belki ölürüm, ama yüzümü saklamıyorum. O zamanlar sessiz, hareketsiz, çıplak ve kirli, dağlarda kalmak zorundaydık. Ve pırıl pırıl İspanyol birlikleri, parıldayan yeni silahlarıyla yanımıza geldiler. Bugün bu çok başka. Gerçeği hiç kimse gizleyemez.

Ölmeyi istemiyorum. Gelecek olan savaşlara da varım ben. Kendimi toprağa gömmüyorum. Yeni bir silaha ihtiyacım yok. Benim eski bıçağım, benim büyük bıçağım; daha fazlası lazım değil.

***Kaynak:** Hans Magnus Enzensberger'in Almanca'ya çevirisinden: Kursbuch 15, 1968. Yazının tamamı; Mağara, Orman, Ruhlar, Şeytan, Paskalya, Loto, Kadınlar, Kötü Zafer, Dostanelik bölümlerini de içerip, toplam 8 sayfadır.

Cimarrón hakkında: Yazar ve etnolog Miguel Barnet, 1963 yazında gazetedeki bir haberin içerisinde, silik bir şekilde hızla geçilen "Cimarrón"a rastlar. Cimarrón; kölelik zamanındaki Küba'da, kaçan siyah köleleri ifade eden bir kelimedir. İspanyolcada "vahşi hayvan" anlamındadır. Gazetede Cimarrón'un 104 yaşında olduğu yazmaktadır. Yazar, asıl adı Esteban Montejo olan bu adamın nerede yaşadığını araştırmaya başlar, bulur ve kendisine ulaşır. Cimarrón tüm ömrünü, 'özgür bir adam' olarak geçirmiştir. Okuma yazması yoktur, oldukça dinç görünmektedir. Hayatını bir öyküymüşçesine; yazarı şaşırtan değişik bir dille anlatmaya başlar. Miguel Barnet birkaç ay boyunca sürekli onun anlatılarını dinler, notlarını toparlar ve bunlar 1966 yılında İspanyolca bir kitap olarak basılır. Enzensberger'in 8 sayfalık bu çevirisi; 'Kursbuch', periyodik olarak yayınlanan kitapçıkların "Edebiyat" gündemli sayısında, 1968 yılında yayınlanmıştır; yani kitap yayınlandıktan hemen iki yıl sonra. Ve bu çeviri, tiyatro oyunlarından film denemelerine dek birçok sanat dalında yaygın bir biçimde değerlendirilmiştir. Kitabın tamamı ise, ancak 1999 yılında başka çevirmenler tarafından Almancaya çevrilebilmiştir!!!

Çeviren: Ganime Gülmez

FİEDEL CASTRO*

BENİ BERAAT ETTİREN, TARİHTİR

Size (hâkime dönerek) bir hikâye anlatacağım. Bir zamanlar bir cumhuriyet varmış. Kendi anayasası, kendi yasaları varmış, özgürmüş; Cumhurbaşkanı, kurultaylar, mahkemeler; hepsi organizeli bir şekilde toplanır, tam bir özgürlük içerisinde konuşabilir ve yazabilirlermiş. Hükûmet, halkın taleplerini yerine getirmezmiş. Ancak halk hükûmeti değiştirebilirmiş ve bunu yapmaları için sadece birkaç gün yeterliymiş. Saygılı ve itinalı bir halk meclisi varmış ve ortak ilgi kapsamında olan tüm problemleri özgürce tartıştırırmış. Politik partiler, programlı radyo yayınları, eleştirel televizyon programları, açık protestolar varmış ve halk heyecandan kıvılcımlar saçarmış...

Hiç kimsenin cinayet işlemeyeceğine ve demokrasi müesseselerine saldırmayacağına ilişkin asil bir güven varmış. Bir değişiklik ve bir düzeltmeymiş istenen ve bunlar çok yakında gerçekleşecek gibiymiş görünen. Gelecekte gerçekleşecekmiş bu umutların hepsi. Zavallı halk! Bir sabah eli ayağı tutmayarak uyanmış; gecenin gölgesinde, tövbe etmiş geçmişin hayaletine... Hayır hayır, bu bir kâbus değilmiş, acı ve kötü bir realiteymiş. Fulgencio Batista olarak anılan bir adam, hiç kimsenin beklemediği o korkunç cinayeti işlemiş...

Küba, vahşi ve alçakça bir despotizmden muzdariptir ve despotizme karşı isyanın meşru olduğu gerçeğinden kaçamayacaktır; bu ilke tüm dünyada kabul edilmiştir ve 1940 Anayasamızın 40. Maddesi'nin 2. Paragrafı'nda resmi olarak ifadesini bulmuştur... Anayasanın 40. Maddesi'nde formüle edilen isyan etme hakkı, hâlâ tamamen geçerlidir. Yoksa bu madde, Cumhuriyetin normal işleyişine kavuştuğu zamanlarda kaldırıldı mı? Hayır, sadece düşman saklandığı pusudan çıkıp gemiyi batırdığı zaman, bir kurtarma botudur suya atılacak olan; bu madde Anayasa için bir kurtarma botu gibi, çok daha fazla gerekli olan bir maddeydi. Cumhuriyet Anayasasına ihanet edildiğinde ve halk kendi bütün haklarını kaybettiğinde, ona kalacak olan sadece bu haktır. Ona sadece, iktidarı almayacak olan bu hak kalacaktır; zulme ve haksızlığa karşı direnme hakkı...

Hapishanenin; herkes için olandan daha zor, tam bir tehdit, tam bir alçaklık ve ödlek bir öfke anlamına geldiğini biliyorum, farkındayım. Ancak 70 kardeşimi** katleden sefil cellatlardan korkmadığım gibi, hapishaneden de korkmuyorum. Cezalandırın beni, hiç sorun değil. Beni beraat ettiren, tarihtir!

(1953)

*** Kaynak:** Castro'nun mahkeme savunmasından bir bölüm; Bert Hoffmann, Kuba: Verlag C. H. Beck oHG, München 2000.
****** 26 Temmuz 1953'te, Castro 26 yaşındayken, yaklaşık 170 kişilik bir silahlı grubun önderi olmak durumunda kalır. Bir çatışma esnasında yanıbaşındaki 8 kişi hemen katledilir, diğerleri ise yakalandıktan sonra kurşuna dizilir. Sağ olarak yakalandığında, "70 Kardeşim" olarak bahsettiği insanlar bu gruptandır.

Çeviren: Ganime Gülmez

GECİKEN HABERCİ

■ **SEMA GÜLER**

Kahramanlık yoktu hikâyemizde
Yazıcılar gitti.

Her şey öldü, *çıplak* iradenin kaçınılmaz sertliği yumuşadı
Parşömen *üzerinde büyüy*en ve sizi yalayıp geçen yıldız
Ağaçlar, taşlar, sular ve bulutlar- Burada hiç bulundum mu?

Yazıcılar gitti.

Yine bir şey yok, uzun bir süre ah içine sürekli konuştuğum kâbusum, üzgünüm.

Siyah noktalar, benekli Pars… Görüyorum, uzağında değil ama hiçbir zaman ona erişemeyecek, onunla birleşemeyecek olan şeyler: Satürn tüy, gece, rüzgâr-Burada hiç bulundum mu?

Yazıcılar gitti.

Bağırmam engelleniyor kayalıklarda —Burada hiç bulundum mu— A***şk simsiyah soluk alışveriş duruyor dokunmak yasak bu eksik söylemde sözcükler***, acemice tuzaklar ve akıbeti bilinmeyen gecelerde bir ağladığımız şarkılar eksik.

Gecikti haberci.

Annemiz Gelmeyecek!

— Ellerim bunu böyle bilecek—

SAHNE (DURUŞU) PERFORMANSININ POLİTİKASI [1]

■ **TEMEL DEMİRER**

"Jaa se behn-indeh
bun-wehnin!" [2]

'Yeni Kapı'lı yoldaşlarımın tümünü, özellikle de dünyanın en güzel gülüşlü kadını Medine Çam'ı çok sever ve bir o kadar da korkarım.

Sevgimin "neden(ler)i" üzerinde uzun uzadıya durmadan, "İnsanın nefesini kesecek düzeyde, imrenilecek militan bir kadındır," deyip geçeyim.

Gelelim "korku"ma: Medine, etkinlikler öncesinde her telefon açışında, cıvıl cıvıl sempatik sesiyle, imkânsıza yakın şeyler ister. Bunlardan sonuncusu da 'XIII. Türkiye Tiyatro Buluşması'nın "Performans" temalı oturumu için 1 Temmuz 2019 tarihli e-postası ile yazdığı şu satırlardı: "Konu önerisi; oyuncunun sahne üzerindeki performansının seyirci ile ilişkisinin politikliği..."

Medine bu konuyu, olasıdır ki, 20-30 dakikada anlatmamı isteyecek...

Korkumun nedeni bu! Ve ben Medine'ye ('Yeni Kapı'lılara) "Hayır" diyemediğim için, böylesine devasa bir meseleyi komprimeleştirerek, sizlere sunmaya gayret edeyim...

Öncelikle, "Sahne (Duruşu) Performansının Politikası"na dair başlamakta yarar var: Post-modernizmin anlam bulanıklığının dünyasında, kullanılan kavramların (ve pratiğinin) anlamlarına müthiş kafa yormalı ve moda hercailiklerden özenle uzak durulmalıdır.

Eğer Dionysos ritüellerinden tragedya ve komedyaya uzanan serüvenin devrimci cephesinde yer alıyorsanız ve Gedikpaşa'daki Vartovyan (Güllü Agop) Tiyatrosu'ndan bugünlere uzanan geleneğin safındaysanız; altını özenle çizdiğim kayd-ı ihtiyat "olmazsa olmaz"ınızdır; hem de politik tiyatro burjuvazinin korkunç saldırısı maruz kalıyorken...

Malum: "XX. yüzyıl, büyük oranda politik itkinin de etkisiyle, tiyatro dünyasında büyük kırılmaların yaşandığı bir dönem oldu. Aristoteles'le başlayıp doruk noktasını Hegelci bütünlüklü sanat anlayışı ile oluşturan mimetik anlayış ve klasik temsil ilişkisi, öncelikle tarihsel avangardların ve sonrasında da politik tiyatronun soluğuyla estetik ve politik anlamda ciddi erozyona uğradı. Tiyatrodaki bu değişikliğin ana eksenini sanatla hayatın kopması, sanatın burjuvalaşması oluşturuyordu. Ve hayatla sanat arasındaki derin uçurumu giderme yolundaki arayışlar, kendini alternatif yönelimlerde buldu," [3] bulmaya da çalışıyor hâlâ...

Bu elbette kolay değil; ancak günümüzde tiyatronun asli soru(n)larından birisi, oyuncu-seyirci arasındaki ilişkinin belirleyiciliğine yani "Sahne (Duruşu) Performansının Politikası"na kafa yormak olmazsa olmazdır.

Bir an gözlerinizi kapatarak, sanatçının gerçekten yaratıcılığının sınırlarını zorladığı -hatta sonuna geldiği!- o muhteşem "sahne performansı"nı, yani seyircinin sanatçıyla bütünleşip, kendini "yaşıyormuş"

gibi hissettiği; yani işin içine kendini kattığı anı tahayyül (ve tasavvur) edin…

Bugün sizler konuşmak istediğim, işte tam da bu andır!

Hani William Shakespeare'in, "Olmak ya da Olmamak" tiradında, "Bilinç böyle korkak ediyor hepimizi/ Düşüncenin soluk ışığı bulandırıyor/ Yürekten gelenin doğal rengini. Ve nice büyük, yiğitçe atılışlar/ Yollarını değiştirip bu yüzden/ Bir iş, bir eylem olma gücünü yitiriyorlar" derken; bütün dünyayı bir sahne olarak tanımlayarak, "Bütün kadınlar ve erkekler sadece birer oyuncu/ Girerler ve çıkarlar/ Bir kişi birçok rolü birden oynar," vurgusuyla eklediği türden (başka) bir şey sözünü etmeye çalıştığım!

SAHNE, DURUŞ VE TEATRALLİK

Bir tiyatrocunun gerçekten kendi olabildiği tek mekândır sahne...

En anlamlı anların yaşandığı "küçük" bir mekân, ama aynı zamanda devasa bir platform...

İnsanın en özgür olduğu yerdir o platform. İnsan orada yaşamı boyunca yapamadıklarını yapabilir. İstediğine istediğini söyleyebilir. Topluma istediği mesajı verebilir.

Sahne tiyatronun kalbidir ve kimi zaman gelir sahne bir sokak veya küçücük bir odacık olur; ama her şeyin yaşandığı yer olma özelliğini asla yitirmez.

Kolay mı orası ahşabın, ışığın, yüzlerin, bakışların, hareketin bütünleştiği mekândır.

Yani büyüsü fazla olan, insanı kendi olmaktan çıkarabilen, haz veren yerdir.

Çünkü sahne yaşamsal bir bölgedir. Karşıdakinin "oynadığı" biline biline inanılır; belki de büyü dediğimiz şey tam da bur(a)dadır; "Özgürlüğün başlıca ve kaçınılmaz niteliği bir durum içinde olmaktır," sözündeki üzere Jean-Paul Sartre'ın…[4]

Bu çerçevede sahne duruşu veya performansı karmaşık konuyken; ilk elden şunları sıralayabiliriz: i) Özgüvenli Görünüm: Bu iyi bir sahne duruşunun en temel yapıtaşıdır. ii) Durum Farkındalığı: Ne ve neler olduğunun bilincinde olmak gerekliliği. iii) İzleyiciyle Bütünleşme: Seyirciyi sahneye taşımak.

Bunlar ve benzerleri tiyatroyu, insan(lık)a varoluşuyla ilgili canlı bir sanat formu; yani oyuncu ve seyirci ilişkisiyle sahne üzerinden yaşamı biçimlendirme imkânı sunar.

Bu imkânın değerlendirilmesi, sahnedeki politik performansın canlılık/sahicilik örsünde dövülür ki, bu da Richard Schechner'in ifadesiyle, "Şu anda, var olduğumuz anda gerçekten yapma" anlamına gelir.

Teatrallik, tüm hareketleri insanın gözüne sokacak dolgunluk, etkinliktir…

Onda, oyuncular, sahne, dekor ve her şey, anlatının bir aracı olarak devrededir ve bir amacı vardır. Bu amaç kullanılacak üslubu da belirler...

Teatral olan şey, tiyatroya ait olan, tiyatroyla bağlantılı olan kavramdır. O, tek başına bir anlam ifade etmez, bir ilişkiyi tarif eder. Bakan ve bakılan arasındaki dinamik ilişkinin sonucudur...

Gündelik hayat gerçekliği ve sahne gerçekliği arasındaki uzaklık yakınlık ilişkisi teatralliğin etkisini belirler. Bu noktada kimilerine göre teatralliğin yönü gerçek yaşam olmalı, kimilerine göre de sahnesel gerçeklik olmalıdır.

Ben ilkinden yana olduğumu belirterek ekleyeyim:

Birçok tiyatro araştırmacısı ve eleştirmenine göre teatrallik kavramı hâlâ Fransız felsefeci Denis Diderot'nun 'Paradox'unda öne sürdüğü tezlerin etkisi altındadır.

Bu çerçevede Diderot'nun tezlerine dayalı paradoks-temelli yaklaşımlar, yaşamak (olmak) ve oynamak (görünmek) karşıtlığında, sahnedeki duruşumuzda "yaşamak (olmak)"tan yana olmalıdır.

SAHNE (SANATI) PERFORMANSI

Bilinir: "İnsan(lık)" olarak anılan varlığın, salt bir bilinç öznesi olmayıp yalnızca akıl ekseninde anlaşılamayacağını ilk fark eden filozof Platon olmuştu…

Gerçekten de insan(lık)ın orijinalliği, "eylem" denen etkinliğinde, praksisinde ortaya çıkar ki, buna da "performans" denilebilir…

"Uygulama" anlamında kullanılan İngilizce kelimedir; "Girişim gücü, eylemsel güç"tür.

Performans, "Kişinin, nesnenin başarısı" anlamına gelirken; "Göster marifetini" diye de betimlenebilir; "yeni" bir iddiadır; her zaman ve her yerdedir; çok yıkıcı olabilendir.

Performans: Olmak, yapmak, yapmayı göstermek ve yapmayı göstermeyi açıklamak olarak çeşitlendirilir.

Performanslar çeşitlilik gösterirken; "gösterme" anlamına gelmekle birlikte "tamamlama" anlamını da içermektedir. Bir sanat yapıtının "tamamlanması", başka bir deyişle "sanat performansı", sanat yapıtının hiçbir özel beceri gerektirmeden özel bir işlev ve ifade yüklenmeden seyirci tarafından tamam-

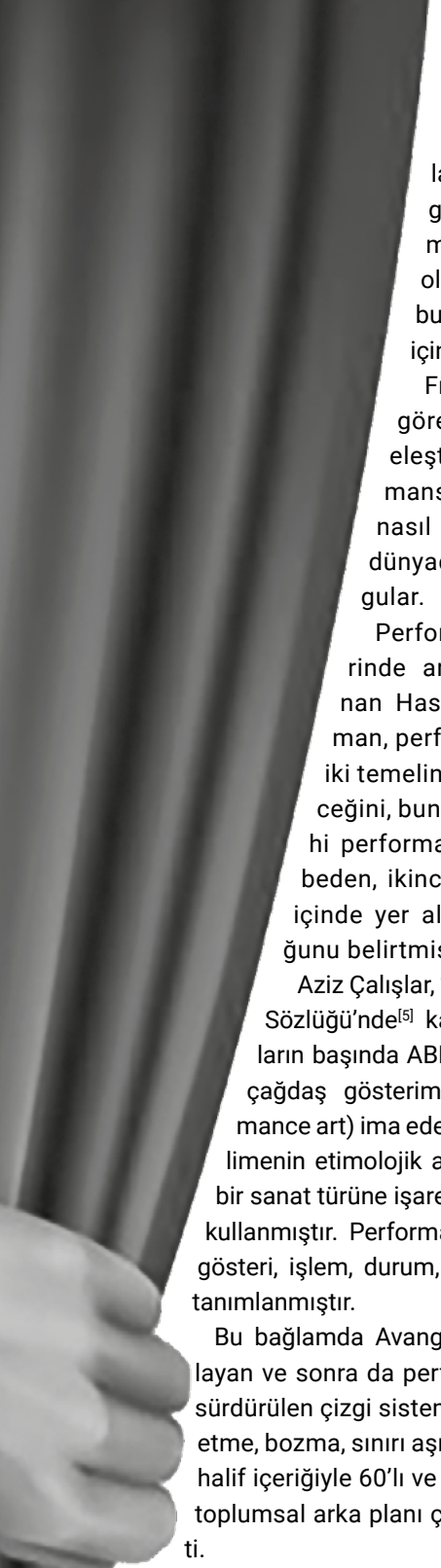

lanması anlamına gelmektedir. Yani metinden bağımsız olarak sahneleme bu tamamlanma içindir.

Frank Skinner'a göre kalbinde sosyal eleştiri yatan performans sanatı, dünyayı nasıl algıladığımızı ve dünyadaki yerimizi sorgular.

Performans sanatı üzerinde araştırmaları bulunan Hasan Bülent Kahraman, performans sanatının iki temelinden söz edilebileceğini, bunların ilkinin bizatihi performansın öznesi olan beden, ikincisinin de bedenin içinde yer aldığı mekân olduğunu belirtmiştir.

Aziz Çalışlar, 'Tiyatro Kavramları Sözlüğü'nde[5] kavramı, 1970'li yılların başında ABD'de ortaya atılmış çağdaş gösterim sanatını (performance art) ima ederek ve sözcüğü kelimenin etimolojik anlamından ziyade, bir sanat türüne işaret eden bir noktada kullanmıştır. Performance art, "hareket, gösteri, işlem, durum, olay, tavır" olarak tanımlanmıştır.

Bu bağlamda Avangart sanat ile başlayan ve sonra da performans sanatı ile sürdürülen çizgi sisteme muhalefet, ihlâl etme, bozma, sınırı aşma söylemi ve muhalif içeriğiyle 60'lı ve 70'li yılların politik toplumsal arka planı çerçevesinde gelişti.

Bilindiği üzere performans sanatı metinden bağımsızdır ve o an olur. Tekrarı yoktur. Sahne ve gösteri sanatları ile ortak yönler taşısa da dans, müzik, tiyatro, sirk, jimnastik gibi etkinliklerden farklı olarak görsel sanatların içinden çıkmış öncü bir akım olarak kabul edilir. Olayların illüzyonu değil, kendisi sergilenir.

Performans sanatı, toplumun normlarını reddeder ve izleyiciyi aktif bir konuma getirmeyi hedefler. Sahne dışında halka açık başka yerlerde de sergilenebilir. Performans sanatçılarının ortak hedefi izleyicinin hafızasında kalıcı olmaktır.

Kökleri XX. yüzyıl başındaki Dada Akımına, 1920-30'ların sürrealist ve fütürist performanslarına kadar giderken; sanatçıların düşüncelerini daha büyük kitlelere dolaysızca iletebilecekleri bir ifade dili olarak varlığını sürdürmektedir.

Kimilerinin, "Kesinlikle kaçınılması gereken bir sanat. Anlamsızlık silsilesi"; "Yorumum açık, 'Saçmalık'... Boşa geçen zamandan başka bir şey değil. Biri evine tek kişilik hapishane yapmış. Gelip, bu hapishanede kalıyorsun. Üç saat internet, telefon vs. kullanmıyorsun"; "Üzerinde düşündüm taşındım ve diyorum ki sanat değildir. Hatta çoğunlukla soytarılıktır. İkinci dünya savaşı sonrası sanat camiasında her türlü soytarılık denenmiştir. Yapılan bu soytarılıklara da bin bir anlam yüklemeye çalışmak anlaşılır bir durum. Çünkü olduğu hâliyle kabul edilebilir tarafı yok. Bu denli cehalet ancak tahsille mümkün oluyor," biçiminde eleştiri ve itirazlarına maruz kalan performans sanatı; bir görüşe göre, -örnek, kaynak vermek gerekirse: Dave Davies, 'Art as Performance'-, XX. yüzyıl sonrası sanatın hemen hemen bütünü performans sanatıdır.

Marcel Duchamp'ın pisuarı hazır yapım bir nesne olarak sanat değil, hazır yapım nesnenin sanat eseri olarak ortaya sürülme performansı olarak sanattır.

Jackson Pollock'un yere serilmiş dev tuval bezine boyaları saçması resim yapmak olduğu kadar, resim yapma süreci olarak atom çağı ve Freud'dan etkilenmiş bir performanstır.

Bunların yanında Gezi'deki Duran Adam da bir ifade biçimiydi, performanstı.

Devamla sanat olup olmadığı konusunda çok fazla eleştiri alan performans sanatında insan ruhuna ve bedenine büyük önem verilir. Her ne kadar gelip geçici olsa da ruh ve beden, sanat malzemesi veya öğesiyle bir bütün içinde olmalıdır. Böylece sanat eserine ve malzemesine bir hayat sunulur.

Tekrar pahasına: Fütürizmle başlayan performansın temeli 1913'te (Filippo Tommaso Marinetti) ilk varyete tiyatrosunda atıldı. Fütürist sanatçıların amacı performans dışında izleyicinin de pasif konumuna müdahale ederek gerekirse öfkelendirerek, kışkırtarak derin uykuda olduğunu düşündüğü izleyiciyi uykusundan uyandırmaktı.

UYKUDAN UYANDIRAN ÇÖZÜM

"Çözümsüzlükler"le malûl bir kaygı deryasında kulaç atanların, "Çözüm mü?" dediğini duyar gibiyim…

Evet kaygılarınızdan kurtulun(uz), "Çözüm(ümüz)" var…

Martin Heidegger'e göre kaygının belli bir nesnesi yoktur; bu dünyanın içinde olmanın yarattığı belirsizlik ve kararsızlıktan kaynaklanır O…

Yaşamın içinde safımızı netleştirip, kararlarımıza bağlanarak; Paulo Coelho'nun, "Her şey kapkaranlık göründüğünde, bize yeniden yaşama umudu verecek bir şeye ihtiyaç vardır. O hâlde bize biraz güzellikten bahset!," uyarısını kulağımıza küpe edersek; "Çözüm(ümüz)" var yani başka bir dünya mümkün…

"Nasıl" mı?

Rebecca Solnit, 'Karanlıktaki Umut: Anlatılmayan Hikâyeler; Muhteşem Olasılıklar' başlıklı yapıtında bizi, 2000'lerin dünyasının nereye, nasıl ve neden sürüklendiğiyle yüzleştirir.

Onun yakaladığı, önemsediği dil, söylem biçimi "aktivist" olmanın ötesinde düşüncenin, duygunun gören, hisseden vicdanıdır.

Evet, Solnit, vicdani bir ses olarak yükseltir bakışını. Olagelenlerin nedenlerini sorgularken derleyip gösterdikleriyle susan, sinen, göremeyen, görmek istemeyenlere de uyarıcı olur. Değişimin durarak, bekleyerek olmayacağına dair bir ses, uyarıdır onun bakışı.

"Bir kıyıda beklemek, iyimser veya kötümser bir bakışı kuşanmak yerine; eylem gerek," der adeta...

Eğer umutlanmak istiyorsak eylem kaçınılmazdır; "Yapıp ettiklerimizin nasıl ve ne zaman önem kazanacağını, kimi ve neyi etkileyeceğini önceden bilmesek de yapıp ettiklerimizin önem taşıdığı inancıdır umut" [6] ve eylem…

Toplumların geçiş ve kriz dönemlerinde çöken karanlığı aydınlığa çevirebilmenin yegâne yolunun umutlu bir bakışla donanmış eylemsellik olduğunu söylemek gerekir…[7]

Tam da bu anlayışla "çözüm(ümüz)" için Andrey Tarkovsky'nin, "İlkelerine bir kez olsun ihanet eden insan, hayat ile olan saf ilişkisini yitirir"; Marie Curie'nin, "Bu hayattaki gerçek görevini, sana dayatılan görevleri terk ettiğinde bulabilirsin ancak," uyarılarının "olmazsa olmaz"lığının altını çizerek; Matt Trueman'ın, "Yazar Dennis Kelly politik tiyatroyu 'tamamen zaman kaybı' olarak nitelendiriyor," [8] saptamasını elimizin tersiyle itmek zorundayız öncelikle…

"Neden" mi?

Bertolt Brecht bir söyleşide, tarihi birebir ele alışı ile ilgili kendisine yöneltilen, "Neden hâlâ bu eski hikâyelerle ilgilenmek zorundasınız?" sorusuna verdiği karşılık, olması gereken tiyatronun genel ve önemli özelliğini de ortaya koyar: "Gelecekte böyle sorular sorulmasın diye!"

Kimilerine göre, "Öncelikle bir oyun yazarıydı, ardından ise bir Marksist," [9] nitelemesinin aksine öncelikle bir Marksist-Leninist olan Bertolt Brecht (1898-1956) diyalektik tiyatro olarak adlandırdığı epik tiyatronun kurucusudur.

XX. yüzyılın belki de en tanınan tiyatro yapımcısı Brecht, insanın toplumdaki sosyal münasebetlerin bir ürünü olduğu ve yine insanın kendi yetileri ile kendi şartlarını, böylelikle toplumsal şartları değiştirebileceği inancına sahipti. Dünyayı sadece yorumlamada bırakmayıp onu değiştirmekti asıl mesele; Brecht'in tiyatroya verdiği asli görev buydu.

Tiyatro bunu nasıl yapacak? Sahne üzerinde toplumsal şartlar nasıl değişir? Hele hele tiyatronun asıl hedefinin insanı eğlendirmek olduğunu söyleyen Brecht, tiyatroya yüklediği bu değiştirme işlevini nasıl başaracaktı? Eğlenme ile düşünme arasındaki çelişki Brecht'in çözümüdür; eğlenirken düşünmeye teşvik, düşünürken öğrenmeye teşvikle yani tiyatroya diyalektik bir işlev yükleyerek. Bu nedenle içinde çözümünün de olduğu oyunlar yazmış ve sahnelemiştir…

Brezilyalı tiyatro yapımcısı Agusto Boal (1931-2009) ise yeni bir konseptle, adına ezilenlerin tiyatrosu dediği tiyatro türüyle kendini tanıtacaktır. Bu tiyatro türünün hedefi, seyirciyi edilgenlikten ve nesne pozisyonundan çıkarıp sahnenin dolayımsız etkin eylemcisi durumuna getirmek. Zira Boal'a göre sahnelenen toplumsal sorunlar oyunculardan daha ziyade seyircilerin meselesidir. Brecht'in tersine, Boal, sahnede işlediği konulara çözüm getirmez. Onun oyununda oyuncular sorunu (veya bir toplumsal çelişkiyi) sadece sahneler. Sorunun çözümünü ise seyircilerin müdahalesine bırakır. [10]

Bu yolda Boal'ın ünlü "Forum Tiyatrosu" tekniği, oyuncuların aksiyonu bir yere kadar getirdikleri, tam kilit noktada oynamayı bırakıp; seyirciye, "Siz olsanız nasıl çözerdiniz" diye sordukları bir tiyatro biçimidir.

Seyirciler daha sonra söz alarak sahneye çıkıyorlar ve oyuncu olarak sahnedeki sorunu çözmeye ça-

lışıyorlardı. Tabii ki de bu durumun düzen içerisinde çözülemeyeceği bilincine sahip olan oyuncular, bu türden fikirler süren seyirciler karşısında işi çıkmaza getirerek, nihayetinde bütün çözüm yollarının tüketildiği, çözümün düzen içerisinde mümkün olmadığı bir noktaya ulaşıyorlardı seyirciyle birlikte.

Tiyatronun bir bilinç yükseltme aracı olarak daha da mükemmelleştirilmesi, bir silah olarak daha da sivriltilmesi Erwin Piscator'dan bu yana bütün politik tiyatro teorisyenlerinin temel sorunu olmuştu.

Ve aslında Brecht de dahil hepsi oyuncu-seyirci ayrımını ortadan kaldırmak için yöntemler geliştirmeye de çalışmıştı. Örneğin Piscator seyirciyi bilinçlendirmek için bütün araçların seferber edildiği bir "bütünsel tiyatro" yöntemi geliştirmeye çalışmıştı. Brecht "Öğreti Oyunları" yazarak kendi tiyatro grubu içerisinde eğitim faaliyetleri yapmaya başlamıştı. Ama hiçbir tiyatrocu bunu Boal kadar net bir şekilde teorileştirmemişti.

Boal'in "ezilenlerin tiyatrosu" sistemi ve bu sistemin "forum tiyatrosu", "görünmez tiyatro" biçimleri gibi elbette devrimci sanatçılar tarafından işlevselleştirilip kullanılabilir. Ve Onun tiyatrosu mevcut devrimci tiyatro geleneğini bir adım öteye taşımakta belirleyici öneme sahip olmuştur.

Bu noktada "Gerçeklik değişiyor; onu yansıtabilmek için yansıtma biçimleri de değişmeli" vurgusuyla, "Gerçekçiliği var olan belirli eserlerden çekip çıkarmaya çalışmamalıyız; insanlığa gerçekçiliği kendilerinin hâkim olabileceği bir biçim içinde vermek için eski yeni, denenmiş denenmemiş ve isterse sanat dışı bir alandan elde edilmiş olsun, her türlü aracı kullanmalıyız... Bizim gerçekçilik kavramımız geniş ve siyasi olmalıdır, tüm göreneklere egemen olmalıdır," diyen Brecht'in epik tiyatro kuramından başka en az epik tiyatro kadar ilginç olan ve politik, sosyal öğrenme süreçleri açısından belki de daha üretken olabilecek bir tiyatro tasarımı, bir ikinci kuram geliştirdiği pek bilinmez: öğretici oyunun teorisi. Bu tiyatro modeli "Weimar Cumhuriyeti'nin sonuna doğru komünist hareketinin sosyal ve kültürel çevrelerinde" [11] oluştu.

1929'da Badener Müzik Festivali kapsamında iki öğretici oyunun dünya prömiyeri yapıldı ve hemen büyük bir tartışmaya neden oldu, soldan olduğu kadar sağdan da politik saldırıya uğradı. Bunun yanı sıra öğretici oyun kavramı edebiyat biliminde de birçok bakımdan karışıklık ve yanlış anlamalara neden oldu. Bilhassa Brecht'in 1930'lu yıllardaki kuramsal tiyatro yazılarında sürekli olarak pedagojik yanı sanatsal yandan daha çok vurgulaması, öğretici oyun tasarısının bir çeşit ajit-prop tiyatronun propagandası yaptığına ve bu sayede seyirciye anlaşılır ve akılda kalır bir biçimde hazır bir öğreti ya da doktrini, bir diğer adıyla Marksizm-Leninizmi aktarmaya çalıştığına genel olarak inanıldı.

Öğretici oyun dönemine ilişkin oyunlar kaba Marksist ifade edişten daha olgunlaşmış olduğu bilinen epik tiyatronun oyunlarına hızlı bir geçiş süreci sayıldı, ki bu oyunlarda Brecht acımasız bir biçimde bireyin yok edilmesinden söz eder, başka bir deyişle bu olgunun komünist parti çizgisinde koşulsuz olarak yer almasının proleter dünya devrimi hedefine hizmet edeceği saptamasını yapar. Böylesine hem sıradan vatandaş hem de komünistler tarafından yaftalanan öğretici oyunlar uzun bir süre ne edebiyat biliminde bir tartışmada ne de teatral bağlamda bir değerlendirmede dikkate alınmıştır...

Brecht 1930'da yazdığı bir notta, "öğretici oyun seyredilmesi sayesinde değil oynanması sayesinde öğretir; ilke olarak öğretici oyun için seyirci gerekli değildir, ancak doğal olarak seyirci değerlendirebilir." [12]

Ve bir başka makalede ise da şöyle ifade etmiştir: "Büyük pedagoji (burada öğretici oyun tiyatrosu kast ediliyor-yn.) oyunun bütün rollerini tamamen değiştirir, o oyuncu ve seyirciye dayanan sistemi ortadan kaldırır (...) o sadece daha fazla oyuncuyu aynı zamanda öğrenen/araştıran bireyler olarak kabul eder." [13]

Öyleyse öğretici oyunlar tez ya da politik propaganda içerikli oyunlar değildir; aynı zamanda seyirciye yazar veya yönetmen aracılığı ile diğer oyunlardan çok daha az ders vermeyi hedeflerler. Oyuncular daha çok kendilerini eğitirler, oyunun akışı içerisinde oynayarak öğrenir ve deneyim kazanırlar; ki burada öğretici oyun öğrenme sürecinin sadece aracı medyumu işlevini görür.[14]

Sonuç olarak Brecht'in öğretici oyun kuramında pedagojik bir tasarım söz konusudur; ki bunu sosyal ve politik öğrenmenin teatral bir modeli olarak tanımlayabiliriz; hatta bazen vurgu açıkça öznenin özü erkinde olmasına ve eşitliğine yönelir.

Öğretici oyun kavramı en azından bu zemin üzerinde sarih değildir. Kavramın 1935'de Brecht tarafından İngilizce çevirideki ifade ediliş biçimi daha uygun görünüyor: 'learningplay', bu kavramın "kendi vurgusunda öğrenme olgusuna karşı öğreti, oyuna karşı da metin" söz konusudur, ki bu oyun yazarının

niyetiyle de daha fazla çakışır…

Brecht'in öğretici oyuna dair düşünceleri yirmili yılların sonuna doğru olgunlaşmıştır. Bu yıllarda yazar giderek daha fazla Marksizm'le ilgilenilmiş, tiyatronun öncelikli olarak pedagojik bir işleve sahip olması düşüncesi Brecht'de daha fazla ağır basmış ve algılanmıştır.

1929'da "Biz malzemeyi/ tematiği yeteri kadar tanıyoruz," diye yazıyor Brecht, "biz ilişkiler gibi başka bir meseleyi ele alabiliriz, ki bunlar günümüzde çok karmaşıktır ve sadece form aracılığı ile basitleştirilebilir. Ancak bu forma sadece sanatın hedefinin tamamıyla farklılaştırılması sayesinde ulaşabiliriz. Yeni amaç yeni sanatı yaratır. Yeni amaç da şudur: Pedagoji." [15]

Brecht'e göre tiyatro öğrenmenin mekânı olmalıydı; o tiyatroyu adeta kamuya açık bir platform olarak tasarlıyordu ve bu platformda toplumsal gerçeklik teatral araştırmanın konusu olmalıydı.

Brecht tarafından bilimsel deneyle karşılaştırılan bu araştırmanın ivedilikle varmak istediği asıl hedef; insanların düşünmesinde ve davranmasında etkili olan ideolojik öngörüyü ve sosyal değişimin önünü tıkayan olguyu boşa çıkarmak ve bilinçli gözlemi olanaklı kılmaktı. [16]

Bunun için Brecht'in tasarımına göre tamamıyla seyircinin yeni tutumu gerekliydi, seyirci aksiyonla ve sahnede devinen rol kişisiyle özdeşleşmemeli, duygusal olarak sürüklenmeye izin vermemeli, aksine dramatik kişiliğin tavrını, onun ilişkilerini, bütünüyle sahnede olup biteni, önyargısız değerlendirmeli, eleştirel bir uzaklıkla yargılamalı ve böylece bundan kendi yaşamı için yararlanmalıydı. Brecht'in hayal ettiği seyirci öğrenen, bir okulun sınıfına ya da bir üniversitenin anfisine girer gibi tiyatroya ayak basmalıydı.

Brecht için bu yeni tiyatro-seyir sanatına dair tasarıların gerçekleştirilmesi, bir kurum olarak tiyatronun temelinden yeniden biçimlendirilmesinin gerekliliği açıkça ortadaydı; bu sadece tek tek teatral öğelerin, yani dramatik metnin, sahneleme biçiminin değiştirilmesi ile bağlantılı değildi, daha çok topluluğun teatral araçlarının bütünün- metin, sahne tasarımı, oyunculuk anlayışı, müzik, reji vs.- yeniden biçimlenmesi ve yeni bir işlev kazanması zorunluydu. Bunun dışında tiyatronun sadece ticari bir işletme olarak yönlendirilmekten kurtarılması da gerekliydi ve böylece tiyatronun üstündeki amansız prodüksiyon baskısı azaltılmış olacak ve Brecht'in tiyatro tasarımının seyirciden olduğu kadar oyunculardan da talep ettiği yüksek çıta ortaya konmuş olacaktı…

Son tahlilde Brecht'in öğretici oyun tasarımı şu soruya bir cevaptı, ki bu V. İ. Lenin için de "kapitalist toplumun yeniden örgütlenmesi" bağlamında önemliydi: "Nasıl ve ne öğrenmeli?" [17]…[18]

Buraya kadar değinmeye gayret ettiğim çerçevede Alman komünist Wilhelm Pieck'in (1928'de), "Nasıl Tiyatro Yapmalı?" sorusunu, "Sınıflarının bilincinde olan işçiler, sahnede tiyatro yapmak adına değil, sahne eylemleri yoluyla proleter sınıf savaşının propagandasına hizmet etmek adına bulunmalıdırlar," diye yanıtladığını da anımsatarak toparlarsak: Çağdaş politik tiyatronun izini geçmişe doğru süreceksek, bu işe Fransız Devrimi'nden başlamak gerekir. 1848 Devrimi ve sonrasında Avrupa'da başlayan girişimler ya da Birinci Paylaşım Savaşı'nın entelektüeller üzerindeki etkileri, aslında ilerici ve devrimci politik tiyatronun tarihinde belirleyici anlardır.

Ancak tarihsel bir dönemeç var ki, geçmişin bütün tiyatro deneyimi burada kristalleşir ve farklı bir düzeye geçer artık. Bu dönemeç Ekim Devrimi'dir. Devrim sonrasındaki tiyatro önceden atılmış bütün adımların birikimine yaslanır ve onların ötesine geçer. Üstelik Sovyet tiyatro hareketinin devrimin gücünü arkasına alarak yaptığı yenilikler, uluslararası alanda da çok yaygın ve derin bir etki yarattı…

Sovyet Devrimi'nin zafer kazanmasının ardından, sanatta devrimin propaganda edilmesi konusunda kararlı bir politika benimsendi. Siyasi iktidar devrimle alınmıştı ama sosyal devrimin gerçekleşebilmesi için uzun, karanlık ve kanlı bir tünelden geçmesi gerekiyordu ülkenin. Yüzyıllardır sürmekte olan sınıflı toplumun ve çar zulmünün yoksul ve eğitimsiz bıraktığı kitleleri eğitmenin, iç savaş için seferber etmenin ve hatta eğlendirmenin sosyalist ve devrimci yolları bulunmak zorundaydı. Sanatçıların "Yoo, ben sanatta propagandaya karşıyım" deme lüksleri yoktu, iç savaş ya kazanılacaktı ya da karşı-devrimin orduları gelip hepsinin işini bitirecekti.

İşte tiyatro sanatı bu kültür seferberliğinde devrimin bir uzantısı oldu. Ve sanatın yalnızca yetenekli azınlıkların işi olduğunu ileri süren burjuva sanat anlayışına karşı, yüz binlerce işçiyi birer tiyatrocuya dönüştürdü.

Devrimden sonra Bolşeviklerin saflarına Vladimir Mayakovski, Sergey Mihayloviç Tretyakov, Vsevolod Meyerhold ve Sergey Eisenstein gibi sanatçılar katıldı ve devrimin sanatının da devrimci olması için çaba sarf ettiler. [19]

Yeri geldi konuyla bağıntılı olarak aktaralım: i) Sanat eğlendirir; ii) estetik duygusunu geliştirir; iii) var olan düzeni koruma ya da yıkma işlevi görür; iv) eğitir, öğretir, bilinçlendirir; propaganda yapar, provoke ederken; onun aslî işlevi, hayatın politik alanının doğrudan içine düşmektedir.

Kolay mı? Sanatsal yaratma birikim ister, hüner ister, özgüven ister, cesaret ister. Heykeltıraş, ince keskilerle yontarak biçim veriyor koca kayalara. Pablo Picasso, dünyayı beyninin yaratıcılık alanına sığdırdıktan sonra alır fırçayı eline ve "Resim, senin

Desen: Hayati Boyacıoğlu

benden istediğin değil, benim sana verdiğimdir" dediğinde bir kul değildir artık o, yaratıcılığın ışık saçan bedenidir. Öyle bir yaratıcı güçten yoksun olsaydı, insanın birbirini vahşi bir hayvan gibi parçaladığı savaşın simgesi ölümsüz "Guernica"yı yaratabilir miydi?

Elbette "Hayır"!

Hem de Antwerp Üniversitesi Siyaset ve Sanat Sosyolojisi Profesör Dr. Pascal Gielen'in, "Neo-liberalizmin etkisinde kalan ve kâr etme zorunluluğuyla sınanan üretim süreçleri, diğer alanlarda olduğu gibi sanatta da yerinde saymalara neden oluyor. Bunun karşısında duran tek şey ise özgürlük ve yaratıcılık duygusu" olduğunu vurguladığı [20] tabloda; Theodor Adorno'ya göre, "Estetik başarı, biçimlendirilen şeyin, biçimde somutlaşan içeriği uyandırıp uyandıramamasına göre ölçülür." [21]

"SON(UÇ)"

O hâlde "son"landırırken, altını ısrarla çiziyorum: Antikçağdan bu yana sanatsal/toplumsal işlevi ve mekânlarıyla kentin ayrılmaz bir parçası hâline gelen tiyatro sadece demokrasinin değil; devrim ve sosyalizmin de vazgeçilmezidir…

Devlet Tiyatroları'nın tek yetkilisinin Cumhurbaşkanı Erdoğan olması; [22] ya da Çehov'un 'Martı'sının[23] ve 'Taranta Babu' oyununun -MHP'li Amasya Belediyesi'nce- yasaklanmasına [24] uzanan; veya Levent Üzümcü'nün, "Kültür ve sanat hayatını bazı yerlere tıkıştırdılar. Bakın bugün bu siyasi garabetin domine ettiği ödenekli tiyatrolarda artık 'Cadı Kazanı' oynayamıyoruz, 'Maymun Davası' oynayamıyoruz, 'Kafkas Tebeşir Dairesi' oynayamıyoruz. Hayata dair, hayatı tartışabileceğimiz oyunlar oynayamıyoruz. Ne sahnelemeye kalksak, 'Beyefendi alınır, hanımfendi alınır. Aman onu yapmayalım, aman bunu yapmayalım' diyorlar," [25] biçiminde tarif ettiği baskılar boşuna değildir!

Çünkü kapitalizm devrimci sanattan, politik tiyatrodan korkar!

Ayrıca "Şunu da unutmayalım: Kapitalizm süregelen bir soykırımdır. Sadece üzerine bombalar yağdırdığı, aç bıraktığı, kirlilikle zehirlediği, tıbbi bakımdan yoksun bıraktığı veya öldürene kadar çalıştırdığı insanlara karşı bir kıyım değil. Aynı zamanda yabancılaşma ve kaygı ile dolup taşan işleri veya işsizliğiyle yavaş yavaş ruhsuzlaştırdığı, nefes aldırmadığı insanlara karşı da bir kıyım"dır. [26]

Bu kıyım ve yılımın orta yerinde yani "İçinde yaşadığı topluma yabancılaşma ve insanlık niteliklerini yitirerek dünyanın genel gidişi içinde sürüklenme (dehümanizasyon), giderek çağdaş insanın en önemli sorunlarından biri durumuna gelmektedir." [27]

İnsan(lık)ın yabancılaştırılarak sürüleştirildiği bir hâldir bu; yani "Dış etkiler, mesajlar ve testlerin bombardımanına uğrayan kitleler artık kara bir maden kütlesi gibidirler. Bir yerde yalnızca tayflarının analizi aracılığıyla tanınabilen gaz kitleleri gibidirler -istatistikler ve sondajlarla eşdeğerli olan ışık demetleri tayfı-. Zaten başka bir şey beklemek de boşunadır. Artık ne dışavurum vardır ne de temsil edilme. Yalnızca ve yalnızca açıklanamaz ve açıklanamamış olan bir toplumsallaşmanın simülasyonu vardır. Onlardaki sessizliğin anlamı budur. Oysa bu sessizlik yanıltıcıdır, -çünkü bu konuşmayan bir sessizlik değildir. Yalnızca kendi adına konuşulmasını yasaklayan bir sessizliktir. Bu anlamda bir yabancılaşma biçim olmaktan çok etkili bir silahtır," [28] Jean Baudrillard'ın formülasyonuyla…

Bu moment "karanlığın sonu ulu bir şafak" diye tarif edilirken; Johann Wolfgang von Goethe'ye göre, çürümüş, yıkılmaya ya da çözülmeye yüz tutmuş

bütün tarihi dönemlerde, çok belirgin bir öznelcilik göze çarpar…

Söz konusu öznelliği politik tiyatro açısından örneklemek gerekirse; Kadıköy Tiyatro Platformu'nun '27 Mart Dünya Tiyatro Günü' için "Bir replikle değişir dünya, bir haykırışla..." başlıklı mesajındaki, "En karanlık, en sessiz anı yaşadığını sandığında, sokaktan, hayattan, sahneden ve kendinden sakın vazgeçme!" ifadesini; [29] veya 2012 yılı 'Dünya Tiyatro Günü Uluslararası Bildirisi'nde John Malkovich'in, "Ürettiğiniz sanat çarpıcı ve özgün olsun. Derinlikli, etkileyici, düşündürücü ve eşsiz olsun. İnsan olmanın ne anlama geldiği sorusuna vereceğimiz yanıta katkı sunacak türden olsun ve bu yanıt kalptenlik, samimiyet, açık sözlülük ve saygınlıkla kutsansın. Birçoğunuzu kuşatacak olan sıkıntıların, sansürlerin, yoksunluğun ve nihilizmin üstesinden gelin," [30] haykırışının altını çizebiliriz…

Tüm bunlardan ötürü Lev Tolstoy'un, "Sadelik, iyilik ve doğruluk olmayan yerde büyüklük yoktur"; Konfüçyüs'ün, "Güneşin sana gelmesini istiyorsan, gölgeden çık"; Kurt Cobain'in, "Solup gitmektense, yanmak daha iyidir," uyarılarını "kayıtsız şartsız" rehber edinmek zorunda olan politik tiyatro, devrimci ütopyalarına yeniden ve daha büyük bir hırsla sarılmalıdır.

Hem de sürdürülemez kapitalist vahşetin insan(lık)ın asırlardır süregiden özgürlük, eşitlik, adalet, kardeşlik mücadelesine azgınca saldırdığı kesitte; veya Maksim Gorki'nin deyişiyle "onurlu sözcük insan" kendisinden utanır hâle getirilmek istenirken!

İnsan(lık)ın ütopyalarına en çok gereksinim duyduğu verili tabloda; "ütopyasızlık çağı"na girdiği yalanlarına rağmen, Anatole France'ın "Eskinin ütopyacıları olmasaydı insanlar bugün de mağaralarda sefil ve çıplak yaşıyor olacaklardı," biçiminde tarif ettiği "her ilerlemenin ilkesi" olan özgürlükçü-eşitlik ütopyası nihai kertede Prometheus'un insanlığa öğrettiği üzere, Zeus'tan "ateşi çalma"sıyla başlayan özgürlük sevdasının ısrarıdır.

Ölümsüzlüğü arayan Gılgameş ile Lokman Hekim'den; gökleri fethetmek isteyen İkarus'tan; köleliğe başkaldıran Spartaküs'ten; Paris Komünü'nden, Ekim Devrimi'nden bugünlere ulaşan; Nâzım Hikmet'in "Yok edin insanın insana kulluğunu" haykırıyla karakterize eşitlik-özgürlük ütopyası tiyatroya da mündemiçtir!

"Çözüm(ümüz)" için bunu yeniden görmek gerek!

Hem de Peter Szendy'in, "Fransızcada üç ayrı manaya gelebiliyor: i) Bakınıyorlar; biri diğerine bakıyor, göründüğü esnada bakmak zorunda olmayan ötekine bakıyor biri… ii) Bakınıyorlar; ikisi de aynada, ötekini görmeden, kendine bakıyor… iii) Bakınıyorlar; birbirlerine bakıyorlar, bakışları birbirine geçiyor, ikisi de bir diğerine, o ona bakarken bakıyor, gözlerinin içine, sonu olmayan seyir," [31] formülündeki üçüncü (iii.) tarifteki üzere!

Böyle görebilirsek; yani "Korkusuzca konuşabilmek politik tiyatronun yeniden doğuşu"na [32] yol açabilecek, vurgusunu öne çıkarırsak; siyasetin tiyatronun ayrılmaz bir parçası olduğunu kavrarsak; batıp çıkan politik tiyatronun sürekli yeniden dirilişinin aslî nedeninin sömürü düzeni olduğunu unutmazsak; politik tiyatro ihtiyacındaki vazgeçilmezliği kapitalizmin sürdürülemezlik kriziyle ilintili olduğunu anlamlandırabiliriz…

Tamamlıyorum: Bu hikâyenin sonu tatlıya bağlanacak; elbette motorları maviliklere süreceğiz; devrimci tiyatrocular yıllardır, onca baskıya rağmen "olmayan" imkânların ve yaratıcılığın sınırlarını zorlayarak, umutla alternatif dünyanın "yeni estetik" arayış mücadelesini adanmışlıkla sürdürdüler, sürdürüyorlar!

Andrey Tarkovsky'nin, "Kötülük ne kadar artarsa güzeli yaratma nedeni de bir o kadar artacak. Şüphesiz daha güç olacak, ama daha da gerekli," saptaması kapsamında bu elbette boşuna değil; yaşayanlar bunun böyle olduğunu görecekler; Komutan Yardımcısı Marcos'un "İşte biz tüm zamanların ölüleri, yeniden ölüyoruz; ancak bu kez yaşamak uğruna," [33] haykırışının "dünyayı değiştiren" praksisiyle…

20 Temmuz 2019, İstanbul ■

NOTLAR

[1] 5 Ağustos 2019'da Seferihisar'da düzenlenen 'XIII. Türkiye Tiyatro Buluşması'nın "Performans" temalı oturumda yapılan konuşma…

[2] "Dekor gerçeğe uyum göstermez, gerçeğin de dekora ihtiyacı yoktur!" (Kongo Atasözü.)

[3] Bülent Yıldız, "Köklere Dönme ve İlkel Varoluşu Yeniden İnşâ Yolunda Bir İcracı: Olivier De Sagazan"… http://www.mimesis-dergi.org/2016/09/kokler-donme-ve-ilkel-varolusu-yeniden-insa-yolunda-bir-icraci-olivier-de-sagazan/

[4] Jean-Paul Sartre, Edebiyat Nedir?, Çev.: Bertan Onaran, de Yay., 1967.

[5] Aziz Çalışlar, Tiyatro Kavramları Sözlüğü, Mitos Boyut Yay., 1993, s.189/ 142-143.

[6] Rebecca Solnit, Karanlıktaki Umut: Anlatılmayan Hikâyeler; Muhteşem Olasılıklar; Çev.: Şeyda Öztürk, Siren Yay., 2019, s.11.

[7] Feridun Andaç, "Tam da Zamanı: 'Karanlıktaki Umut'…", Cumhuriyet, 3 Temmuz 2019, s.2.

[8] Matt Trueman, "Politik Tiyatro Nasıl Yön Değiştirdi", The

Guardian, 6 Haziran 2012.

[9] Michael Billington, "B ile Başlar Brecht", The Guardian. 21 Aralık 2011.

[10] Abuzer Kılıç, "Brecht'ten Boal'a Varan Süreç İçerisinde İnce Bir Yol Ayrımı", 5 Temmuz 2019... http://sendika63.org/2019/07/brechtten-boala-varan-surec-icerisinde-ince-bir-yol-ayrimi-553873/

[11] Florian Vaßen: Bertolt Brecht'in "Öğrenme Oyunu": Öğretici Oyunun Kökeni ve Geçerliliği, O Zaman ve Günümüzde Brecht, Brecht Yılı Kitabı, 20. Cilt (Uluslararası Brecht Topluluğu, 1995), s.201.

[12] Bertolt Brecht: Öğretici Oyun Kuramı, (derleyen) Reiner Steinweg: Brecht'in Öğretici Oyun Modeli, Belgeler, Tartışmalar, Deneyimler, Frankfurt/M 1976, s.164

[13] Bertolt Brecht: Büyük ve Küçük Pedagoji, a.g.e., s.51

[14] Bkz: "Reiner Steinweg: Öğretici Oyun-Sosyalist Tiyatronun Bir Modeli, Brecht'in Öğretici Oyun Kuramı", Alternatif 14 (1971), No:78/79, s.105

[15] Bertolt Brecht, "Malzeme ve Biçim Üzerine", Toplu Eserleri, C:15, Tiyatroya Dair Yazılar 1. Cilt, Frankfurt/ M. 1990, s.198.

[16] Brecht bu bağlamda ideolojinin yok edilmesinden de söz ediyor. (Bkz: Bertolt Brecht: Toplu Eserleri, C:15, s.288) Sürece merkezi bir anlam yüklüyor ve bundan güçlü bir sosyal enerjinin özgürleşmesini umut ediyor. Ki bu son tahlilde toplumun sosyalist anlamda yeniden biçimlenmesi için kullanılabilirdi.

[17] V. I. Lenin, "Rusya Komünist Gençlik Örgütlerinin Üçüncü Kongresi'ndeki konuşma (2 Ekim 1920), aktaran Bertolt Brecht: Önlem İçin Notlar, bkz: Toplu Eserler, C:17, Tiyatroya Dair Yazılar 3, Frankfurt/M, 1990, s.1033.

[18] "Roger Fornoff: Bertolt Brecht'in Öğretici Oyun Teorisi"... http://www.mimesis-dergi.org/2013/12/roger-fornoff-bertolt-brecht-in-ogretici-oyun-teorisi/

[19] Eren Buğlalılar, "Mücadelemizin Tiyatroları 2: Sovyetler Birliği"... http://www.mimesis-dergi.org/2012/01/mucadelemizin-tiyatrolari-2-sovyetler-birligi/

[20] "Prof. Dr. Gielen: Neo-Liberalizm Sanatı Sekteye Uğratıyor", Birgün, 2 Mart 2019, s.15.

[21] Onur Bilge Kula, "Yargı Gücünün Eleştirisi", Cumhuriyet Kitap, No:1524, 2 Mayıs 2019, s.12.

[22] "Devlet Tiyatroları Tarih Oluyor", Yeni Yaşam, 11 Temmuz 2018, s.11.

[23] İlber Ortaylı, "Kim Korkar Martı'dan", Hürriyet, 14 Temmuz 2019, s.4.

[24] "Nâzım Hikmet'e Amasya'dan Yasaklama", Cumhuriyet, 10 Mayıs 2019, s.14.

[25] Hazal Ocak, "Levent Üzümcü: Tiyatro Halkındır", Cumhuriyet Pazar, 21 Nisan 2019, s.6.

[26] Bertell Ollman, Diyalektik Soruşturmalar, Çev.: Cenk Saraçoğlu,: Yordam Yay., 2011.

[27] Engin Geçtan, Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar, Metis Yay., 2000, s.15.

[28] Jean Baudrillard, Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu, Çev.: Oğuz Adanır, Doğu Batı Yay., 2003.

[29] Öznur Oğraş Çolak-Ayça Han, "Sanatçılar 'Oyun'a Geldi: 'Haberimiz Yok'...", Cumhuriyet, 28 Mart 2019, s.15.

[30] John Malkovich, "Dünya Tiyatro Günü Uluslararası Bildirisi"... http://www.mimesis-dergi.org/2012/03/dunya-tiyatro-gunu-uluslararasi-bildirisi/

[31] Peter Szendy, Üstdinleme: Casusluğun Estetik Tarihi, Çev: H. İlksen Mavituna, Tellekt Yay., 2019.

[32] Michael Billington, "Korkusuzca Konuşabilmek: Politik Tiyatronun Yeniden Doğuşu", The Guardian, 7 Kasım 2014.

[33] Subcomandante Marcos, Direnişin Ötesi- Her Şey/ Subcomandante Marcos ile Röportaj, Çev.: Sibel Özbudun-Mehmet Çınar-Fahrettin Ege, Bilim ve Sosyalizm Yay., 2015.

Hans ile Bans, Hitler'in İki Askeri (I)

■ TURGAY USANMAZ

İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya'daki bir toplama kampında iki asker olan Hans ile Bans'ın bazı ortak noktaları vardı. İkisi de Duisburgluydu. İkisinin yatakları kışladaki yatakhanede yan yanaydı. Beraber yemeğe gidiyorlar, beraber içtimaya çıkıyorlardı vb. Listede isimleri yan yana olduğu için neredeyse her şeyi beraber yapıyorlardı. Kumandandan bazen görev aldıklarında da beraber görevi yerine getiriyorlardı.

Savaşın kötü günleriydi. Hitler hükûmeti çeşitli kötü yasalar çıkarıyordu. Nerdeyse her gün suçsuz insanlar şurada ya da burada katlediliyordu. Ordudaki kurallar ve emirler daha da keskindi. Kumandanın dediği yasaydı ve uygulanması gerekirdi.

Hans kötü bir insandı. Çok kötü şartlarda büyümüş, bencil ve kötü bir karakter geliştirmişti. İçinde bir çeşit canavar barındırıyordu. Hitler'in de hayranıydı. Bu yüzden çıkarılan her türlü Hitlerci yasayı toplum için uygun bulunuyordu.

Bans ise Hans'ın tersine iyi bir insandı. Karıncayı bile incitmek istemezdi. Irkçılığa ve faşizme karşıydı. Polisle başı derde girmiş, hapse girmemek için orduya katılmak zorunda kalmıştı.

Bu iki asker toplama kampına gelmeden önce kentin sokaklarında da görev yapmışlardı. Hans zevkle insanların üzerine ateş ederek öldürmüştü. Hatta verilen görevden fazlasıyla insan öldürmüştü. Üst baş arama, kimlik sorma sırasında kaçan, koşan birleri varsa hemen silahına davranıyor, insanları katlederek kendi katil içgüdüsünü böylece dışa vuruyordu.

Bans insanlara öldürmek için ateş etmezdi. Ateş etmek zorunda kaldığı zamanlar, koşan insanların arkasından ateş eder ama onların uzaklaşmasını sağlamak için bilerek ıskalardı.

Toplama kampında çok çeşitli gruplardan insanlar vardı. Komünistler, isyancılar, gaze-

teciler, sanatçılar, entelektüeller ve Yahudiler. Orada her gün şurada ya da burada birkaç tutukl öldürülürdü.

Bir akşam kumandanları Hans ve Bans'ı odası na çağırdı:

"Bu kampta çok fazla mahkûm var" dedi. "Sizin göreviniz mahkûm sayısını azaltmak. Önce mahkûmlara gaz odalarının arkasında büyük bi çukur açtırın. Daha sonra her gün çalışacak durumda olmayan mahkûmlardan yirmisini çukurun yanına götürün ve orada işlerini bitirin. Bun on gün boyunca yapın. Anladınız mı?"

"Baş üstüne!" dediler Hans ile Bans.

Verilen emir Hans'ın hoşuna gitmişti ama Ban rahatsız oldu. Dışarı çıktıklarında Bans'ın yüzü asıktı, Hans bunu gördü.

"Bu emri pek beğenmedim." dedi Bans.

"Sen çikolata çocuğusun" diye kahkaha attı Hans. "Sorun değil, bu alt sınıftan köpeklerin hepsini ben hallederim. Senin yapman gerekenleri de yaparım!"

Ertesi sabah mahkûmları büyük bir çukur kazmak için götürdüler. Akşama doğru çukur kazılmıştı. Mahkûmları geri götürdüler, sonra içlerinden yirmi zayıf mahkûm seçtiler. Sonra o yirmi kişiyi çukura geri götürdüler.

"Gidin ve çukurun kenarında sıra olun!" diye bağırdı Hans. "Yüzleriniz çukura doğru!"

Mahkûmlar Hans'ın dediğini yaptılar.

Hans zaman kaybetmeden mahkûmların arkalarına kurşun yağdırmaya başladı. Bedenler peş peşe çukura düşmeye başladılar. Bans da ateş etti ama özellikle mahkûmların çoktan düşmüş olduğu boş alanlara. Böylece Hans yirmi mahkûm öldürmüş oldu.

Sonraki günler aynı şekilde devam etti. Hans Bans'ın boş alana ateş ettiğinin farkındaydı. Ama bu durumun kendisine daha fazla kişi öldürme olanağı verdiği için onayladı.

On gün sonra komutana gittiler.

"Emrinizi yerine getirdik komutanım. Şimdi 200 daha azlar." dedi Hans.

"Aferin, iyi yaptınız!" dedi komutan. "Ama işimiz daha bitmedi. Gaz odalarıyla bir seferde daha fazla iş bitirebiliriz. Yaptığımız şey yasal. Bu insanlar yaptıklarımızı hak ettikleri için bunu yapıyoruz."

Sonraki haftalarda söylediği gibi de yaptı komutan. Gaz odalarının gaz vanalarını açma emrini verdi. Hans'lar bunu zevkle yaptılar.

...

Savaştan sonra Hans ve Bans tesadüfen karşılaştılar. Bans Hans'a o kadar insan öldürdüğü için kendisini suçlu hissedip hissetmediğini sordu.

"Ben o insanlara yasaları uyguladım" dedi Hans. "Benim görevim emirleri uygulamaktı. O insanlara olanlardan o zamanlar ben direkt sorumlu değildim. Şu anda da kendimi sorumlu hissetmiyorum."

...

Bu öyküden çıkarılan ders

Faşizm kapitalizmin çocuğudur. O zamanlar faşizm kötü yasalar üretti. Bugünlerde de kapitalizm, kötü anti sosyal, emek karşıtı yasalar üretiyor. Çevremizde birçok yerde sık sık Hans ve Bans'larla karşılaşıyoruz. Bazı Hans ve Banslar ise yasaların uygulayıcısı olarak belediyeler, devlet daireleri ya da bunlara benzer kurumlarda çalışıyorlar. Bazı yasa uygulayıcıları ise bu iki karakterden belli ölçülerde özellikler taşıyorlar.

Siz hiç düşündünüz mü? Siz kimsiniz?

Siz Hans mı, Bans mı, yoksa her ikisinden de belli ölçüde özellikler taşıyan birisi misiniz?

Bu makaleyi kim yazdı?

Katıldığı bir sergide Alman bir general Picasso'ya yaklaşır ve Guernica'ya bakarak:

"Bu tabloyu siz mi yaptınız?" diye sorar.

Picasso'da; "Hayır, siz yaptınız!" der.

Sizce bu makaleyi kim yazdı?

11. 03. 2019 ■

“BEYNİMİ ASKIYA ALDIĞIM BİR SANAT YAPMAYA NİYETİM YOK!” — ULUSLARARASI İŞÇİ SINIFININ MÜZİSYENİ

Hanns Eisler

■ GÜLFER UĞUR

Hepimiz tanırız o marşları... Kim bilir kaç yürüyüşte, dayanışma eyleminde, ya da -sırf canımız istediği için- devrimci arkadaşlarımızla yan yana geldiğimizde gırtlağımızı yırtarcasına söylemişizdir: *“İnsan insan olduğundan / acıkan karnı doymalıdır / boş laflarla karın doymaz / yiyecek ekmek olmalıdır... marş sol’ki üç, marş sol’ki üç / arkadaş yerini bil / işçinin birleşik cephesine gir / çünkü sen de bir işçisin!”* ... Bir başka çok tanıdık marşımız daha var: *“Haydi unutmayalım / nereden biz gücü alırız / hem açken hem de tokken / haydi unutmayalım / bu dayanışmayı...”*

Marşları biliriz de coşkuyla söylediğimiz bu marşların bestekârı Hanns Eisler hakkında çok da fazla bir şey bilmeyiz. Hâlbuki o, işçi sınıfının davasına bağlı bir komünist bestekâr olarak, 20. yüzyılın en önemli avangardist sanatçıları arasında sayılmaktadır. Marşlardan, kantat ve senfonilere, tiyatro ve film müziğine dek uzanan inanılmaz bir üretkenlik ve müzik teorisine katkıları sözkonusudur.

Hanns Eisler 1898 Leipzig/Almanya doğumludur. Esasen Avusturyalı bir ailenin üçüncü çocuğudur. Kendilerini sosyalist ve ateist olarak ifade eden ailenin üç çocuğu da henüz ortaokul çağında sosyalist gruplarda yerlerini almıştır. Hanns Eisler 14 yaşında ortaokul-

lu sosyalist öğrenciler örgütüne girer. Ablası Elfriede (1895-1961) 1920'li yıllarda kısa bir dönem Ruth Fischer olarak KPD'nin (Almanya Komünist Partisi) başkanlığını yapmış, ama 1926'da partiden atılmıştır. (*) Ve abisi Gerhard Eisler'in (1897-1968) 1914 yılında savaş karşıtı dergi çıkarmasından sonra bütün aile mimlenmiş ve polisin gözetimi altına girmiştir.

Müziğe olan ilgi ve yeteneğiyle -bütün imkânsızlıklar içinde- Hanns Eisler kendi kendini yetiştirir ve daha sonraları Viyana'ya taşındıklarında dönemin yenilikçi müzisyenlerinden Arnold Schönberg'in öğrencisi olmayı başarır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, 18 yaşındaki Hanns Eisler Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun ordusunda hizmete çağrılmıştır. Önce Prag yakınında bir subay okulunda iken, orada iki kez emire itaatsizlik cezası alınca, Macaristan sınırında piyade birliğine sürülür. Macaristan piyade birliğine gönderilmesinin sebebi onlarla aynı dili konuşmamasıdır, böylelikle askerler arasında komünist ajitasyon-propaganda yapması engellenmek istenmiştir.

Hanns Eisler, 1916-18 yıllarındaki askerlik yıllarında da müzik çalışmalarını sürdürür ve askere çağrılmadan önce başlamış olduğu "Savaş Karşıtı Oratoryumu"nun bestesini cephede tamamlar. 1917'de Ekim Devrimi haberi alındığında coşku büyüktür. Rusya'nın savaştan çıkması, askerler arasında savaşın bitmesi yönünde umutları depreştirir. Ancak savaşın bitmesi ve eve dönüş bir yıl kadar zaman daha alacaktır.

Savaştan sonra Hanns Eisler Viyana'da müzik çalışmalarının başına döner. Arnold Schönberg'in öğrencisi olarak onun "12 ton tekniği"nde piyano sonatları besteler ve icra eder. "12 ton tekniği" o zamana kadarki klasik batı müziğinin kural ve kaidelerine aykırı, atonal müzik tekniğidir, Eisler'in deyimiyle "devrimci bir biçim"dir. (**)

Eisler, zamanla Schönberg'den uzaklaşır, kendisinin daha çok "halka yakın" müzik yapmak istediğini ve sınıf mücadelesine hizmet etmek istediğini söyler.

1920'li yıllarda Hanns Eisler çok sayıda işçi marşı/devrim şarkıları yazar. Almanya İşçi Sesleri Birliğini destekler ve "Rote Fahne"ye müzik eleştirileri yazar. Marksist İşçi Okulu'nda (MASCH) konusuyla ilgili sunumlar yapar.

O dönemlerde „Almanya İşçi Sesleri Birliği"nin (Deutsche Arbeiter Saengerbund) 450 bin üyesi vardır. Kırda ve kentte yaygın bir koro faaliyetidir sözkonusu olan ve bazılarının seviyesi de oldukça iyidir. Ne var ki, çoğunlukla halk şarkılarını vb. seslendirmektedirler ve söyledikleri içerikte diğer burjuva korolarından pek de farklı değildir. Hanns Eisler, yenilikçi, sınıf mücadeleci bir müziğin peşindedir ve bu koroların repertuvarına yenilikler katmak istemektedir... İçerikte ve biçimde devrimci, doğrudan andaki sınıf mücadelesini destekleyen, kitleler içinde siyasi ajitasyon-propaganda çalışmasının bir parçası olan müzik! "Dünyayı değiştirme" iddiasında olan bir müzik!!! O bu noktada Sovyetlerdeki avangardist ajitprop hareketinin („agitkas") „Konuşan Korolar"ını örnek alır. 1927 yılında KPD'nin merkezi organı „Kızıl Bayrak"ta tiyatro-müzik ajitprop grubunun çalışmalarını temellendiren bir yazısıyla başlangıç yapılmıştır ve bunu bir dizi makale ve müzik eleştirisi izler. Aynı dönemde Almanya'da proleter sanatın unutulmaz seslerinden biri olan Ernst Busch ve daha başkaları ile birlikte çalışır. Hanns Eisler'in „Kızıl Wedding" ve „Faşizme karşı Birleşik Cephe" parçaları bugün dahi Almanya'da yürüyüşlerde Ernst Busch'un sesiyle dinlenmektedir.

Ve Brecht ile kurulan dostluk

1930'lu yıllar, Hanns Eisler'in hayatında yeni bir dönemdir... 1927 yılında Berlin'e bir ziyaretinde Bertold Brecht ile tanışır ve Brecht'in ölümüne dek sürecek bir çalışma arkadaşlığı ve dostluğun başlangıcı olur bu. Brecht, Hanns Eisler'e "Die Massnahme" (Önlem) için müzik bestelemesini ve birlikte çalışmayı önerir. 1930'da "Die Massnahme" ilk kez sahnelenir.

Hanns Eisler Bertold Brecht ile...

"Yasaklı" eser "Die Massnahme!" (Önlem)

Brecht ile Eisler'in ortak eseri olan „Önlem" „eğitim" amaçlı bir tiyatro olarak düşünülmüştür. Eisler, Temmuz 1930'da besteye başladığında bu eseri *„İşçi koroları, amatör tiyatrocular, okul koroları ve öğrenci orkestraları için bir parça olacağını: yani ne sanat için para veren, ne sanat için para alan, bilakis sadece ve sadece sanat yapmak isteyenler için."* düşünmüştü. (Brecht, Bütün Eserler, cilt 17, sf.1030, Alm.) **Önlem**, İşçi Sesleri Hareketinin ilk büyük eseriydi. Berlinli üç büyük koro (ki, üyelerinin çoğunun yeterli ses ve nota eğitimi yoktu) Anton Maria Topitz, Ernst Busch, Helene Weigel ve Alexander Granach gibi solistler ile birlikte çalışmıştı. Gündüz işçi olarak çalışan koro üyeleri akşamları geç saatlere kadar bu parça için çalışmak zorundaydılar. 13 Aralık 1930'da eski Berlin Philharmonie salonunda, saat 23:30 gibi alışılmadık bir saatte ilk gösterim yapıldığında, koroda Hanns Eisler de yeralıyordu. Bu eser, işçiler tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmasına karşın, arkasından hem burjuvazi tarafından ve hem de sol cepheden eleştirilere maruz kalmıştı: Burjuvalar onda „sınıf savaşına kışkırtma" görüyor ve reddediyorlardı. KPD çevresinden ise „idealist yaklaşım"a sahip olduğu yönünde eleştiriler gelmişti. Aynı yıl Almanya'nın çeşitli yerlerinde sahnelenen "Önlem", Leipzig'de sergilendiğinde sahnede 300 koro üyesi yeralıyordu!

İçeriği konusunda tartışmalar sürerken, oyunun müziği ilk sahnelendiği günden itibaren gayet olumlu, övgü dolu eleştiriler almıştı -hem burjuva hem de proleter cepheden.

Önlem, 23 Ocak 1932'de Erfurt'ta sahnelenirken polisin saldırısıyla yarıda kesilir. Oyunda Çinli bir işçi önderi fabrikayı işgal etmeye çağırınca, Erfurt polisi bunu „devlete karşı isyana çağrı" olarak değerlendirir ve salonu zor kullanarak boşaltır, çok sayıda tutuklamalar olur. Bu, "Önlem"in Almanya'daki son sahneleşidir.

1932 yılındaki gösterilerden sonra çok uzun yıllar bir daha sahnelenmez bu oyun. 1933'de Hitler faşizminin iktidara gelişi ardından uzun süren sürgün yılları nedeniyle. 1945'den sonra ise, başka nedenlerle:

Önceleri Brecht ve Eisler tarafından, yanlış anlaşılmalara yol açabileceği ve komünistlere karşı kullanılabileceği endişesiyle sahnelenmesi engellenir… İleriki dönemde ise Brecht'in mirasçıları tarafından… Ta ki, ilk sahnelenmesinden 67 yıl sonra, 1997 yılında, Almanya'da, „Berliner Ensemble"de gösterime girinceye dek. Tabii ki, artık koşullar çok farklıydı… Koro işçilerin amatör korosu değildi… Sınıf mücadelesinin ise, dibe vurmuş olduğu bir dönemdi.

Yine de önemliydi Önlem'in yeniden sergilenmesi elbette…O dönemde Güney Dergisi'nde bu gösterim ile ilgili olarak şu değerlendirme yapılmıştı:

„Oyun, siyasi açıdan çok önemli derslerle doludur: özellikle „SSCB'ye Övgü" „Partiye Övgü", „İllegal Çalışmaya Övgü" başlıklı şiirlerin anlamı ve önemi oyun sınırlarını aşmaktadır. Oyun içindeki bu ve diğer şiirler Hanns Eisler tarafından bestelenmiştir. ***Sadece Hanns Eisler tarafından bestelenen müzik yüzünden bile bu oyun izlenmeye değer****. Oyunun oynanmasına izin verilmemesi, seyircileri komünist parçaların sergilendiği bu müzik ziyafetinden de on yıllar boyunca mahrum bırakmıştır." (Bkz. Güney Sayı 2/1997, sf. 54-55)*

Evet, gerçekten de öyle… Çekince hangi sebeple olursa olsun, „yasak" ne yazık ki, Hanns Eisler'in müziğinin icrasına olmuştur sonuçta… Çünkü oyun sergilenmese de Önlem'in yazınsal metni Brecht'in toplu eserlerinde çoktan yayınlanmıştır.

1931 yılında Hanns Eisler ve Brecht iki ayrı projede daha birlikte çalışırlar: Birincisi, Brecht'in Maxim Gorki'den uyarladığı "Ana" isimli oyunun müziğinin bestelenmesi ve ikincisi „Kuhle Wampe veya: Dünya Kime Aittir?" adlı film ve müziği. Hanns Eisler'in çokça tanıdığımız „Dayanışma" parçası bu film için bestelenmiştir. Sözler Brecht'e aittir. Filmin baş oyuncusu Ernst Busch'tur. Filmin Almanya'da gösterimi sansür ile engellenmeye çalışıldığından ilk gösterim Moskova'da yapılır. Daha sonra Almanya'da gösterildiğinde büyük ilgi görür.

Hitler faşizminin iktidara gelmesi ve sürgün yılları

1933'de NSDAP'nin iktidara el koymasıyla birlikte Eisler, Brecht ve daha birçok proleter sanatçı için sürgün yılları başlar...

Eisler'e çok koyan şeylerden biri de müziğinin, işçi marşlarının faşistler tarafından içeriği iğdiş edilerek kendi faşist marşları hâline getirilmesiydi. 1935'de Paris'te bir konuşmasında bunu teşhir etmesinin ardından Hitler faşizmi tarafından Eisler'in müziğine tam yasak gelir, plak ve notaları toplatılır.

Eisler, önce Viyana'ya döner. 19 Mart'ta Viyana Konser Salonu'nda "Ana" ve "Önlem"den de parçaların yeraldığı bir "mücadele şarkıları" konseri sunulur. Seyirciler arasında Brecht ve Weigel de yeralmaktadır.

Konser bitiminde seyirciler coşkuyla marşlar söyleyerek Viyana sokaklarında yürüyüşe geçer. Polis yürüyüşü engellemek isteyince çatışma çıkar. Viyana'daki siyasi gerginlik ortamının zaten arttığı günlerdir, nitekim bunun üzerinden altı ay geçmeden Avusturya'da da iktidar faşistlerin eline geçmiştir.

Sürgün yılları Brecht'in deyimiyle "ayakkabı değiştirir gibi, ülke değiştirme" yıllarıdır... Prag, Paris, Madrid, Londra, Belçika, Hollanda ve ABD... Brecht-Eisler ikilisi ortak çalışmalarını yer yer mektuplaşma yoluyla ülkeler arası sürdürmeye devam ederler. Mümkün olan her fırsatta yan yana gelir ve çalışmalarını sergileme fırsatlarını kollarlar. Eisler, bu arada film müzikleri yaparak da para kazanır. New York'da Eisler için çalışma koşulları oldukça kötüdür. Bu arada Brecht'in ABD'ye gelebilmesi için ona vize çıkartmak için uğraşır ve sonunda Brecht Los Angeles'e gelince, Eisler de onu izler. 1942/43 yıllarında, Los Angeles'de, Brecht'in evinin pek yakınında Eisler, sürgündeki en önemli eseri olarak toplama kamplarını anlatan "Alman Senfonisi"ni besteler. ABD'de anti-Nazi hareketi ve sürgündeki proleter sanatçılar arasında yakın ilişkiler vardır. Eisler bu dönemde Charlie Chaplin ile de dostluk geliştirir, hatta film müziği çalışması olur. Hollywood'da birçok film için müzik besteler ve "None But the Lonely Heart" adlı filme yaptığı müzikle "en iyi film müziği" kategorisinde Oscar'a aday gösterilir. Brecht'in senaryosunu yazmış olduğu "Hangmen Also Die!" filminin kapanış müziği "Komintern marşı"nın müziğidir. 1943'de bu müzik "en iyi film müziği" kategorisinde Oscar'a aday gösterilir. Oscar ödüllerini başkaları almış olsa da Eisler'in gayet iyi müzik yaptığı ve aranan bir bestekâr olduğu açıktır. Brecht ve Eisler'in Oscar ödülünü vb. pek de umursadığı yoktu... Onlar, bir yandan Hitler faşizmine karşı sanat cephesinden mücadele vermeye çalışırken, diğer taraftan da Hitler dönemi sonrasına hazırlanıyorlardı.

1946'dan itibaren ABD'de de komünistlere karşı yönelen "cadı avı"ndan Hanns Eisler de payını almıştır. Abisi Gerhard Eisler'in tutuklanıp yargılanmasıyla birlikte Hanns Eisler de kendisinin her an sorgulanabileceğinin farkındadır. 1947 yılında, Daily Worker gazetesindeki bir röportajında *"Gerhard ve bana yönelik kampanya bu ülkedeki tüm liberal ve ilerici güçlere karşı yönelen bir kampanyanın parçası olduğunu düşünüyorum."* der. Aynı yılın Ekim ayında Hanns Eisler mahkemeye çıkarılır ve ona da o meşhur soru sorulur: „Are you now or have you ever been a member of the Communist Party". (Komünist Partisi'ne üye miydin? üye misin?) Hanns Eisler, komünist partisine çok yakın olmasına ve kendini komünist olarak görmesine karşın ve hatta 1920'li yıllarda müracaat etmiş olmasına karşın bu sonuca varmamıştı. Bu anlamda, hakkında çok "delil" toplanmaya çalışılmışsa da KP üyeliği ispatlanamamıştır. Buna rağmen hakkında yurtdışı edilme kararı alınmış, Albert Einstein, Thomas Mann ve Pablo Picasso'nun çevresinden bir grup Fransız sanatçıların dayanışma çabalarına rağmen, 1948'de Kaliforniya'daki müzik profesörlüğünü bırakarak savaş sonrasının açlık ve sefaletinin ve belirsizliğin sürdüğü Avrupa'ya geri dönmek zorunda kalmıştır.

Eisler önce Viyana'da çalışmaya başlar. Brecht de

Avrupa'ya dönmüştür... İkili yeniden ortak çalışmalarını sergilemek için çalışma imkânları aramaktadır. Bir dönem Viyana, Zürih, Berlin arasında gidip gelirler...

Eisler, 1949 Haziran'ında Doğu Berlin'e yerleşir, birkaç ay sonra Almanya'nın bölünmesi kesinleşmiş, Berlin, Doğu Almanya Cumhuriyeti'nin (DDR) başkenti ilan edilmiştir. DDR'in ilk kültür bakanı olan Johannes R. Becher Eisler'i yeni cumhuriyetin, sosyalizmin inşası döneminin proleter sanatçısı olarak değerlendirir ve ona Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin ulusal marşını besteleme ricasında bulunur. Eisler'in bestesi ilk andan itibaren beğeni toplar ve böylelikle DDR'in ulusal marşı "Auferstanden aus den Ruinen" ("Harabelerden Dirildi /Ayağa Kalktı") kabul edilmiş olur.

Hanns Eisler yeni dönemde de üretkenliğine çok yönlü olarak devam etmiştir. Film müzikleri, tiyatro seslendirmeleri, Mayakovski'nin ve Brecht'in şiirlerinin bestelenmesi vs. vs. yanı sıra, yeni kurulan Cumhuriyet'in sanat politikasının şekillendirilmesi görevine dört elle sarılmıştır. Berlin'de bugün de onun adını taşıyan ve kalitesiyle ünlü müzik akademisinin kurulması da onun eseridir.

Partisiz komünist sanatçı

Brecht ile Hans Eisler, kendilerini komünist görmelerine karşın hiçbir dönem Komünist Partisinin üyesi olmamışlardır. Hanns Eisler'in, esasen 1926 yılında KPD'ye üye olmak için müracaat etmiş olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmesine karşın, bu üyeliğin neden gerçekleşmediğini bilemiyoruz. Ancak şurası açık: Hanns Eisler ve Brecht hayatlarının sonuna dek sanatlarını sınıf mücadelesinin hizmetinde görmüşlerdir. Sanat onlar için kitleleri uyandırmanın, onları harekete geçirmenin, sınıf bilinçlerini geliştirmenin bir aracı olmuştur. Onlar sınıf mücadelesinin andaki sorunlarına sanat cephesinden yanıt aramaya çalışmış, güncel tartışmalara da aktif olarak katılmışlardır.

Ne Brecht ne de Hanns Eisler, yukardan gelen her şeye "evet" diyen "devlet sanatçıları" olmamış, yeri geldiğinde muhalifliklerini ortaya koymuşlardır.

Doğu Almanya Cumhuriyeti'nin iktidar partisi SED (Almanya Sosyalist Birlik Partisi) ve Eisler

Sovyetler Birliğinde 1930'lu yılların ikinci yarısında başlayan, 1940'lı ve 1950'li yıllarda daha da şiddetlenerek sürdürülen "sosyalist gerçekçilik" ve "biçimci-

İşçilerin birlik cephesi

İnsan insan olduğundan
Acıkan karnı doymalıdır
Boş laflarla karın doymaz
Yiyecek ekmek olmalıdır

Marş sol'ki üç
Marş sol'ki üç
Arkadaş yerini bil
İşçinin sınıf cephesine gir
Çünkü sende bir işçisin

İnsan insan olduğundan
Ezmekten ezilmekten nefret eder
Ne altında köle ister
Ne üstünde efendiye boyun eğer

Marş sol'ki üç
Marş sol'ki üç
Arkadaş yerini bil
İşçinin sınıf cephesine gir
Çünkü sende bir işçisin

İşçi işçi olduğundan
Başkası onu kurtaramaz
Çünkü işçileri kurtaracak olan
İşçiden başkası olamaz

Marş sol'ki üç
Marş sol'ki üç
Arkadaş yerini bil
İşçinin sınıf cephesine gir
Çünkü sende bir işçisin

lik" tartışmaları Brecht ve Eisler'in de hep yeniden tartışarak pozisyonlarını belirledikleri bir süreç olmuştur. Kendilerini ilke de "sosyalist gerçekçi" olarak gören ikili, bundan öncelikle gerçekliğin kabul edilmesi temelinde baskısız ve sömürüsüz bir toplum emeliyle değiştirilmesi için bir sanatı anlıyorlardı. Onlar, diyalektik-materyalizmi özümsemiş olduklarından, sanatta da kendilerini eski kalıplara hapsetmek istemiyor, yeni olan düşüncelerin, yeni olan sanatın, biçimde de kendisini yenilemek zorunda olduğunun bilinciyle hareket ediyorlardı. Sanatta içerik ve biçimin mümkün olan "en iyi" uyumluluğunun sağlanmasıydı hedef. Biçim, bir içeriği en iyi biçimde anlatmanın yoluysa, anlatılacak içerik elbette gözden kaçırılmamalıydı. Diğer taraftan ama, içeriği anlatmanın "en iyi" "bir tek" biçimi yoktu. Bu tartışmalarda kendileri görüşümüzce doğru bir pozisyonda durmalarına karşın, Brecht ve Hanns Eisler yanlış ve gerici bir biçimde "biçimcilik" suçlamalarının hedefi olabilmişlerdir.

Hanns Eisler'in "Dr. Faustus"u ve SED rejiminin vurduğu "biçimcilik" damgası

"Sanat bizim ülkemizde saygındır /
gerektiğinde gayet katı bir şekilde!" (Eisler)

Devrimci sanat, eski olan ne varsa "tarihin çöplüğüne" atılması mı demektir? Elbette ki, hayır! Proleter sanat ve edebiyat, geçmişte yaratılmış eserlere marksist temelde eleştirel yaklaşır, ondaki olumlulukları alıp yeniden değerlendirirken, gerici ve özel mülkiyetçi olan ne varsa reddeder. Geçmişin sanat ve kültür mirası "bütün insanlığın mirası"dır. Ona sahip çıkmak sadece onu "korumak", "konserve etmek" şeklinde anlaşılmamalıdır. Bu mirasa sahip çıkmak, onu andaki sınıf savaşımının gereklilikleri temelinde yeniden keşfetmek, yeniden yaratmak biçiminde de olabilir.

Hanns Eisler'in "Faust-Libretto"su böyle bir denemedir. Henüz Kaliforniya'da sürgünde yaşarken, Thomas Mann Eisler'e Goethe'den esinlenerek kaleme aldığı "Doktor Faustus" romanının taslaklarını okuması için verir ve tartışmaya sunar. Eisler'in opera için ilk esinlenmesi buna dayanır. Eisler'de bu temayı kullanarak herkes tarafından anlaşılabilecek, halk tiyatrolarının unsurlarını içeren bir opera yazmak istemektedir. 1951'de operasının ilk taslağını tamamlar. Operası için halkın çok yakından tanıdığı "kukla tiyatrosu"ndan da yararlanır. Taslakları Thomas Mann ve Lion Feuchtwanger'e gönderir, onların görüşlerini almak ister. Her ikisinden de eserin "yüksek şiirsel kalitede" olduğu yönünde olumlu tepkiler alınca, yayınlanması için Aufbau-Verlag'a verir. Libretto kitap olarak 1952'de yayınlanır.

Bunun ardından Eisler, çok şiddetli bir eleştiriye maruz kalır. Eserin "biçimci" olduğu, "sosyalist gerçekçilik"ten uzaklaştığı, "ulusal değerleri aşağıladığı" vb. vb. söylenir. Dönemin sanat politikasının ana hattı "ulusal değerlerin korunması"dır. İktidar basını "Neue Deutschland"da yayınlanan eleştiride "Alman ulusal duygulara indirilmiş bir tokat"dan bahsedilir. Bestekârın "vatansız kozmopolitliğin etkilerinden hâlâ kendisini kurtaramamış olduğu" ileri sürülür. Bunun üzerine Merkez Komitesi üyesi Walter Ulbrich "SED *"büyük şairimiz Goethe'nin en önemli eserlerinden birinin karikatürleştirilmesine izin vermeyecektir. Çünkü bu, DDR'in bazı eserlerinde yapılmaktadır, örneğin Eisler'in Faustus'unda ve sahnelenmesinde olduğu gibi"* açıklamasını yapar. Devamen: *"Biz Alman kültürünün bu şekilde bozulmasına ve çarpıtılmasına, Alman kültür mirasının değersizleştirilmesine karşı mücadele edeceğiz ve klasiklerimizin bütün alanlarda yapmış oldukları büyük çalışmaları savunacağız."* denir (Walter Ulbricht: Zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Band 4, Berlin/DDR 1954, S. 604, Alm.)

Burada sözüm ona "sosyalist gerçekçilik" adına savunulanlar, gerici-milliyetçi düşüncelerdir. "Kültür mirasına" sahip çıkılması gerektiği, proleter bakış açısıyla değil, milliyetçi bir bakış açısıyla yapılmaktadır. "Vatansız" "kozmopolitizm" şeklinde aşağılanan, gerçekte proletaryanın enternasyonalist yaklaşımıdır. Proletaryanın enternasyonalist kültürü "ulusal sınırlar" tanımaz! Marx dememiş midir: "Proletaryanın vatanı yoktur!"

"Biçimcilik" olarak yargılanan, esasen her türden yeniliktir. Biçim konusunda sosyalist gerçekçiliğin son derece daraltılması ve "klasik" dönemin biçiminden başkasına izin verilmemesi anlamına gelmektedir.

Hâlbuki, bu dönem Eisler'in örneğin "On iki ton" denemelerinden uzaklaştığı ve "halk tarafından anlaşılma"ya önem verdiği bir dönemdir. SED rejimini rahatsız eden şüphesiz, Eisler'in eserlerinde de ifadesini bulan eleştirel yaklaşımıdır, onun ve Brecht'in doğrudan partiyi eleştiren tavrıdır -hem de her proleterin anlayabileceği türden şiirsel ve sivri bir dille!!!.

Şahsına yönelik beklenmedik bu saldırılar, Eisler'i epey sarsar ve şaşkınlığa düşürür. Bu saldırılara karşı onu sonuna dek savunan, dostu Brecht olur. Ancak saldırılar sadece ona yönelik değildir. Aynı şekilde Brecht de "biçimcilik" "eleştirisi"ne maruz kalır. Ernst Busch'a Kore savaşına ilişkin "Ami go home" ve "No, Susanna" şarkıları "biçimci" olduğundan sahnede

söylemesi yasaklanır. Hatta bir dönem radyoda Ernst Busch'un parçalarının çalınması tamamen yasaklanır. Eisler'in sözkonusu operası ise 1982 yılına kadar DDR'de sahnelenemez.

17 Haziran 1953- Halk Ayaklanması ve Eisler

17 Haziran 1953'de Doğu Almanya Cumhuriyeti'nde rejim tarafından şiddetle bastırılan bir ayaklanma yaşanır. Ayaklanmanın ertesi günü Eisler haber ajansına şu mesajı çeker:

"Hayatım boyunca her zaman işçilerin davası için çalıştım ve ölünceye kadar da bunu yapacağım. Fakat dün Berlin'de olanlar, Alman işçi sınıfının davasına yaramadı ne onun haklı ekonomik taleplerine, ne ulusal çıkarlarına, ne de mevcut ağır hataların düzeltilmesine. Dün olanlardan işçilerin düşmanları yararlandı ve şimdi biz, nüfusun tüm katmanlarını birleştirecek- işçiler, köylüler, orta sınıf, entellektüeller ve hükümet- hep birlikte, acımasız bir şekilde özeleştiri yapmalıyız, ki inşa çalışmamız ve yükselişimiz (geçmişte olan) böylesi ciddi hatalarla tehlikeye atılmasın. (Bu zor günler biz sanatçılara da büyük sorumluluklar yüklüyor.)" (Hanns Eisler: Typoscript ADN 18. Juni 1953, Alm.)

18 Haziran'da Brecht ve Eisler, Sanat Akademisinde "sanat ve kültür politikası"ndaki durumun değişmesi için önerilerini açıklarlar. Onların tezleri "Sanatta oportunizm" olarak reddedilir. SED rejimi ayaklanmanın bastırılmasını sonuna kadar savunmaktadır. SED adına çıkarılan bir bildiride "Halk, hükümetin güvenini sarstı" (!) yazar gerçekten. Bunun üzerine Brecht şu meşhur dizeleri yazar:

"**Çözüm**
'Halk, hükûmetin güvenini sarsmış'
o hâlde
en kolay çözüm
hükûmet halkı dağıtmalı
ve kendine
yeni bir halk seçmeli"

(Brecht, Bütün Şiirler, Alm., Çeviri: Güney)

Berlin'de "yasaklı" sanatçı durumuna düşen Hanns Eisler, bir dönem bu ortamdan uzaklaşmak amacıyla Viyana'ya gider. Ancak durumu hiç de iç açıcı değildir. Brecht, Viyana'da onu ziyaret ettiğinde Almanya'ya yeniden dönebilmesi için vize müracaatında bulunması yönünde onu ikna eder. Bunun üzerine Hanns Eisler SED Merkez Komitesi'ne bir nevi "özeleştiri" mektubunu kaleme alır:

"Benim eserimi sahneleyen veya alıntılayan müzisyenler, istenmeyen sanat akımının temsilcileri olarak görüldüler" ve *"Faustus-saldırısından sonra, bende müzik yazma yönünde hiçbir dürtünün kalmadığının farkına vardım, bu şekilde o güne dek hiçbir zaman tanımamış olduğum türde ağır bir depresyon ruh haline girdim.* (...)

Sanatçı olarak yerimi ancak, Almanya'nın sosyalizmin yeni inşasının temellerinin atıldığı bölümünde düşünebiliyorum." (wikipedia.org/wiki/hanns_eisler)

Yaşamının bundan sonraki döneminde Hanns Eisler Viyana ve Doğu Almanya arasında gider gelir ve her iki ülkede de çalışmalarını sürdürür. Avusturya vatandaşı olduğundan Doğu Almanya'ya her yeniden dönüşü için vize müracaatında bulunmak zorundadır. Ona vize verilip verilmeyeceği konusu hep sallantılıdır ve son söz SED başkanı Ulbrich'indir. Eisler, her ne kadar "güvenilmez unsur" olarak görülse de yine de neticede kendisine vize verilmiştir.

Brecht'in ölümü

1956 yılında Brecht, sürgün yıllarında kaleme aldığı "Galilei'in hayatı" adlı oyunun sahnelenmesi üzerinde çalışır, oyunun müziklendirilmesini Hanns Eisler üstlenir. İkili baş rol için Ernst Busch'u kazanmayı becermiştir. Ancak, bu sırada Brecht hastalanınca, provalar yarıda kesilmek zorunda kalır. Eisler de bir başka çalışma için Viyana'ya gitmiş olduğu bir sırada Brecht'in hastalığının ağırlaştığı ve hastaneye kaldırıldığı haberini alınca Berlin'e gelir. Dostu gerçi hastaneden çıkmıştır, fakat durumu pek iyi değildir. Eisler, Brecht'in gerçekten ağır hasta olduğunun farkındadır. Ona Viyana'dan yazdığı son mektubunda "bir komünist olarak sana sesleniyorum, çalışmana ara ver ve öncelikle sağlığına kavuşmaya çalış." der. Ancak nafile, birkaç gün sonra Brecht hayatını kaybeder.

Eisler için Brecht'in ölümü derin bir darbedir. Brecht, onun için sadece yeri doldurulamaz bir komünist sanatçı ve çalışma arkadaşı değildir. O, faşizm koşullarında ve sürgün yıllarında birbirleriyle her zaman iletişim ve dayanışma hâlinde oldukları, birbirlerini sonuna dek desteklediklerı en yakın dostunu yitirmiştir. Bu kayıp karşısında duyduğu büyük hüznü o, Brecht'e karşı duyduğu sorumlulukları yerine getirerek karşılar. Büyük bir gayretle ve hızlı bir tempoyla derhal Brecht

ile birlikte planlamış oldukları projelerin hayata geçirilmesine koyulur. Hemen aynı yıl başlayarak iki yıl içinde 4 büyük eseri tamamlar. "Galilei'in hayatı" sahnelenir, "İkinci Dünya Savaşı'nda Asker Schwejk" oyununun müziklerini besteler. "Sürgün yolunda Laotse'ninTaoteking kitabı efsanesi" için şarkı ve piyano müziğini yazar. "Savaş Alfabesinden resimler" adlı çalışmaya erkekler korosu ve orkestra müziklerini besteler. Brecht'in ölümünden sonra kendisine yönelik "nasılsın?" sorusuna, "bilmem, nasıl olduğumu dinleyecek zamanım yok, çalışıyorum, demek ki, iyiyim." yanıtını verir.

1960 yılında Eisler Viyana'da kalp krizi geçirir. Üç ay gibi bir zaman hasta kaldıktan sonra yeniden Berlin'e döner ve Brecht'in şiiri "Erik ağacı"na müzik üzerinde çalışır. Ve bundan yaklaşık iki yıl sonra 1962'de Berlin'de hayata gözlerini kapar. Geride, bugüne kadar yeterli derecede değerlendirilememiş, yazılarından, çalışma günlüklerinden ve yarım kalmış ya da tamamlanmış eserlerden oluşan muazzam bir ürün mirası bırakır. Berlin'de Hanns Eisler (***) arşivinde saklanan bu servet bugüne kadar yeterli değerlendirilmiş değildir ve uluslararası proleter kültür ve sanat çalışmaları için keşfedilmeyi beklemektedir.

16 Ağustos 2019 ■

Dipnotlar:

(*) 1926'da ultra-sollar olarak Maslow-Fischer KPD'den atılmış, 1936'da Troçkist hainler olarak Moskova Duruşmalarında gıyaben yargılanmışlardır. Ruth Fischer'in birlikte yaşadığı Maslow Havanna'da öldürülmüş, Ruth Fischer ise 1948'de „Stalinizm and German Comunism" adlı kitabında, iki kardeşini de Stalinist olmakla suçlamıştır!
(**) En kısa şekliyle özetlenecek olursa: 8 tonluk oktav yerine 12 tonun "eşit" görüldüğü ve aynı tonun tekrarının ancak 11 ton ertesinde mümkün olduğu bir müzik tekniği.
(***) Das Hanns-Eisler-Arşivi, Berlin'de Sanat Akademisi Arşivindedir. Hanns Eisler'in eserlerinin kapsamı yaklaşık 200 cilttir ve metre hesabıyla 45 metredir.

Kaynaklar:

1. Nathan Notowicz: Wir reden hier nicht von Napoleon. Wir reden von Ihnen! Hanns Eisler – Gerhard Eisler Gespräche. Hrsg. v. Jürgen Elsner. Verlag Neue Musik Berlin, Leipzig 1971.
2. Wikipedia Almanya: wikipedia.org/wiki/Hanns_Eisler
3. Film-Musik-Moderne: zur Geschichte einer wechselhaften Beziehung; Kunst-Musik-und Theaterwissenschaft; Bd. 14, Hans Emons
4. "Die Deutsche Symphonie, Hanns Eislers Widerstandswerk, Deutschlandfunkkultur.de"
5. "Kominternlied.mdr.de/zeitreise
6. Helena Weigel, die grosse Frau des 20. Jahrhunderts, Werner Hecht

Dayanışma

Haydi unutmayalım
Nereden biz gücü alırız
Hem açken hem de tokken
Haydi unutmayalım
Bu dayanışmayı

İşçileri tüm dünyanın
Bir amaçta birleşsin
Dünyadaki nimetleri
Hep beraber paylaşsın

Haydi unutmayalım
Nereden biz gücü alırız
Hem açken hem de tokken
Haydi unutmayalım
Bu dayanışmayı

Zenci, beyaz, sarı, esmer
Birleşen özgür olur
Kendileri konuşsalar
Halklar hemen dost olur

Haydi unutmayalım
Nereden biz gücü alırız
Hem açken, hem de tokken
Haydi unutmayalım
Bu dayanışmayı

İşçileri tüm dünyanın
Birlikten kuvvet doğar
Senin kızıl birliklerin
Her türlü zulmü boğar

Haydi unutmayalım
Soruyu somut soralım
Hem açken, hem de tokken
Bu dünya kimin dünyası
Gelecek kimindir

1940 KUŞAĞI'NIN ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ: RIFAT ILGAZ

■ **MEHMET DESDE**

"Ya ezenden yana olacaksın ya da ezilenden! Bu işin az şekerlisi çok şekerlisi olmaz" diyerek tarafını açıkça belirten bir yazardan bahsetmek istiyorum bu yazımda... Rıfat Ilgaz'dan bahsedeceğim... Birçok aydın, şair gibi yazdıklarından, mizahi anlayışından, duruşundan, ezilenlerin yanında olmaktan ötürü acılar yaşayan, bedeller ödeyen, geçim sıkıntısı yaşayan Rıfat Ilgaz'dan.... Çok sevdiği öğretmenliği elinden alınan, hapsedilen ve ama tüm bu baskılara rağmen yılmayan, duruşundan taviz vermeyen Rıfat Ilgaz'ı kısaca tanıtmak istiyorum.

Yaşamı

Rıfat Ilgaz 7 Mayıs 1911'de Cide'de yaşama gözlerini açar. Mehmet Rıfat adı konulur. 11-12 yaşlarına kadar babasının memur olarak bulunduğu Cide'de kalır. İlkokulu Cide'de, ortaokulu Kastamonu'da ablasının yanında okur. Ortaokulda okumaya merak sarar. Dilbilgisinde sınıfın en iyilerinden olmasına rağmen Türkçe kompozisyon dersinden aldığı notlar iyi değildir. Ders kitaplarını okumanın yanı sıra kirayla kitap veren kitapçıdan romanlar alıp okur. Liseyi bitirmeden öğretmen okuluna kaydını yaptırır. Lise müdürü, öğretmen okuluna geçmesini engellemeye çalışır!

1930'da Kastamonu Öğretmen Okulu'nu bitiren Ilgaz, altı yıl Bolu, Gerede, Akçakoca ve Gümüşova'da ilkokul öğretmenliği yapar. 1936'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nün sınavına girer, yeniden okumaya başlar. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümünü (1938) bitirir. Adapazarı'nda ortaokul Türkçe öğretmeni olarak göreve başlar. Yükseköğreniminin son yıllarında yakalandığı verem hastalığı ilerleyince bir süre İstanbul Süreyya Paşa Sanatoryumunda tedavi görür. Hastaneden çıktıktan sonra İstanbul'a atanır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Karagümrük Ortaokulu'nda ve Nişantaşı Lisesinde Türkçe öğretmenliği yapar. 1944'te yayımlanan Sınıf adlı şiir kitabı nedeniyle tutuklanır. Hapisten çıktıktan sonra atandığı Boğazlıyan/Yozgat'ta görev yaparken yeniden rahatsızlanarak İstanbul Validebağ Sanatoryumuna yatar (1946). Haziran 1947'de öğretmenlik görevinden alınır, sanatoryumdan da çıkarılır ve tedavisi

yarım kalır. Bu tarihten itibaren bir daha mesleğine geri dönmez. Ölümüne kadar yazmayı asıl iş olarak sürdürür. 7 Temmuz 1993'te, 82 yaşında yaşama gözlerini yumar. Mezarı Zincirlikuyu/İstanbul'dadır.

Yazma Serüveni

Yazma eğilimi ortaokulda başlar. 1927'de ortaokul son sınıftadır. Şiirleri dergilerde yayınlanır. 1926-1927 yıllarında,15-16 yaşlarındayken şiir yazmaya başlar. Şiirlerini Açıksöz ve Nazikter gazetelerine verir. İlk şiiri "Sevgilimin Mezarında" başlıklı, 6 Temmuz 1927 tarihlidir. Bu şiir 27 Temmuz 1927'de Nazikter gazetesinde yayınlanır. "Sevgilimin Mezarında" başlığına bakılarak, şairin bir sevgilisinin olduğu, genç yaşta öldüğü sanılır. Mezarına giderek, yüreği kan ağlayarak bu şiiri yazdığı düşünülebilir. Oysa şairin ne böyle bir sevgilisi ne de erken ölen bir sevgilisi vardır. Şair, edebiyat kitaplarında sevdiği bazı şiirlere özenerek bu türlü bir manzume yazma gereğini duymuştur.

Nazikter gazetesini çıkaran babasının yakın arkadaşı Yusuf Niyazi'dir. Nazikter, "Çalçene" diye bir de mizah dergisi çıkarmaya başlar. Rıfat Ilgaz, "Çalçene"yi görünce özenir. Bir öykü, bir iki fıkra yazar. İlk şiirleri, mizah öykülerinin yazma serüveni böyle başlar.

Öğretmenliği süresince okumayı, yazmayı sürdürür. Artık bütün dergilerle yakından ilişkisi vardır. Varlık'ta, Çığır'da şiirleri çıkar.

Toplumculuğa Yöneliş

1940'da toplumcu, gerçekçi kuşağın oluşmasında İkinci Dünya Savaşı'nın büyük etkisi olur. Savaşı çıkaranlar Nazi Almanya'sıdır. Mussolini faşisti Hitler'in yanında saf tutar. Toplumculuğa yönelen yazarlar savaşa, ırkçılığa ve faşizme karşıdır. Rıfat Ilgaz'ı 1942'de, Karagümrük Ortaokulu'ndan alıp askerlik şubesine götürürler. Çorlu Tümen Komutanlığı emrine gönderilmek üzere asker elbisesi giydirilir. Altı saat bu elbisenin içinde İkinci Dünya Savaşı'nda askerlik yapmış olur! Tam götürüleceği sırada, Askerlik Şubesi başkanı albay şairi odasına çağırır:

"Sen ortaokulda öğretmen misin?" diye sorar. "Evet," cevabından sonra "Seni göndermiyorum, burada kal da bizim çocuklarımızı okut!" der.

Dar gelirli bir memur olan Rıfat Ilgaz, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları ile çarpışır. Savaştan kaynaklanan sıkıntılar, geçim zorluğu, yaşamın içindeki çelişkiler, okuduğu kitaplar ve tanıştığı ilerici aydınlarında etkisiyle Rıfat Ilgaz, toplumculuğa doğru evrilir. Günden güne bilincini geliştirmeye ve kendi deyimi ile "artık kim için ve ne için yazdığı"nı fark etmeye başlar. Bu bilinçlenme şiirine de yansır. Bireysel şiirden hızla toplumsal şiire geçer, geçmişiyle bağlarını koparır. Yeni bir görüş ve davranışla ortaya çıkar. Sanatında devrim yapar.

Rıfat Ilgaz, toplumculuğa yönelişini şöyle anlatır: *"İkinci Dünya Savaşı, çalışan her insana bazı gerçekleri algılama fırsatını da vermiştir. Bizim gibi edebiyatı kitaplardan, dergilerden, hocalardan izlemek zorunda olan edebiyat öğrencileri, Türkçe öğretmeni adayları, yaşamla yüz yüze gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda edebiyatın yalnız kitap, dergi, gazete olmadığını anlamışız ve edebiyatın da sanatın da; yazınsal ürünlerin de bu algılama olduğunu saptamışızdır. (...) Edebiyat, insanın yaşamıdır. Yaşamını içtenlikle dile getirmektir. Bu gerçeği saptadığım yıllardır 194 yılları. Dünya ölçüsünde, dünya çapında büyük bir trajedi ile karşı karşıyaydık.*

Yazdığım şiirlerin, yani 1926'da başladığıma göre 1939'a kadar yazdığım şiirlerin, emekçileri, memleketini seven halkımızı, işçimizi, aydınımızı, gerçek aydınımızı ama ilgilendirmediğini gördüm. Şiirin yerine oturmadığını anladım yazdığım yazılarla. (...) 1940 yılları... Edebiyat, sanat, kitaptan öğrenilmez, yaşamdan öğrenilir dediğim yıllar oldu. Şiirlerimin aylak sınıfın beğenisine uğradığını gördüm; daha da ileri giderek, Nurullah Ataç bile benden söz ettiği hâlde, bunda bile bir yanlışlık olabileceğini düşündüm. Bu olaylar beni kendime getirdi." ("Rıfat Ilgaz", Asım Bezirci, s.33-34, Üçüncü Basım, Çınar Yayınları, 1993, İstanbul)

Bu dönemin ilk şiirleri Yürüyüş, Yeni Ses, Pınar gibi dergilerde yayımlanır. Nâzım Hikmet bir mektubunda Rıfat Ilgaz'dan övgüyle söz ederek şöyle der: *"Gençlerin içinde çok beğendiğim şairler var, hepsinin ismini aklımda tutamıyorum, isimleri henüz yer etmedi, ama şiirlerini pek beğeniyorum. Şöyle aklımda kalanları, sıra tefriki yapmadan sayayım: Dinamo, Suat Taşer, Rıfat Ilgaz, A. Kadir, Orhan Kemal, Saffet Irgat vesaire."* ("Bursa Cezaevinden Va-Nu'lara Mektuplar", Nâzım Hikmet, s.55, Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı, 1998, İstanbul)

İlk Eserler

Rıfat Ilgaz 1943'te ilk şiir kitabı **Yarenlik**'i çıkarır. Yarenlik şiir kitabını, kendisi matbaacı olan bir arkadaşının yardımı ile bastırır. Şiir kitabı büyük bir ilgiyle karşılanır, kısa zamanda tükenir. 1946'da ikinci baskısı yapılır. Kitapta, halkın yaşamı anlatılır. İş kazalarında sakatlanan işçiler, hayallerle avunan çöpçüler, hastane odalarında ölen kimsesizler, yoksullar, apartman kapıcıları, mahalle komşuları ve emekliler şiirlere konu olur.

1944'te ikinci kitabı **Sınıf** yayınlanır. Sınıf'ta Rıfat Il-

gaz'ın ağzından yoksul öğrencilerin okuldaki ve dışarıdaki yaşamı anlatılır. İşten dönen emekçiler, askere giden gençler, geçim sıkıntısı çeken memurlar, köyden kente göç olgusu, dilenciler ve asalaklar sözkonusu edilir. Halkın ve çocuklarının yürek burkan durumu iç ve dış gözlemi birleştiren, gerçeklik ve duyarlıkla örülen bir deyişle, sevecen, insancıl, dikkatli bir görüşle ortaya konur. Sınıf'ta, yalnızca yoksul öğrencilerin değil, onların ailelerinden de söz edilir. Sınıf'taki şiirler Yarenlik'in özelliklerini geliştirerek sürdürülür. Yine şiirlerde acı gerçeği yansıtan tipler, hikâyemsi tablolar çizilir. Tablolarda yine halktan kişilerin kahırlı yaşamı canlandırılır.

Sınıf, ancak 25 gün satışta kalır. Şubat ayında kitap sıkıyönetimce toplatılır. 9 Mart'ta polisler Rıfat Ilgaz'ı emniyet müdürlüğüne götürmek için gelir. O sırada Ilgaz da evine dönmektedir. Kapının önünde polisleri görünce hemen oradan uzaklaşır. İki buçuk ay kadar kaçak yaşar. Ciğerlerinden rahatsızdır. Doktordan iki aylık rapor alır. 19 Mayıs'ta İsmet İnönü'nün radyoda ırkçılar/Turancılara çatan konuşmasını dinleyince biraz rahatlar! 24 Mayıs'ta Birinci Şube'ye gidip teslim olur. 13 gün Sansaryan Han'da kalır, altı ay hapis cezasına çarptırılır. Tophane'deki Askeri Hapishanede ırkçı/Turancılarla birlikte on üç kişilik bir koğuşta kalır. 24 Kasım'da cezasını bitirip hapisten çıkar. Hapishane koşulları sağlığını iyice bozar. Sıkıntılı günler geçirir. 1945 Eylül'ünde Heybeliada Sanatoryumuna yatar.

Yaşadıkça 1948'de yayımlanır, Bakanlar Kurulu kararıyla ve Sabahattin Ali'nin Sırça Köşk'üyle birlikte hemen toplatılır. Yaşadıkça'da, yoksulluktan ötürü vereme yakalanan hastalar, düzenin bozukluğu yüzünden hapse düşen insanlar, düşünceleri dolayısıyla tutuklanan ilerici aydınlar, çocuk düşüren işçi kadınlar, una kül karıştıran fırıncılar, taşralı memurlar, vurguncular, çobanlar vb. konular işlenir. Ekmeğin karneyle, gazın fişle satıldığı, buna karşılık karaborsacılarla vurguncuların saltanat sürdüğü, emekçi kitlelerin yoksulluk içinde kıvrandığı İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz sonuçlar ortaya konur.

Rıfat Ilgaz, Yaşadıkça'nın toplatılmasından sonra şiirle bağlarını gevşetir. Eylemini daha çok düzyazılarıyla yürütmeye çalışır. Marko Paşa, Ali Baba, Malum Paşa, Merhum Paşa, Hür Marko Paşa, Âdem Baba, Yeni Baştan vb. gibi dergi/gazetelerde Aziz Nesin ve Sabahattin Ali'yle birlikte çalışır. Birkaç kez kovuşturmaya uğrar. Doktorların hasta raporuna karşın sanatoryumdan alınarak hapse atılır. 1950'de af kanunuyla hapisten çıkar. Yeryüzü, Beraber, Kaynak dergilerinde tek tük şiirleri yayımlanır.

Yaşadıkça'dan beş yıl sonra, 1953'te yayımlanan **Devam** da toplatılır. Savcılıkça şair hakkında soruşturma başlatılır. Devam'daki şiirler arasında içerik, biçim açısından tam bir benzerlik yoktur.

1954'te **Üsküdar'da Sabah Oldu** isimli kitabı yayımlanır. Kitapta köyden şehre gelmiş bir eşeğin gülünç serüvenleri akıcı, sade bir anlatımla hikâye edilir. Mim Uykusuz'un konuya uygun düşen karikatürleri bu anlatımı pekiştirir.

Üsküdar'da Sabah Oldu'dan sonra Ilgaz sekiz yıl şiir kitabı çıkarmaz. Bunun yerine, art arda mizah hikâyeleri ve romanları basılır. **Radarın Anahtarı** (1957), **Don Kişot İstanbul'da** (1957), **Hababam Sınıfı** (1959), **Bizim Kuş** (1959).

1962'de **Soluk Soluğa** basılır. Bu, yeni bir şiir kitabı olmaktan öte, eski eserlerden seçilmiş bir derlemedir. Kitapta toplam 40 şiir yer alır. 8 şiiri Yarenlik'ten, 2 şiiri Sınıf'tan, 10 şiiri Yaşadıkça'dan, 1 şiiri Üsküdar'da Sabah Oldu'dan alınır. 3 şiir, şairin eserlerine girmeyen eski şiirlerinden seçilmiş, 8 şiir de yeni yazılmıştır. Yeni olan şiirlerde, toplumsaldan bireysele doğru bir kayış görülür. Şair bu şiirlerde genellikle ya kendi durumunu ya da sevgilisiyle olan ilişkilerini yansıtır. Toplumsal eleştirinin yerini genellikle kişisel bir duygusallık alır. Ne var ki, bu durum, şairin insancı ve toplumsal yanını silmez. En kişisel şiirlerde bile bu yanın kaybolmadığı görülür.

1969'da yayımlanan **Karakılçık**'ta on sekiz şiir yer alır. Bu şiirlerin sekizi önceki eserlerden aktarılmıştır: "İçelim" Yaşadıkça'dan; "Manga", "Bilsem ki", "Meryemin Reşit" Devam'dan; "İsteklerimi Anlatıyorum", "Sarıyı Anlatıyorum", "Utancımı Anlatıyorum" Soluk Soluğa'dan. Geri kalan ve çoğu Türk Solu dergisinde (1968) basılan öbür şiirlerde köylülerin yoksulluk içindeki yaşayışı, halkın bilinçsizliği, kurulu düzenin adaletsizliği, anayasanın gerici güçlerle çiğnenişi, gençliğin bağımsızlık ve özgürlük kavgası, Kanlı Pazar'ın içyüzü, yaşamanın güzelliği, demokrasinin değeri, aydının görevi belirtilir. Soluk Soluğa'dan alınan ve bireysel yanı ağır basan şiirler sayılmazsa, Karakılçık'taki örneklerin genellikle toplumsal içerikli oldukları söylenebilir.

1974'te **Güvercinim Uyur mu** adlı eseri yayımlanır. 12 Mart koşulları şairin anlatımını oldukça etkiler. Doğrudan anlatım çoğunlukla dolaylı anlatıma dönüşür. İmge ve duygu ağırlık kazanır. Bu duruma rağmen inanç ve düşüncelerinden pek bir şey yitirmez. Karakılçık'ta arada bir görülen bireysel boyutlu birkaç şiir, Güvercinim Uyur mu'da yerini tümüyle toplumsal içerikli şiirlere bırakır. "Defnenin Babası"nı konu alan şiirde Kanlı Pazar'da öldürülen bir toplumcudan söz eder. Eğer iyi yü-

rekli baba yaşamış olsaydı, büyüyen kızına yurt sevgisini, bağımsızlığın değerini anlatacak, ölüme, kötülüğe ve çirkinliğe karşı yaşamı, umudu, sevinci ve direnci öğretecekti. Oysa o, "bildiklerini bir yana bırakıp" alanlarda adalet ve özgürlük uğruna ölmeyi öğretti. Kitaba adını veren şiirde barışı simgeleyen bir güvercin aracılığıyla şairin doğa ve insan anlayışını dile getirilir. Bu; asalak, sömürgen, tembel bir güvercin değil, "ekmeğini taştan çıkaran", "gagasında zeytin dalı" taşıyan, ama kimseye kendini ezdirmeyen ve kimseyi ezmeyen, çalışkan ve sevecen bir güvercindir.

Şiir Anlayışı

Rıfat Ilgaz şiir anlayışı konusunda şunları söyler:

"ŞİİR ANLAYIŞIM

"Çağının gerçekleri, sorunları içinde tarihsel görevinin bilincine varması gereken bir şairin eylemi söz konusudur bugün.

Şairin, tek başına duyduğunu düşündüğünü, gerçekleri saptayıp yansıtması, önemini yitirmiştir. Topluma yeni biçimler vermekte olan işçi sınıfının değiştirici bir bireyi olarak yaşama yeni bir anlam katması, geleceğe güvenini açığa vurması, iyimser bir duyarlık içinde çağının yeni gerçeklerini belirtmesi görevi başlamıştır şairin.

Bu görevin dışında kalmış olan şair, sanatının çekiciliğini, coşturuculuğunu, atılımlara götürücü, hız verici niteliğini yitirmiş demektir. Sanatla halk arasındaki uyumu yeniden kurma görevi sömürü düzeni hızını arttırdığı sürece kaçınılmaz bir eylem olmalıdır. (...)

Bir şiirin etkileyici ödevi, bu koşulların içindekilerle yüz yüze geldi mi başlar. Bu bakımdan şair yan tutan kişi sayılır. 'Sınıf zıtlıkları sürüp gittikçe ulusal olma niteliği başlar,' sözü de bir bakımdan yanlıştır. Ulusun ulus olma koşullarına uyan, sanatını bu sorunların gerçekleşmesi için görevli tutan şair, ulusallık çizgisine ulaşmış sayılır." ("Rıfat Ilgaz", Asım Bezirci, s.64-65, Üçüncü Basım, Çınar Yayınları, 1993, İstanbul)

"Bilsem ki", "Dışarda", "Şiirde", "Yaşıyoruz", "Heybeli", "Sahipsiz", "Derece Zamanı" başlıklı şiirlerde Rıfat Ilgaz, genellikle kendinden ve çevresiyle ilişkilerinden, duygu ve düşüncelerinden, bu arada yaşama yolunda verdiği çetin savaşımdan söz eder.

Marko Paşa

Sabahattin Ali'yle 1934'te Ankara'da tanışır. Daha sonra 1945'lerde Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun evinde yeniden Sabahattin Ali ile karşılaşır. Sabahattin Ali öldürülünceye kadar birliktelikleri sürer. Gün, Gerçek, Marko Paşa'da birlikte çalışırlar.

14 Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi kurulur. TSP'nin başkanı Esat Adil Müstecaplıoğlu'dur, parti binası Taksim'dedir. Aziz Nesin'le birlikte parti binasına gidip gelir. Mali olarak durumları çok kötüdür. TSP üyesi işçiler, iki yazara Marko Paşa adlı bir mizah dergisi çıkarma önerisini getirir. İşçiler aralarında para toplar. Sabahattin Ali, o sırada Ankara'ya gidip gelmektedir.

SINIF

Rıfat Ilgaz

Bizim kadar Feyzi Hoca da
yaka silkerdi Kadıoğlu'ndan;
kime çekmiş derdi, bu yezit! ..
Öyle ya, iyi adamdı babası,
kapısı açıktı otuz Ramazan
memleketin ileri gelenlerine.
Alikıran, başkesendi sınıfta,
lâfı ağzımıza tıkar
zorla dinletirdi, ineklerinin
kaç kova süt verdiğini,
ve motorlarının Gülcemal'i
nasıl geçtiğini Çaltıburnu'nda.
Ve sen, gözünü budaktan
esirgemeyen Halil'im
kıyı kıyı kaçardın Kadıoğlu'ndan
Yemek paydosunda bizden saklı
bir baş soğanı yoldaş ederdin
saçta pişmiş mısır ekmeğine.
Her salı
sergi açardın cami önünde,
tuz satar, yumurta toplardın
Gümrükçü'nün hesabına.
Biz aynı gün hesaplardık hocamızla
şu kadar bin liranın ne getirdiğini,
yüzde beşten şu kadar senede.
Ertesi gün karşımızda kıvırırdın
yarım ekmekle çarşı helvasını.
Benim yumruğuna sıkı Halil'im
çekerdin sineye Kadıoğlu'nun
yakası açılmadık küfürlerini;
tuhaf gelirdi uysallığın,
nerden bilecektim onların çiftliğinde
babanın yanaşma olduğunu.

Sabahattin Ali henüz TSP'nin üyesi değildir. Daha sonraları Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz partiye üye olur. Rıfat Ilgaz'ın parti üyeliği kısa sürer. Çünkü öğretmenlik için başvurmuştur. Üyelikten istifa eder ve öğretmen olarak Yozgat/Boğazlıyan'a atanır.

Marko Paşa'nın ilk sayısı 25 Kasım 1946'da çıkar. Sahibi ve sorumlusu Sabahattin Ali'dir. Marko Paşa, 1947-48'lerde 60 bin basılır. Cumhuriyet gazetesinin o dönemdeki baskı sayısı 17 bindir. 29 Ekim 1948-30 Ocak 1949 tarihleri arasında Marko Paşa'nın sorumlu müdürlüğünü Rıfat Ilgaz üstlenir. Sonra hapse girer. Hapse girmesinin nedeni Marko Paşa'da çıkan bazı yazılardan dolayıdır. Hapishanede bir yıllık hava değişim raporu alınca, 1949 Temmuz'unda hapisten çıkar. İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde yapılan yargılama sonucu Rıfat Ilgaz 5 yıl, 5 ay, 25 gün hapis cezasına çarptırılır. Af kanunundan yararlanarak hapse geri dönmez.

9 Mayıs-6 Haziran 1949 tarihleri arasında Hür Marko Paşa çıkar. Sahibi Orhan Erkip'dir. Beşinci sayıdan sonra derginin sorumluluğunu Rıfat Ilgaz üstlenir. On dört sayı Rıfat Ilgaz'ın sorumluluğunda çıktıktan sonra, Hür Marko Paşa'nın sorumluluğunu Hakkı Raci Dinçer üstlenir. Hakkı Raci Dinçer sorumluluğunda on beş sayı çıkar.

Rıfat Ilgaz, 1952'de Adembaba adlı bir mizah dergisi çıkarır. Dönem Demokrat Parti dönemidir. Adembaba'nın sahibi ve sorumlu müdürü Necati Sözer'dir. Dergi yedi sayı çıkar. Haziranda yayımlanan birinci sayısının fiyatı bir kuruştur, 40 bin basılır. Dergi hakkında soruşturma başlatılır. "Hükûmete hakaretten" dava açılır. Ancak yargılama sonucu beraat kararı verilir.

Rıfat Ilgaz, İlhan Selçuk ile Turhan Selçuk'un 1957'de birlikte çıkardıkları Dolmuş dergisinde imzasız ya da "Stepne" imzasıyla yazar. "Hababam Sınıfı" ile "Bizim Koğuş" bu dergide yayımlanır ve büyük ilgi görür. 1958-1959 yıllarında Semih Balcıoğlu'nun çıkardığı Taş dergisinde Rıfat Ilgaz imzasıyla görünür. 1960'ta Külâh dergisinde yazar.

Hikâye ve Mizah Anlayışı

Rıfat Ilgaz, hikâye ve mizah anlayışını şöyle değerlendirir:

"Şiirde demek istediğimle, bugün mizahta yapmaya çalıştığım, birbirinden ayrı şeyler değil. Büyük zıtların, toplumu her bakımdan rahatsız ettiği bir ortamda yaşıyoruz. Mizah bu zıtları en başarılı bir şekilde belirtmeye yarayan bir yazı çeşnisi, bir görüş özelliği.

Bu mizacımdan gelen özellik, şiirlerimde de yok değildi. Roman da yazsam (Bizim Koğuş ve Hababam Sınıfı bir romandır) bu özellik ister istemez yapıtlarıma yansıyacaktır. Yani, şunu demek istiyorum. Ben mizah yazarı değil, hikâyeci ve romancıyım. Eğer yapıtlarımda mizahi bir çeşni varsa bu ancak olayları görme, yorumlama özelliğimin bir sonucudur. Bir gün tiyatro da yazarsam, şiirlerimdeki toplumcu anlayıştan ayrılmayacağım gibi, ister istemez mizacımın etkisi altında kalarak mizahçılıktan da kurtulacak değilim." (Rıfat Ilgaz/Yelken, Eylül l962)

Rıfat Ilgaz, 1940'dan beri toplumcu gerçekçi bir şair olduğunu kendisi söylemektedir. Mizah anlayışının da buna bağlı olduğunu belirtmektedir. Rıfat Ilgaz, çevresindeki insanları, sorunlarıyla birlikte tanımak ister. Onların çelişkilerini, yaşama güçlerini, umutlarını, tasarılarını yansıtmaya çalışır. Rıfat Ilgaz, hikâyemsi, yergili şiirler de yazar.

Rıfat Ilgaz'a göre; mizah hikâyecisi olmak, 'öykücü' olmaya hiç de engel değildir. Mizah diye yazınsal bir tür yoktur. Mizah büyük bir gerçektir, ama yazınsal bir tür değildir. Bir bakış, bir görüş, bir yorumlayış, çelişkiler, zıtlıklar, sürprizlerle gerçeği anlayış, göremeyenlerin, görmek istemeyenlerin gözlerine sokuştur.

Asım Bezirci'nin Mizah anlayışını sorması üzerine Rıfat Ilgaz şu cevabı verir: *"1940'lardan beri belli bir sanat anlayışını sürdürüyorum: Toplumcu gerçekçilik. Mizah anlayışım da buna bağlıdır. Kendimden söz açsam bile çevremi ön plana alırım. Hep çevreyle ilgiliyimdir. Çevremdeki insanları –sorunlarıyla birlikte– tanımak isterim. Onların çelişkilerini yaşama güçlerini, umutlarını, tasarılarını yansıtmaya çalışırım. Mizah, yazarının mizacından gelen bir çeşnidir. Kimi güleç, kimi çatıktır. Türler ancak, yazınsal tür olarak düşünülür. Mizah, doğayı yorumlar; biçimi ve bakış açısıyla... (...) Ben, mizahı gülmeceden daha kapsamlı ele alıyorum; ironisi, humouru ve satiriyle birlikte. Elbette, mizahta güldürü de bulunur, ama amaç salt bu değildir. Çünkü çelişkiler insanı güldürdüğü gibi üzebilir de, düşündürebilir de. Bunu kısıtlamıyorum."* ("Rıfat Ilgaz", Asım Bezirci, s.49-50, Üçüncü Basım, Çınar Yayınları, 1993, İstanbul)

1982'de Mehmet Yücel ile yaptığı bir söyleşide mizah anlayışını şöyle ifade eder:

"Önce benim anladığım mizah nedir bunu açıklayayım: Bir kez yazınsal tür değildir. Bir başka yazınsal tür ile birlikte vardır. Romanla, öyküyle, şiirle... Olaylara özgün bakış açısıdır mizah. O açı nedir, ne olmalıdıra gelince: (...) İnsanlara salt anlamsız kahkahalar mı attıracak, yoksa güldürürken bir şeyler de sezdirecek mi? Ayrım burada yatıyor. Güldürmeyle düşündürme arasındaki ilişkide. Günümüz mizahında –bazı mizahçı arkadaşları değer-

lendirmemin dışında tuttuğumu belirteyim– amaç çoğu kez hoşça zaman öldürtüp eğlendirmeye doğru eğilimli. Oysa 40'lı yılların mizahının başat niteliği güldürürken düşündürmekti... Toplumun yanlış işleyen yanlarını vurgulama, gerçeklerini gösterme, uyarmaydı. Yani ağızların kulaklara varması değildi istenen, dudaklar kımıldasın yeterdi. Güldürmek, eğlendirmek belki araç oluyordu, ama temelde istenen buydu. O dönemlerin çoğu mizah yapıtlarına bakın görebilirsiniz bunu. Nitekim benim Hababam Sınıfı da yanlış işleyen eğitim sistemimizden doğmuştur, onun yergisidir. Diyeceğim, tümüyle alırsak bir nitelik ayrımı söz konusu." (Mehmet Yücel–Rıfat Ilgaz/Görünüm 1982)

Romancılığı

Rıfat Ilgaz'a göre; roman, romanın kurallarına uygun olarak yazılmışsa romandır. Roman, bütün tekniği, ölçüleri içinde, kompozisyonuyla romansa romandır. O; **Hababam Sınıfı, Meşrutiyet Kıraathanesi, Pijamalılar (Bizim Koğuş), Karartma Geceleri, Karadeniz'in Kıyıcığında, Sarı Yazma** ve **Yıldız Karayel** romanlarını roman olarak adlandırır. Yazara göre roman; yaşananın bir birikimi ve tortusudur. Rıfat Ilgaz aynı zaman romanın sınıflandırılması bağlamında şöyle der: *"Mizah romanlarım deyince akla, Hababam Sınıfı, Bizim Koğuş, Meşrutiyet Kıraathanesi, Pijamalılar gibi romanlarım geliyor. Oysa bu Karadeniz'in Kıyıcığında, Karartma Geceleri, Sarı Yazma türünden bir roman. Ben böylesi bölünmelere, sınıflandırmalara karşıyım. Köy Romanı, Kent Romanı, Mizah Romanı gibi bölünmeler eskimiştir. Roman, romanın kurallarına uygun olarak yazılmışsa romandır. Roman, bütün tekniği, ölçüleri içinde, kompozisyonuyla romansa romandır."* (Age. s.145)

Rıfat Ilgaz'a göre roman dili oluşturulurken; öncelikle yazarın kendi dili, kendi sözlüğü, yazınsal sözlüğü olmalıdır. Hemen her yazınsal türünde ayrı bir sözlüğü, ayrı bir biçemi olmalıdır. Romanda geçen her kişinin yetişip gelişmesi, dünya görüşü, insan anlayışı doğrultusunda bir anlatım biçimi geliştirilmeli.

Hababam Sınıfı

Rıfat Ilgaz, **Hababam Sınıfı**'nı 1950'li yıllarda Dolmuş Dergisi'nde küçük hikâyeler şeklinde yazmaya başlar. Turhan Selçuk da resimler. Öyküler çok beğenilince, derginin sahibi İlhan Selçuk devam etmesini söyler. Rıfat Ilgaz'ın yazdığı öyküler, Kastamonu Lisesi ve Kastamonu Öğretmen Okulu'nda başından geçen, çevresinde cereyan eden gerçek olaylardır. Yazar, onları biraz süsler. Romanda İnek Şaban, Güdük Necmi, Kalem Şakir, Sidikli Turan, Erkek Sevim vb. tipler gerçek hayatta aynen yaşamıştır. Kel Mahmut yazarın öğretmenidir, gerçek adını değiştirir. Hababam Sınıfı 73 öyküden oluşmuş bir romandır.

Rıfat Ilgaz, Hababam Sınıfı hakkında şöyle der:

"Hababam Sınıfı Kastamonu Muallim Mektebi anılarımdır. Ben tipleri söyleyeyim: Güdük Necmi benim. Nihat Dicle Hocamız Müdür Yardımcısıydı ve Kel Mahmut tipinde canlandırdım. Safranbolulu Ahmet de İnek Şaban oldu. 120 kiloluk bir Tulum Fehmi'miz vardı. Fehmi'ye iki porsiyon yemek çıktığını 1984 yılındaki görüşmemizde Nihat Bey anımsattı. Fehmi de Tulum Hayri oldu. Hademe Şerife Hanım, Hafize Ana tipinde canlandı. Fransızcacı Sedat Bey gene aynı rol de; Piyade İhsan biraz Sabri Cemil, biraz da başkalarının karışımı. Vakvak Rıza Matematikçi Faik Bey'dir. Kastamonu ağzıyla konuşurdu. Badi Ekrem beden hocası Dadaylı Rehmicük'tür. Kel Mahmut ile Şakir Bey'i çok severim. Kopyayı yakalayan Maraton Raşit'ti. Hemen hepsi iyi öğretmenlerdi.

Hababam Sınıfı bir eğitim yergisidir. Mizah hep beyazdır, olumludur. Mizahta gülme ana öğe değildir. İsteyen ağlar, isteyen güler. Ben yergi yapıyorum, komedi bile düşünmüyorum. Hababam Sınıfı'nda üç şeyin yergisi yapılmıştır: Kopyanın, ezberin, uydurma saygının... Benim mizahım düşündürmeye dayanır. Hababam Sınıfı'nda bize yakışmayan eğitimsel şeylerin yergisini yapıyorum. Ezberleten hocayla alay edilmiştir. Bugün bunları yapan hesap makinaları var. Çocukların belleği makina değildir. Ezberin eğitim değeri de yoktur. Bellekten kopya çekmektir. Ezber, kopyayı körükler. Savunma mekanizması gibi... Ben şiirlerimden hiçbirini ezbere bilemem. Kopya çekmek ezberlemekten daha eğitseldir. Biraz yaşantı vardır, hiç olmazsa..." (Mehmet Saydur-Rıfat Ilgaz/Öğretmen Dünyası Dergisi, Kasım 1988)

Hababam sınıfı sinemaya uyarlandı. Filmlerin sinemaya uyarlanması bağlamında Rıfat Ilgaz'ın Arda Uskan ile yaptığı bir röportajda şöyle der: *"İlk iki filmi gördüm, son dört filmi görmeye bile gitmedim. Artık gerisini siz düşünün..."* (Arda Uskan-Rıfat Ilgaz/Nokta, 14-20 Nisan 1982)

Karartma Geceleri

Karartma Geceleri, 1944'lerin İstanbul'unda, karartılmış İstanbul sokaklarında, hakkında iki tutuklama kararı bulunan Rıfat Ilgaz'ın yaşamından kesitler veren bir anı romanıdır. Rıfat Ilgaz, Karartma Geceleri hakkında şöyle der: *"Sınıf isimli kitabımın toplatılmasından sonra tutuklama emri çıktı. Hastayım o sıralar ve Nişantaşı Ortaokulu Türkçe öğretmeniyim. Tutuklanma emrimin*

Turhan Selçuk'un çizgileriyle Hababam Sınıfı kadrosu...

çıkacağını da biliyorum. Kitap toplatılmış çünkü sıkıyönetim dönemi. Onun için bir süre saklanmak gereğini duydum, kaçma değil. Hastayım, bir sorguya, sıkıntılı bir sorguya katlanmak zor. İki buçuk aylık bir saklanma dönemim oldu İstanbul içinde. Polis tarafından arandığımı biliyorum, eve gelmişler, ev aranmış falan. İşte Karartma Geceleri bu iki buçuk aylık dönemin romandır ve o günlerin sorunları da paralel olarak gelişir o romanda. Ama çok sonra yazılmıştır. Neyse uzatmayalım... Karartma Geceleri roman türü olarak da bizde az rastlanır türdendir. Biraz anı olabilir ama anı romanı değildir. Olaylar ayıklanmış, romanlaştırılmıştır." (Rıfat Ilgaz/Günümüzde Kitaplar, Şubat 1985)

Karartma Geceleri romanı da sinemaya uyarlandı. Başrolünde Tarık Akan'ın oynadığı film 1990'da Yusuf Kurçenli tarafından çekildi. Karartma Geceleri, 1991'de düzenlenen Dokuzuncu Uluslararası İstanbul Film Festivali'nde En İyi Film Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde En İyi İkinci Film, Halk Jürisi tarafından ise En İyi Film seçildi. 1992'de Yunus Nadi En İyi Film Ödülünü aldı. Karartma Geceleri aynı yıl İspanya Saint Sebastian Film Yarışması'nda Jüri En İyi Film Ödülünü kazandı.

Rıfat Ilgaz ve çocuk edebiyatı

Rıfat Ilgaz çocuk edebiyatı alanında da eserler vermiştir. O'nun çocuklar için kaleme aldığı romanlarının sayısı on ikidir. Rıfat Ilgaz'ın çocuklara yönelişi ve çocuklar için yazmış olmasının temelinde öğretmenliği yatar. Rıfat Ilgaz'ı dönemin diğer yazarlarından ayıran en özgün yanı budur. Bu yanını, kaçak yaşamak zorunda bırakıldığı zamanlarda, çocuklarından uzak bir babanın hasretini dile getirişi olarak da görmek mümkündür.

Yayıncı Rıfat Ilgaz

Rıfat Ilgaz'ın bir de yayıncılık yönü var. 1983'te oğlu Aydın Ilgaz ile birlikte Çınar Yayınları'nı kurdu ve yönetti. Başta kendi eserleri olmak üzere bir dizi önemli yazarın, şairin... kitaplarını yayınladı.

2016 sonbaharında Çınar Yayınları, ismini ve köklü geçmişinden getirdiği geleneğini koruyarak, Kırmızı Kedi Yayınevi bünyesine dâhil oldu. Rıfat Ilgaz, tek parti diktatörlüğü döneminde çok acılar yaşadı, kemalistlerden çok çekti. Bence, Rıfat Ilgaz'ın kurduğu Çınar Yayınları, Kemalist bir yayınevine dâhil olmamalıydı.

Sonuç

Rıfat Ilgaz oyun, mizah, hikâye, roman, fıkra, anı ve köşe yazısı alanlarında ürünler vermiş çok yönlü bir yazardır. Toplumcu bir yazar, toplumun ne istediğini, toplumsal sorunları ve topluma yol gösterici bir çizgide durmalıdır. Toplumun kurtuluşu, kalkınması, özgürlüğü, bağımsızlığı için hangi koşulların altında, ne gibi zorluklarla savaşacağını bulup çıkarmalıdır. Rıfat Ilgaz tam da böyle davranan, yazan birisidir.

Rıfat Ilgaz'ın hayatı hep mücadelelerle geçti. Yaşadığı yıllar boyunca Türkiye'nin hemen her dönemine; ka-

RIFAT ILGAZ' IN ESERLERİ

ŞİİR: Yarenlik–1943/Sınıf–1944/Yaşadıkça–1948/Devam–1953/Üsküdar'da Sabah Oldu–1954/Soluk soluğa–1962/Karakılçık–1969/Uzak Değil–1971/Güvercinim Uyur mu?–1974/Kulağımız Kirişte– 1983/Bütün Şiirleri (1937-1983) –1983/Ocak Katırı Alagöz–1987

HİKÂYE: Radarın Anahtarı–1957/Don Kişot İstanbul'da–1957/ "Palavra" adıyla–1972/Kesmeli Bunları– 1992/Nerde O Eski Usturalar–1962/Saksağanın Kuyruğu–1962/Şevket Ustanın Kedisi–1965/Geçmişe Mazi–1965/Garibin Horozu–1969/Altın Ekicisi–1972/Palavra–1972/Tuh Sana–1972/Hababam Sınıfı Baskında–1972/Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı–1975/Rüşvetin Alamancası–1982/Çalış Osman Çiftlik Senin–1983/Sosyal Kadınlar Partisi–1983/Şeker Kutusu–1990/Dördüncü Bölük–1992.

ROMAN: Hababam Sınıfı–1957/Bizim Koğuş–1959/Karadeniz'in Kıyıcığında–1969/Meşrutiyet Kıraathanesi– 1974/Karartma Geceleri–1974/Sarı Yazma–1976/Yıldız Karayel–1981/Hababam Sınıfı İcraatın İçinde–1987

ÇOCUK ROMANLARI: Halime Kaptan–1972/Kumdan Betona–1976/Bacaksız Kamyon Sürücüsü–1977/Öksüz Civciv– 1979/Cankurtaran Yılmaz–1979/Bacaksız Okulda–1980/Bacaksız Tatil Köyünde–1980/Bacaksız Sigara Kaçakçısı–1980/Bacaksız Paralı Atlet–1980/Küçükçekmece Okyanusu–1983/Apartman Çocukları–1984/Hoca Nasrettin ve Çömezleri–1984

OYUN: Hababam Sınıfı–1967/Karadeniz'in Kıyıcığında–1965/Hababam Sınıfı Uyanıyor–1972/Hababam Sınıfı Baskında–1972/Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı–1971

FIKRA: Nerde Kalmıştık–1984/Cart Curt–1984

ANI: Yokuş Yukarı–1982/Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra–1986

ranlığa ve umuduna tanıklık etti. Eserleri de yaptıkları da bunlardan hayli izler taşıyor.

1940 toplumcu şair/yazarları denilince; İlhami Bekir (Tez), Mustafa Seyit Sutüven, Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, İlhan Berk, Cahit Irgat, Niyazi Akıncıoğlu, A. Kadir, Fethi Giray, Suat Taşer, Vedat Türkali, Mehmet Kemal, Enver Gökçe, Ömer Faruk Toprak, Ahmet Arif, Attila İlhan, Arif Damar, Şükran Yurdakul gibi isimler akla gelir.

Kafama şöyle bir soru takılıyor. Tek partili dönemde hapsedilmeyen Türkiyeli ilerici, devrimci, sistem karşıtı aydın acaba var mıdır?

Sanasaryan Han'ın işkence tezgâhlarından çok sayıda yazar, aydın, sanatçı insan geçti. Rıfat Ilgaz, Nâzım Hikmet, Vedat Türkali, Ece Ayhan, Aziz Nesin, Attila İlhan, Mihri Belli, Dr. Hayk Açıkgöz, Vartan İhmalyan, Ahmet Arif, Ruhi Su'nun yanı sıra 68 kuşağından Cihan Alptekin, Ömer Ayna bunlardan bazıları.

Baskılar, hapisler, Rıfat Ilgaz'ın yazmasını, ürünler vermesini engelleyemedi. O, ezilen işçilerin kurtuluşu yolunda, bağımsızlık, özgürlük, kardeşlik, uygarlık yoluna halktan ve emekten yana gençliğin yürüttüğü coşkulu çabayı sevinçle karşıladı. Rıfat Ilgaz, bir yandan gençliğin eylemlerini överken, diğer yandan kör, sağır, dilsiz olmayı seçmiş aydınları eleştirdi, onları okumaya, uyanmaya, sorumluluk üstlenmeye çağırdı. O, açıkça safını işçi sınıfından yana belirledi.

Yazıyı O'nun sözleri ile bitirmek istiyorum.

"İşçi sınıfından yana olmak. Onun sorunlarını sanat yoluyla dile getirmek. Sanatın olanaklarından yararlanarak, işçi sınıfının bir kelime ile buyrultusunda olmak. Onun doğrultusunda, onun verdiği görev ve ödevde yerini almak. Ama her zaman dediğimiz gibi, sanatçının üzerine düşen en büyük iş, bu sınıfın başında bile olsa, her şeyi değiştirmek, yenilemek, daha ilerisi için hazırlamak; hatta işçi sınıfının başı olarak bile üzerine düşen iş bu. Onun için sanatçı kendi sınıfından kopmuş kişi değildir, kopmuş kişi olmamalıdır. Kendi sınıfının görevinde, işlevinde olmalıdır...". ("Rıfat Ilgaz", aktaran Asım Bezirci, s.60, Üçüncü Basım, Çınar Yayınları, 1993, İstanbul)

Yaşama veda edişinin 26. yıldönümünde usta yazarı saygı ile anıyorum.

13 Ağustos 2019 ■

KARİKATÜRİST HALİL İNCESU VE "Çizgili Yol"

■ **GÜLSEN GÜLBEYAZ**

Güney okurlarına bu yazımda birçoğumuzun yıllardır çizimleriyle karikatürleriyle tanıdığı ama çok azımızın adını bildiği Karikatürist Halil İncesu'yu tanıtmak istiyorum. Onun hakkında yazarken çocuk yaşlarda başlayarak Türkiye'de 80'li, 90'lı, 2000'li yıllarda çalıştığı ya da kurucusu olduğu çeşitli karikatür dergilerine de değinmeden geçmek mümkün değil.

Çizdiklerini tanıyıp çizeni tanımamak...

Halil İncesu ile 21-23 Haziran 2019, tarihlerinde Oldenburg'da yapılan Uluslararası Yazarlar Birliğine bağlı olan PENa KURD; Kürt Yazarlar Birliği'nin 10. kongresinde karşılaştım. Daha önce hiç tanımıyordum, İlk gördüğümde, göze batan yüz hatlarıyla kim olduğunu bilmeden *"Karikatür gibi bir insan."* diye geçti aklımdan. Aynı gün öğle yemeği sırasında tek boş olan onun yanındaki sandalyeye oturdum. Sağımda oturuyordu, önce ben kendimi tanıttım, o da kendini *"Ben Halil."* diye tanıttı: "*Siz ne yazıyorsunuz? Öykü mü, roman mı, şiir mi?* diye merakla sordum. *"Karikatür çiziyorum, karikatüristim."*, dedi. Onunla ilgili düşündüklerim aklıma gelince: *"Bu bir şaka değil mi?"*, dedim. *"Yo hayır, gerçekten."* dedi.

Durumu kurtarmak için aklıma ilk gelenleri söyledim:

"Gençlik zamanlarımda düzenli Gırgır ve Çarşaf dergilerini okudum. Ama karikatüristlerin arasında Oğuz Aral isminden başka kimsenin adını bilmem. Bir de son yıllarda Güney Dergisi'nden, arka sayfaya karikatür çizen arkadaşım Kaya Öntaş'ı bilirim. Sen Kaya'yı tanıyor musun?" dedim.

Gülümseyerek:*"İstersen Kaya'yı bir ara sor bakalım beni tanıyor muymuş?"* dedi. Ben de aradım. Ona, Halil İncesu'yu sorar sormaz sevinerek:

"Yoksa o, senin yanında mı? Hadi canım." dedi. Telefonu Halil'e verdim ve çok eskilerden beri birbirini tanıyan, uzun zaman yol-

ları ayrı düşen iki arkadaş sohbet ettiler. Kaya o gün telefonu kapatmadan bana:

"Halil ile ilgili bir röportaj hazırlığındaydım. Ama bir türlü olmadı, ona ulaşamadım. Yapamadık. Hazır onunla karşılaşmışken, istersen sen bir yazı hazırla. O arkadaş çok iyi bir insan, çok değerli bir karikatüristtir... Karikatürlerine bir bakarsan kesin tanıyorsundur zaten." dedi.

Öğle yemeği sonrası cep telefonumdan Google'a girip adını verdim, karikatürleri önüme dizildi. Aslında onu Çarşaf'ta, Gırgır'da çizdiklerinden, Berkin Elvan'lı karikatüründen, ayrıca en son 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'ne atfen çizdiği, yasaklanan, Almanya'ya yerleşmesine sebep olan karikatüre kadar tanıyordum, ama adını beynime kayıt etmeden... Bu da benim çizdiklerini tanıyıp çizenini tanımamam gibi bir ayıbımdı.

Bu yazıyı hazırlamama vesile olan GÜNEY Dergisi emekçilerinden Kaya Öntaş'a çok teşekkür ediyorum. Onun bana gönderdiği bir mailde yazdıkları da bu yazıyı hazırlamam için ayrıca motive etti beni:

"Uzun yıllar önce tanıdım Halil İncesu'yu... İyi bir dostluğumuz oldu. Sonra araya elimizde olmayan ayrılıklar girdi. Ama yaptıklarını, çizgilerini; kendisini elimden geldiğince izlemeye çalıştım hep. Sonra yurtdışına çıktığını öğrendim. İstedim ki onu Güney okurlarıyla bir nebzecik de olsa tanıştıralım, tabii tanımayanlar varsa...

Çünkü onu tanımak demek; aynı zamanda bir Kürt sanatçı şahsında son otuz-kırk yılın baskıcı siyasal politikalarını anımsamak demektir. Onu tanımak demek Kürt basını başta olmak üzere ilerici-devrimci basına yönelik baskı ve saldırıları bir kez daha duyumsamak demektir..."

Malatya – Arapkir'li Halil İncesu / Xêlîl Zîrava

"1966 Malatya – Arapkir doğumluyum. Çizmeye daha ilkokula gitmeden önce, abilerimin defterlerine, kitaplarına çizerek, başladım. Okula gidene kadar bağda, bahçede özgür yetiştim. Okula başlayınca bu büyü bozuldu. Çünkü ilk orada ötelendim. Okulu pek sevmiyordum. Daha ilk günden kendimi iyi hissetmedim, sıkıldım, kalkıp sınıftan çıkıp gitmek istedim. Öğretmen bana engel olmak isterken tekme attı. Ben de onun ayağını tuttum düştü, sonra da kaçtıp gittim. Dışarda okuldakinden daha farklı bir hayat vardı.

Arapkir – Meryem Ana Ermeni Kilisesi'ni yıkıp, yok edip yerine okul inşaa etmişlerdi. Cumhuriyet İlkokulu... Yeni yapılan okul, iki katlı, çatısı sacdan, enine uzundu. Eskisinin yanında bina bile denemezdi. Yıkılan kiliseyi görsen; tarihi, her tarafı el emeği, nasıl güzel, inanamazdın. Arapkir'in zenginlerinden Miraşoğlu; "Bari kapısını kurtarayım." diyerek kapıyı satın alıp Kumkapı'daki Meryem Ana Ermeni Kilisesi'ne hediye etmiş. Bu oymalı, işlemeli kapıyı yıllar sonra Kumkapı'daki kiliseye tertemiz monte edilmiş hâlde gördüğümde yaşadığım mutluluğu anlatamam.

Zamanla alıştığım ilkokulda, öğretmenler çizdiklerimi beğendikleri için beni ayırdılar. Sonra da bu yeteneğimden dolayı okulda bir yıldız oldum. İlkokulu bitirene kadar bu böyle devam etti. Malatya Arapkir Ortaokulu'na gitmeye başladığımda çok daha rahattım. Çarşıda bile görenler: "Güzel resim yapan çocuk" diye birbirlerine beni gösterirdi. Kendimce ufak çaplı bir şöhretim olmuştu. O za-

Arapkir – Yıkılan Meryem Ana Ermeni Kilisesi (solda) ve yerine inşaa edilen Cumhuriyet İlkokulu...

manlar daha karikatür yoktu ortada sadece resim yapıyor, çizgi romanlar okuyordum. O zamanlar elimize geçen Tarkan vardı, o Türk'tü, Teksas Tommiks, Gırgır okuyordum…

Malatya – Arapkir'de o zamanlar okula gitmek; kavga demekti. Annem ben terörist olurum diye çok korkuyordu. Niye kavga ediyorsun diye sorunca "Bu bir sınıf mücadelesi." diyordum.

"Bu komşularla mı yapılır? İnsan komşusuyla kavga eder mi? Ne sınıfı, ne mücadelesi, ne kavgası? diyordu.

Onlar sağcı; milliyetçiydi. Biz değildik. Kürttük. Onlar bize "Komünistler Moskova'ya!" diyene kadar komünist olduğumuzu da bilmiyorduk. Bizim içinse onlar; faşistti.

Düzenli Demokrat Gazetesi okurduk, mahallemizdeki kadınlara da sesli okuyorduk. Sosyalist gazetelerden birinde Nihat Behram, İbrahim Kaypakkaya'nın hikâyesini "Ser verip sır vermeyen bir yiğit" başlığıyla günlük bir yazı dizisi olarak yayınlamıştı. Bunu kadınlara düzenli okuyordum. Okumamı onlar istiyordu, hem dinliyor hem de ağlıyorlardı.

Ben hiçbir zaman politiğim demedim. Ve Kürt meselesini politik bir mesele olarak kabul etmedim. Bir halkın kendi dilini konuşması, kendi kültürünü, inancını yaşaması üzerine tartışma asla olmaz, olmamalı. Kürt meselesi benim için bir varoluş durumudur.

Annemle babam ölene kadar bizimle Kürtçe konuştular, biz de onlara Türkçe cevap verdik. Onlar da Türkçe bilirlerdi fakat Kürtçe konuşmakta ısrar ederlerdi, Türkçe cevap vermemizden de hiç rahatsız olmazlardı.

Dedem, Mustafa - Qisto fazla forslu bir adamdı. Palabıyıklıydı, şalvar, üstüne de yelek giyerdi. Herkes ona saygıyla selam verirken yanında ben de onore olurdum. Dedem Dersim – Hozat'lı, oradan on yaşında Malatya'ya gelmiş. Başlarına gelen katliamda büyükleri ona ormana kaç demişler. O da katliamdan kaçan, kurtulanlarla birlikte günlerce kaça kaça Malatya'ya gelmiş. Ama ailesinden kimse kalmamış, tek başınaymış. Kürt meselesini ilk duyduğum insan O'ydu. "Dersim'i kırdılar, kırmayalardı koca bir devlet olurdu" diyordu hep."

'Terörist' olmayayım diye annem beni İstanbul'a gönderdi

***"1980** yılları ortamın en karışık olduğu zamanlardı. Okulda da sürekli kavga vardı, annem bundan çok rahatsızdı, 'terörist' olmayayım diye beni İstanbul'da yaşayan abilerimin yanına göndermeye karar verdi. İstanbul'a geldim ve gördüm ki abilerim, akrabalarım filan, hepsi sadece Kürt olmakla bile çoktan "terörist" olmuşlardı.*

12 yaşımdaydım, etrafımdaki erkeklerden kimse kalmamış; abiler, akrabalar, tanıdıklar; herkes ya cezaevinde ya da ölmüşlerdi. Çocuk aklımla, dışarda bir tek ben olduğum için, olması gereken "Devrim'i" artık tek başıma yapmam gerektiğine bile inanmıştım. Ama uzun sürmez, 10 Şubat 1981'de, duvara yazı yazmaktan, siyaset yapmaktan aranan abim, amcamdan dolayı evi bastılar. O geceyi hiç unutmam. İki abimi, yeğenlerimi, yengemi: hepimizi alıp şubeye götürdüler. Yengemi, yeğenlerimi sadece bir gece tuttular, ikinci günü bıraktılar. Ama beni bırakmadılar. *Kimlikteki yaşım 14 ama gerçekte 12 yaşımdayken, ben de sekiz gün şubede kaldım. 6 numaralı hücrede…*

O zamanların İstanbul Emniyet müdürü Şükrü Balcı da oradaydı: "Niye geldin lan sen?" diye bağırdı. "Ben kendim gelmedim." de-

dim sinirlendi, öfkeyle: "Ulan Gavat, senin gibilerinin en az 2-3 cinayeti vardır" dedi.

Bütün devrimciler şubedeydi. Tuvalete götürülüp getirilirken onları gördüm, hepsi benim abilerimdi. Onlardan başka ara sıra tek tük getirilen üilkücüler de vardı. Oradakilerin gördüğü o kadar işkenceye şahit olmama rağmen sekiz gün sonra şubeden çıkmak istemedim. Çünkü bütün akrabalarım, abilerim oradaydı. Sürekli sohbet, muhabbet vardı. Şubede olduğum günler 15 Şubat *yarıyıl tatiline denk geliyordu. Tatil sonrası öğretmen:*

"Tatilde nerdeydiniz, neler yaptınız?" anlatın bakalım dediğinde: "Halamdaydım, teyzemdeydim." diye yalan söyledim.

Karikatürü Keşif, Çarşaf – Gırgır, Karikatür Okulu

1981 *yılıydı. Ben o yıl Gültepe Lisesi'nde orta ikinci sınıfta okumaya başladım. 12 Eylül'ün etkileri hâlen sürmekteydi. Örneğin ekmek kuyrukları. Sabahtan ekmek almaya çıkıyorsun ve öğlen olmuş hâlâ bir ekmek almayı başaramamışsın veya sana sıra geliyor ama fırında ekmek bitmiş oluyordu. Böyle bir hayat rutin şekilde sürüp gidiyordu. Bir gün o ekmek kuyruğunda sırada beklerken, bir gazete bayinin önündeydim. Sıra yavaş ilerliyordu. O sırada bayideki mizah, karikatür dergilerini; Gırgır'ı, Çarşaf'ı gördüm. Merak ettim, birer tane elime aldım hem okuyor, hem de sırada bekliyordum. Her iki dergide de "Karikatür Okulu" ilanları vardı. Ben en iyisi buraya gideyim dedim. Biri Pazartesi günleri diğeri de Çarşamba günleri Karikatür Okulu sunuyordu. Dergilerde yazan adresler de aynıydı.*

Metin Üstündağ ile karşılaşma...

"Çarşaf ve Gırgır; iki dergi de o yıllarda Cağaloğlu'nda çıkıyordu. Dışardan bakınca herhangi bir işaret, bir tabela bulunamıyordu. Ben bir kaç hafta tabela filan aradım, bulamadım çünkü böyle bir şey yoktu. Bulamayınca, bende haftaya yine gelirim deyip sinemaya gidiyordum. Bir gün o binanın önünde okulu bulma umuduyla yine dolanırken biri bana:

"Kardeş Karikatür Okulu'na mı gidiyorsun?" diye sordu. Hemen "Evet" dedim. "Ben de oraya gidiyorum, gel birlikte gidelim" dedi. O kişi Metin Üstündağ'dı.

İlk tanışmamız böyle oldu, birlikte Karikatür Okulu'na gittik. Fakat ben yanımda hiç karikatür götürmemişim. Ben o zaman daha 13 -14 yaşındaydım. Orada herkes yaş olarak benden büyüktü. Önce bana şöyle çizeceksin, böyle çizeceksin, falan, filan dediler. Ben de tamam dedim. O gün bir tane tarama ucu, bir de kâğıt aldım eve

GIRGIR

Gırgır, ilk önce GÜN gazetesinin iç sayfalarından birinde Oğuz Aral tarafından hazırlanan dörtte bir sayfa boyutunda bir köşe olarak yayına başlar. Daha sonra okuyucunun ilgisi ve talebinin artmasıyla önce yarım sayfa, sonra tam sayfa, en son da gazete içinde arkalı önlü yaprak hâlinde ilave olarak verilmeye başlar. 13 Ağustos 1972'de, GÜN gazetesi tarafından verilen ücretsiz ilave bir dergiye dönüşür, bu hızlı büyümenin sonunda 1973'te bağımsız bir dergi olur.

1973-1989, Oğuz Aral'ın mizah yönetmenliğinde yayına başlayan Gırgır eski kuşak çizerlerden kopup kendi çizer kuşağını kendisi yetiştirmiştir. İlk yıllardaki sloganı:

"Geçim derdini, can sıkıntısını, aşk yarasını, karı-koca kavgasını şipşak keser. Her derde devadır, gırgır da gırgır" dı.

Dergi, kendisinden önceki mizah dergilerinin elitist tavrını terkedip, döneminde "sulu mizah" denilerek küçümsenen, argo, cinsellik ve mahalle hayatını işlemekten çekinmeyen bir anlayışa sahipti. Bu anlayış doğrultusunda, yayına başladığı ilk yılın sonunda dergi 45 bin satıyordu. 1978'lerde 280 binlere ulaşan Gırgır, 1981-1983 döneminde 500 bine ulaşan tirajıyla Türkiye›de gelmiş geçmiş en çok satan mizah dergisi oldu ve kendinden sonra gelen bütün mizah dergilerinin tarzını belirleyen bir ekol hâline gelir.

Baskı ortamından mizah da her zaman nasibini alır, dergiler kapanır, kapatılır. Okur azlığından da şikayet edilir. Oysa baskı ortamlarında mizahın daha güçlendiğinin en güzel örneğini Oğuz Aral dönemindeki Gırgır'ın başarısıyla. gördük, yaşadık.

Gırgır'dan türeyen; Mikrop, Limon, Leman, Fırt, LakLak, Hıbır...

Dönem dönem Gırgır'dan ayrılan çizerler başka dergiler çıkarırlar. 1978'de Engin Ergönültaş ve arkadaşları ayrılıp **Mikrop'**u yayınlar. Mikrop kısa zaman sonra kapanınca çizerleri tekrar Gırgır'a döner. 1985'te Tuncay Akgün, Mehmet Çağçağ ve bir grup çizer ayrılıp **Limon**'u kurarlar. Limon daha sonra **Leman**'a dönüşerek en çok satan dergi olur. Fakat bu kopmalar, o dönemde Gırgır'a büyük bir zarar vermez. Gırgır kadrosu Gırgır'la aynı zamanda, yine Oğuz Aral ve onun kardeşi Tekin Aral yönetiminde **Fırt** ve **Laklak** gibi başka dergiler de çıkarırlar. Son otuz yılın, özellikle 80 ve 90 kuşağının önemli karikatüristlerinin pek çoğu Oğuz Aral'ın Gırgır'ında çizer olarak yetiştiler.

1989 ilkbaharında, aralarında dönemin popüler isimlerinden Latif Demirci, Bülent Arabacıoğlu, Hasan Kaçan, Ergün Gündüz, Atilla Atalay, İrfan Sayar ve Abdülkadir Elçioğlu'nun da bulunduğu 20'den fazla Gırgır yazar-çizeri dergiden ayrılarak **Hıbır** adlı yeni bir dergi çıkarır. Aynı yıl, Kasım ayında Gırgır'ın Simavi ailesi tarafından **Gölge Adam** lakabıyla tanınan ve aynı isimde bir de gazete çıkaran Ertuğrul Akbay'a satılması üzerine, editör Oğuz Aral, çizerlerin neredeyse hepsini yanına alıp Gırgır'dan ayrılır. Ardından da Gırgır'daki sevilen tipinden ismini alan **AVNİ** dergisini yayımlamaya başlar.

1989 sonrası Gırgır...

Bu olay sonrasında tüm kadrosu değişen Gırgır, aynı ismi taşısa da bambaşka bir dergiye dönüşür. Tirajı kısa zamanda çok düşer. Pek çok çizer bu yeni Gırgır'da çalışıp şanslarını deneyip ayrılırlar. Dergi 90'ların ortalarından itibaren kendi kadrosunu oluştursa da eski Gırgır'la alakası kalmaz. İsim hakkı gibi sebeplerden dolayı 1993'te kapanıp yeniden çıkar ama bu yeni Gırgır da aslında Ertuğrul Akbay'ın 1989'dan sonraki Gırgır'ıdır.

16 Mayıs 2015 tarihinden itibaren Sözcü gazetesi ile bedava verilmekteyken 2017 Şubat ayı içerisinde yayımladığı son sayısında Musa Peygamber ile ilgili Seyfi Şahin'in çizdiği karikatürden dolayı 17 Şubat 2017 tarihinde yayıncı kuruluş tarafından basımı durdurulup çalışanların işine son verilmiştir.

Çarşaf Dergisi çizerlerinden bir grup... Sol baştaki Halil İncesu...

getirdim. Evde ilk karikatürümü çizdim, bir dahaki haftaya da okula götürdüm. Çarşaf Karikatür Okulu'nun yöneticisi Raşit Yakalı vardı, o yıllarda "Dünya Gazetesi"nde de çalışıyordu. Çizip okula getirdiğim karikatüre baktı, havaya kaldırdı:

"Arkadaşlar, bir gün siz de böyle çizeceksiniz!" dedi.

Orada yaşça en küçük bendim, çok utandım. Her şey hızlı gelişti, ilk karikatürüm hemen yayınlandı. Bundan iki ya da üç hafta sonra Raşit abi bana geldi: "Seni içerden; dergiden çağırıyorlar" dedi. İçeriye çizmeni istiyorlar. Görüşmem gerken kişinin ismini, adresini verdi, Pazartesi git dedi ama ben gitmedim. Utandım, korktum yani. Raşit abi neden gitmedin diye sordu. Bir şey demedim. Bunun üzerine: "Dünya Gazetesi'ne gel." dedi, oraya gittim. O da elimden tuttu, Çarşaf'a getirdi. "Size Halil'i getirdim" dedi, bana da; "Otur çalış" dedi. Ben de başladım çizmeye ve o dönemin parasıyla haftada sekiz bin lira gibi bir para alıyordum. Çok büyük paraydı. O zamanlar abim Profilo'da işçi olarak çalışıyordu, onun aldığı maşın dört-beş katını kazanıyordum. Bazen; "Abi para lazımsa vereyim" diye abimi kızdırırdım.

Bu arada o zamanlar okulda, param bol, herkese Schwepps gazozu ısmarlıyordum, okulda acaip bir şöhretim var, karikatür çiziyorum. Aynı zamanlarda "Gırgır" dergisine de gidiyordum, ama Çarşaf'ın da içinde çizmeye devam ediyordum. Daha sonra Çarşaf'tan ayrıldım, "Gırgır"a geçtim.

14 yaşından itibaren Oğuz Aral'lı yıllar...

"Gırgır'da Oğuz Aral çizimlerime baktı: "Bileğin çok güçlü, perspektifin süper, anatomi çok iyi, şu şöyle, bu böyle filan..." dedi. Dedi ama, yaşım 14-15 ve ben; bileğim güçlü, anotomi, perspektif filan... onun dediklerinin ne olduğunu, ne anlama geldiğini hiç bilmiyordum. Tabi sonradan ne demek istediğini anladım.

Onun gözünde ben yaramaz bir çocuktum. Her şeyi ondan öğrendim. Hayata bakışı bile ondan öğrendim. "Her insanın kendi bakışı olmalı, buna önem vermeli. Çoğunluk bir şeye inanıyor diye sizin de buna inanmanız gerekmiyor, kendi düşüncelerinizi keşfedin" diyordu.

O zamanlar Oğuz Aral karikatü-

rün tanrısı gibiydi. Odasında elli-altmış kişi olurdu. Birisinin elini sıktığında o kişi Oğuz Aral bana dokundu diye neredeyse bayılırdı.

Ben Gırgır'a direkt girdim, hiç amatör sayfada karikatürüm yayınlanmadı. Derginin içine çizdim. Uzun bir süre de böyle devam etti.

Dolmuş Dergisi

1986-1987'de *Sabah Gazetesi ilk bilgisayarda hazırlanan gazete oldu. Rahmi Turan ile birlikte birçoğumuz Gırgır'dan Sabah'a geçtik. Sabah'ta* ***'Dolmuş'*** *diye bir ek çıkardık, ben kapaklarını yapıyordum. O dergi biraz politik bir dergiydi. O dönemde hâlâ 12 Eylül cuntasının koşulları sürüyordu. Muzır neşriyatın (Playboy tarzı dergilerin) poşette çıkması gibi bir karar çıktı. Asıl muzır olan şeyler bunlardır, bunların toplatılması gerekir diye biz de Kenan Evren'in karikatürünü yapıp poşete koyduk. Sıkıyönetim bu dergiden rahatsız oldu.*

Bir sabah geldik ki dergiyi kapatmışlar. Bizim anlaşmamız birkaç ay Sabah Gazetesi eki olarak yayınlanmak, sonra da piyasaya çıkmaktı. Arada bu oldu, Sabah'tan ayrıldık böylece piyasaya da çıkmış olduk. O dönemde dergi elli bin sattı, bu çok iyi bir sayıydı. Günümüzde dergiler o kadar satmıyor. Ama dergiyi kapattılar. Bir sabah dergiye geldiğimizde kapatılmış, içerde birileri boya filan sayıyorlardı. Bu zorunlu kapatılmanın ardından biz dağılmadık. Politik bir çevre gibi görülüyordu yazarlar, çizerler. İyi bir kadromuz vardı: Metin Üstündağ, Soner Günday, Birol Bayram, Zafer Temoçin, Yılmaz Okumuş, Vedat Kemer, Hüseyin Işık, Haydar Işık gibi birçok çizerin olduğu kalabalık, kopmayan bir ekiptik.

Dedik ki bir yolunu bulup kendimiz yeniden bir dergi çıkaralım. Bu kararın ardından düşünelim diye evlerimize dağıldık. O zaman telefonlar yok, bizim evde bile yoktu. Bir sabah kapım çalındı, şık, genç bir hanım geldi: "Ben, Günaydın Gazetesi'nden geliyorum. Rahmi bey sizinle görüşmek istiyor" dedi. Biz de gittik. Rahmi Turan da o zamanlar en yüksek tirajlı gazeteleri çıkaran adamdı. Günaydın'dan birlikte ayrılmıştık, o geri dönmüş. Biz Gırgır'dan ayrıldığımızda bizi işsiz, güçsüz bıraktığını düşünerek geri çağırdı. Anlaştık. Beş kişi; ben, Zafer Temoçin, Bülent Morgök, Yılmaz Okumuş, Mehmet K. Öntaş çiziyorduk, her gün yayınlanan dört tane bant karikatürden kazandığımızı bütün kadroya eşit olarak bölüyorduk. Böylece kadroyu birarada tutuyorduk.

MÜGSF karşısındaki "Birleşik Sanat Evleri" Sanat Atölyesi...

1986*'da Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin karşısında dörtyüz, beşyüz metrekare büyük bir yer tuttuk. Orayı Fakülteden başka arkadaşların da katılımıyla tekstil, karikatür, seramik, resim, grafik ve heykel atölyelerinin olduğu bir sanat merkezi yaptık. Adını* ***"Birleşik Sanat Evleri"*** *koyduk. Sanat atölyelerini kazandığımız parayla finanse ediyorduk. O aralar ya Güzel Sanatlar'da ya da kendi sanat atölyemizdeydik. Birleşik Sanat Evleri kapandıktan sonra her şeyi bırakıp yeniden tamamen karikatüre yöneldim."*

"TEWLO": Kürtçe yayınlanan ilk mizah dergisi

Halil İncesu; Kürtçe adıyla Xêlî Zîrava, Türkiye'de Kürtçe yayınlanan ilk mizah dergisinin de kurucularından... "**Tewlo"**, 9 Nisan 1992'-de onun yönetmenliğinde yayın hayatına başlar. Dergi, Türkiye'de çıkan ilk Kürtçe karikatür dergisi olmanın yanısıra Kürt basın tarihinin de ilk yayınlanan Kürtçe mizah dergisi olarak kabul edilir.

Onca katliam, zorbalık, yaşanan onca acı, çekilen çileyle Kürtler, her ne kadar acıların halkı olarak dünyaca tanınsa da tüm acılarına rağmen, acıyla karışık köklü, sağlam bir mizah geleneğini kendi içlerinde barındırmakta, mizahın sınırsız gücü her zaman hissedilmekte.

"Acıyla komiği ölçülü karıştırınca mizah oluyor. Ağlayacak mısın, gülecek misin bilemezsin, mizah buradan doğuyor. Bu bakımdan mizah ciddi bir iştir. Latince saldırı, acımasız eleştiri diye tanımlanıyor. Lafını söylerken çok direkt söylemek... Gırgır, bunun içindir ki 12 Eylül'de ilk kapatılan dergilerden biridir. Benim mizah anlayışım, direkt iktidarın eleştirilmesidir. Hani biri iktidar erki içinde bir yer ediniyordur, onu bu bakımdan eleştiririm. Birinin kişisel eksiklik-

leri espri konusu edilerek mizah yapılamaz. Kişisel eleştiriyi mizah saymam. Mizah, trajikomik bir şey olmalı bana göre."

Tewlo'nun Türkçe tam karşılığı yok ama kısaca iddialı başlanan bir işin fiyasko ile sonuçlanması durumunda söylenen, o duyguyu ifade eden bir anlam içeriyor. İçinde kadınlar için de özel bir sayfada hazırlanır, onun adını da Tewlê koyarlar. Bu sayfayı kadın çizerlerden *Ceren İncesu* ve *Burcu Durusu* çizerler. Kısmen Türkçe'ye de yer veren derginin yazar ve çizerleri arasında; *Musa Anter, İsmail Beşikçi, Doğan Güzel, Saydoş Xirabxoş, Can Baytak, Selim Canhıraş ve Luis Garcia* gibi isimler de yer alırlar.

"Telefon tehditleri dışında dergi ile ilgili yasal hiçbir baskıyla karşılaşmadık. Telefon tehditleri daha çok: "Bizde; Türkiye'de bir sürü mizah dergisi var, Kürtçe mizah dergisinin ne âlemi var!" şeklindeydi. Her kültürel öğe, elbette içinde yer aldığı toplumun özelliklerini taşır. Biz Tewlo isminde Kürtçe bir mizah dergisi çıkardık ama ekipte yer alan arkadaşların hiçbirisinin Kürt mizahını biz yapıyoruz gibi bir iddiası yoktu. Biz yalnızca Kürtlerin dilinde de mizahın nasıl yapıldığını gösterdik. Tewlo ilk olması nedeniyle kimi eksikler de yaşamıştır. Bunun en büyük nedenlerinin başında derginin kısa soluklu olması gelir. Ayrıca dergi çalışanlarının Kürt olmasına rağmen birçoğunun Kürtçe'yi bilmemesi, ağırlıklı olarak Kürdistan'da yaşamamış olmaları, Tewlo'nun Kürt mizahının geleneksel yönünü pek açığa çıkaramamasına, bu zenginlikten faydalanamamasına neden olmuştur. Bütün eksikliklerine rağmen Tewlo'nun Kürt mizahında bir milat olduğunu söylemek abartı olmayacaktır."

Tewlo da birçok eşitlik, özgürlük, aydınlanmadan yana olan dergiler, gazeteler gibi nasibini alır ve toplam 13 sayı çıktıktan sonra 2 Temmuz 1992'de kapanır.

"General Electric"

General Electric, Halil İncesu'nun Gündem Gazetesi'ne **2000–2007** yılları arasında neredeyse her gün çizdiği bandı.

"General Electric herkesçe bilinen, dünyanın en büyük Amerikan şirketlerinden birinin adıydı. Bu isim bir yerde dünya üzerindeki her iktidarın sermaye ile olan ilişkisine bir göndermeydi. Uluslararası sermayenin, emperyalizmin bir biçimde destekleyip iktidar yapığı generalleri düşününce, birbirlerine çok benziyorlardı. Franco, Pinochet, bizde Kenan Evren, hepsinin de yüzünde kör bir ışık yok muydu?

Bu ülkede iktidar olgusunu an-

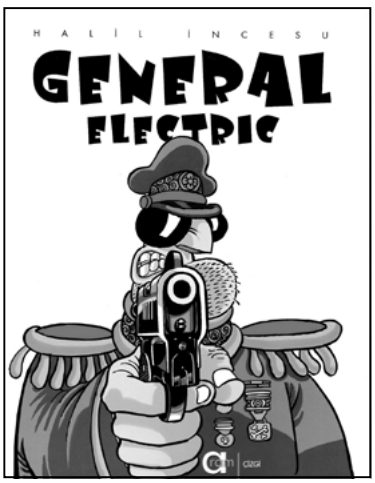

Halil İncesu, General Elektric'te çizdiği bu karikatür sebebiyle 'Bayrağa Hakaret"ten yargılanmış, karikatürde bayrak bulunamadığı için dava düşmüştür.

latacaksam, çizeceksem "Bunu nasıl yapmalıyım?" diye düşünüp üzerine çalıştığımda, bunun bir general olabileceğine karar verdim. İktidarı pek çok kurum temsil ediyordu: Başbakan, Cumhurbaşkanı.. Ama bunların da üstünde, o zamanlar etkisi çok daha kapsayıcı, gölgesi bütün kurumların üstüne düşen bir güç vardı, o da askerdi. O zamanlar gerçek iktidarı asker temsil ediyordu. Hani suyunun suyunu ya da aslın gölgesini çizmektense direkt iktidarın gerçek sahibini çizmek daha doğru geldi.

Gerçek yaşanmış bir olaydan esinlenerek çizdiği bu karikatürde, görev yerine yeni gelmiş bir komutan şantiye basıp işçilere: "Bu devlet size ne yaptı!" diye bağırır, karşılığı da budur...

General Electric, iktidarı temsil eden bir figür ama yalnızca belli bir odağı anlatmıyor. Toplumsal bir ilişki hâline gelmiş bir olguyu, herkese sirayet etmiş içimizdeki faşizmi asıl olarak temsil ediyor. Bu ülkede yaşayan hemen hemen herkesi temsil eden, bir anlamda yurdum insanının rafine olmuş hâli. Bu anlamda General Electric, okurun kendi içindeki faşizmle hesaplaşmasına, yüzleşmesine de vesile olmak istiyordu. Bir taraftan da faşizmin korkunç olduğu kadar gülünç, akıl dışı olduğunu gösterme çabasındaydı.

Mizahta, karikatürde derdim; başından beri hep iktidar meselesi oldu. Daha önce çizdiğim karikatürlerdeki pek çok tip General'in çeşitli biçimleriydi zaten. Tanıdığımız, bildiğimiz bir general değil. Birini düşünerek yapmadım. Bildiğimiz generallerden hiçbiri değil ama aynı zamanda hepsi. *Generalliği, yani tahakkümü anlatan bir karakter, bir sembol kişilik benim General'im. Çizdikçe kendi içinde belli bir tipe evrilmeye başladı. Tipin kendiliğinden oluşmasıyla ilgili bir şeydi. Baştan hesaplamadım bunu, doğal bir süreç. En sonunda bir bant kahramanı olarak, belli bir tip olarak kendini buldu.*

Yalnızca toplumsal hayata değil canlı cansız her şeye; hayvanlara, doğaya da askeri mantıkla çekidüzen veren, hükmedebileceğini sanan bir general bu. İşin kötüsü, buna tüm kalbiyle de inanıyor.

Başlarda kışladaydı, askerlerin arasındaydı. Kışladaki askeri disiplinin, mantığın anlaşılır ve kendi içinde yadırganmayacak bir şey olmasından olsa gerek okurlar bu hâliyle çokça anlayamadılar. Bir süre sonra kışladan çıkarıp sosyal hayata sokunca, daha çok anlaşıldı, "sevildi". Bir apartmanda oturuyor, komşuları, bir köpeği ve sürekli kapıştığı bir kapıcısı var. Karısıyla, başka insanlarla, çocuklarla hep karşı karşıya geliyor. Her nerede bulunursa bulunsun tam tekmil, üniformasıyla hayatın her türlü belirtisine, doğaya bile müdahale eden bir general arzı endam eyledi.

Kitapta, General'in en belirgin özelliği, ters bir elektriğe sahip olmasıydı. Çünkü tersten okunan bir mantığa sahipti. Sıradan, düz bir okumayla sanki resmi ideolojinin söylemlerini üretiyormuşum gibi görünüyordu. Orada çizilenler, yaşananlar, abartılı da olsa her gün yaşadığımız ve olağanlaşmış hikâyelerdi.

Korkunçluğu, dehşet vericiliği de buradan geliyordu. General'in mantığını tersten okumak lazım. General'in ağzından çıkan her şey, tersten bakıldığında General'in temsil ettiği her şeyi eleştiren bir şey. Daha sonra General'i hayatın içine çekip kapıcıyla ilişkilendirin-

ce daha anlaşılır oldu. Emekli olduğu hâlde üniforması hep üzerinde General'in, hiç çıkarmıyor. Emekli değil, "Asker emekli olmaz!" diyor. Biz de gerçek hayatta zaten görüyorduk emekli askerleri.

General ile birlikte mekânlar, insanlar, doğa ve tabii ki en yakınları, eşi, kapıcı, köpeği, çocuklar, diğer insanlar hepsi, ama hepsi iktidarı, tahakkümü görünür kılıyorlar. Bunlar olmazsa biz General'in, generalliğin ne olduğunu tam olarak bilemeyeceğiz belki.

Kapıcı, Kürtleri temsil eden biri. Kürtlerin şahsında, en alttakileri ve muhalif olanları temsil ediyor. Başlarda birkaç kez göründü, daha sonra da bir kez görünmek zorunda kaldı ama daha çok sesiyle var olan biri, cismi yok yani. Aynı şekilde General'in karısı da öyle. Bu yolu şu yüzden seçtim: Onları çizmeyi doğru bulmadım. Belli çizgileri olan bir kapıcıyı, General'in eşini çizmiş olsaydım, bu tipler beni sınırlayacak, onlarla General arasında sürecek bir hikâye ortaya çıkacaktı.

Sen somut bir şey çizdiğinde bu sefer onun üzerinde düşünmeye başlıyorsun. Benim için kapıcı tüm muhalifleri, General'in eşi de vicdanı sembolize ediyordu, sesleriyle görünen karakterlerdi. Kapıcı, sadece karşıtının tahakkümünü eleştiren biri değil, kendi içindeki tahakküme de karşı çıkabilen bir karakter. Kapıcının sevilmesinin sebebi de buydu sanıyorum.

General'in vicdanı temsil eden karısı, naif bir tip. Hani General'in karısıysa onun düşüncelerine ortak olması beklenir. Bu gerçekte belki böyledir de. Ama ben, bütün iktidarları, erkek egemenliğini de temsil eden General'in karşısına, genel olarak vicdanı, barışçılığı, naifliği temsil eden kadını, General'in karısı olarak çıkardım. General mesela, dünya kadınlar gününü hiç kabul etmiyor. Bunun yerine dünya erkek olmayanlar günü diyor.

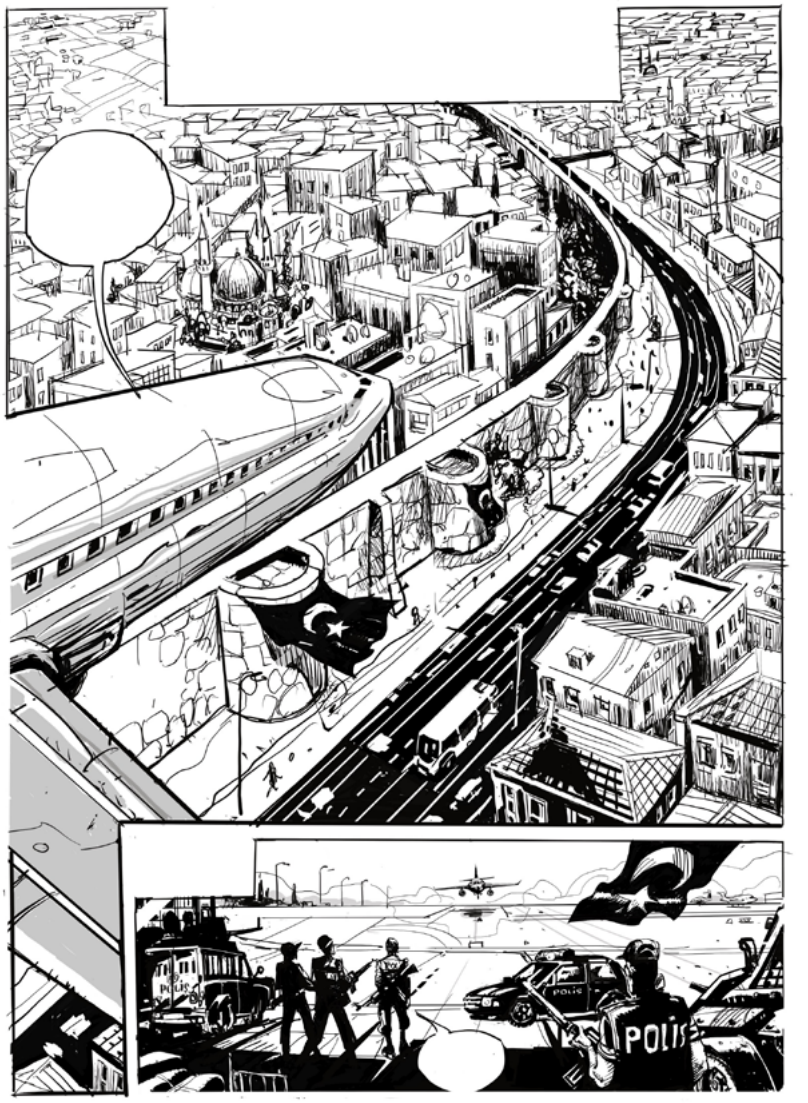

Halil İncesu'nun çizgi roman çalışmalarından bir sayfa...

General Elektric Aram Yayınları tarafından Vecdi Erbay'ın yayın yönetmenliğinde bir kitapta toplanarak 2007 yılında okura sunuldu. Kitabını, her nerede olursa olsun, iktidarlardan zulüm ve eziyet görmüş, acı çekmiş ve çekmekte olanlara ithaf ediyor.

"General Electric'in bu albümünde toplanan maceralarının bütününden bakarak: İnsanın en büyük yanlışı ırkçılık ve bencillik. Tarih, insanın bu iki hastalığı ancak empati yaparak, yani vicdanının sesini dinleyerek yenebileceğini defalarca gösterdi' yi bir fotoğraf gibi görebiliriz. *Ahde Vefâ."*

Almanya'ya zorunlu yerleşme, iltica etme...

Halil İncesu, her iktidar döneminde genişleyerek sürdürülen basına, medyaya yönelik saldırılar, baskı ve sindirme politikaları karşısında Kürt sorununda en duyarlı tavır takınan gazetelerde çalışmıştır. Gazete çalışanları üzerinde uygulanan baskılara, koğuşturmalara, tutuklamalara ma-

ruz kalmış, çizdiği karikatürler yüzünden hakkında yaklaşık 250 dava açılmıştır. Ve çalıştığı birçok gazete, dergi kimi zaman bombalanmış veya gazete çalışanları faili meçhul cinayetlere kurban gitmişler.

Hele Gündem de çizerken artık ne çizdiğine değil, her çizdiğine tepki alır. Çalıştığı dergi ve gazetelerdekiler: "Senin çizdiklerini değil, ismini görenler bunu suç sayıyorlar", derler.

Bu sebeple çeşitli dergilerde çıkan karikatürleri farklı isimlerle; *Hüseyin Dere, Kutap Kubilik, Alper Tunga, Ram Pa, Umut Ekin*, kadın dergisine çizdiğinde ise *Halime* adıyla yayınlanır.

***"2015, 8 Mart'ta** bir karikatür çizdim, o karikatürü çizdikten sonra Türkiye'de kıyamet koptu. Diyarbakır'da, Batman'da, Konya'da, her yerde camiden çıkan insanlar bana tepki olarak "Kahrolsun Halil!" diyerek yürümeye başladı. Karikatürde bir tane adam var. Bir seküler erkek, dindar, sakallı filan da değil. Bir kadın yerleri silerken ayağını kadının sırtına basmış: "Cennet anaların ayaklarının altındadır" diyor. Bu karikatürde hiçbir şey yoktu. Benim iktidara dair çizdiğim çok daha sert çizimlerim vardı. Bence bana saldırmak için bir fırsat kolluyorlardı ve bu karikatür de arkalarına adam toplayabilecekleri bir karikatürdü. Yok dini, peygamberi çizmiş, Muhammet'i filan diyerek değil, adam sakallı bile değil, kravatlı bir adam. Müslüman bile diyebileceğin bir tipleme değil. Buradan* çıkan tepki inanılmaz büyüdü iki hafta Twitter'de artık ben trendfobik oldum. Başka bir şey konuşulmuyor, sürekli fotoğraflarım yayınlanıyor, sürekli tehdit telefonları geliyordu.

Bunların arkasında tüm Türkiye çapında bu kadar geniş çapta ayaklanma örgütleyecek kadar güçlü Hizbullah bile bu kadarını beceremezdi. Daha öncede tehditler alıyorduk ama ciddiye almadık. Bu sefer bunun arkasında devletin de dâhil olduğu bir tertip olduğunu hissediyordum.

Bir sabah ev telefonum çaldı. Uyuyordum. Gece çalışmıştım. Ev telefonu çok önemli bir şey olursa, yurtdışından birisi ararsa çalar, bunun dışında pek çalmazdı. Açtım polisti. "İyi günler." dedi. "İyi günler, buyrun" dedim.

"Polisten arıyorum. Aldığımız istihbarata göre size karşı bir *suikast yapılacak."*

"Ee, ne yapayım?"

"Buraya gelin."

"Tamam, ben karakola giderim."

"Karakola değil, ben Başbakanlık, Devlet Büyüklerini Koruma Masası'ndan arıyorum."

"Ee?" dedim.

"Size altı tane koruma verceğiz. İki tanesi evinizin önünde duracak, iki tanesi sizinle gezecek, iki tanesi de iş yerinizi koruyacak."

O zamanlar Gündem Gazetesi'nde çalışıyorum. Bir düşün, beni korumak için Gündem'in önünde iki polis duruyor!

"Kimi kimden koruyorsunuz? Bu işleri siz köpürtüyorsunuz. Sizden iki ricam var. Birincisi, kapıdaki polisleri sigara, ekmek almaya gönderebilir miyim? İkincisi, rica etsem arabamda benimle yolculuk edecek polisler kadın olabilir mi? Arkada sürekli iki erkek çok sıkıcı" dedim.

Telefonun öbür ucundaki: "Dalga geçmeyin bu ciddi bir mesele." dedi.

"Tamam, avukatımı gönderirim" dedim. Koruma tutanaklarını almaya avukatım gitti. Aynı gün bir telefon daha geldi. Uluslararası PEN arıyordu beni.

"Dikkat edin hayatınız tehlikede", dediler.

"İyi tamam da, ne yapayım?"

"Dikkat edin."

"Buna nasıl dikkat edeceğim? Silah mı alacağım? Balkonda mı bekleyeceğim?"

"Dışarı çıkmayın."

"Evde mi oturacağım?"

"Cafelere, kalabalık yerlere gitmeyin..." Şöyle, böyle derken: "Vizen var mı?" diye sordu.

"Vizeye başvurdum ama on beş gündür bir ses çıkmadı."

"Biz halledeceğiz" dedi telefondaki. Ertesi gün sabah erkenden bir telefon daha geldi: "Biz Alman Konsolosluğu'ndan arıyoruz. Pasaportunuzu, kimliğinizi alın gelin, size vize vereceğiz", dediler.

Gittim, konsolosluğa o gün DAİŞ saldırısı olacağı ihbarı alınmış, bu sebeple barikatlar kurulmuş, gazeteciler gelmiş, ben içeri giremedim. Hatta o günlerde İstiklâl caddesinde de bir bomba patlamış, dört-beş kişi ölmüştü. Bir hafta sonra konsolosluktan tekrar aradılar, gelip vizenizi alın dediler. Gittim ve o gün içeri girebildim. İşlemler yarım saat bile sürmedi, daha biz konuşurken vize basılmış pasaportumu getirdiler. Bir yıllık vize vermişlerdi. Hemen yurtdışına çık dediler. Ben de çıktım ama bir süre sonra çok sıkıldım, bir yıl sonra tekrar ülkeye döndüm. Döndükten kısa bir süre sonra bu sefer de ülkede ilk defa bir darbede çok insanın öldüğü, bir tiyatral darbe girişimi oldu. Ortalık biraz sakinleştikten sonra yeniden yurtdışına döndüm. O günden beri de Almanya – Bremen'de ve Fransa – Paris'te yaşıyorum."

Almanya'da hayat...

Halil İncesu'nun üniversitede yeminli tercümanlık okuyan Arya Berfîn isminde yetişkin bir kızı ve ilkokula giden Roni isminde oğlu var. Oldenburg'dan döndükten birkaç hafta sonra dokuz yaşındaki Roni ile birlikte Hamburg'da beni ziyaret ettiler. St. Pauli'de bir Cafe'nin önündeki buluşmamızın ilk anında, Roni tanışmak için bana elini uzatırken; *"Ben babamdan çizme yeteneğini ve iyi kalpli; yani net insan olmasını almışım. Ama ondan daha hızlı koşabiliyor, daha yüksek atlayabiliyorum..."*, dedi. Halil oğlunun peşin, peşin söylediklerine biraz şaşkın bakarak:

"Ama Roni iyi bir çizer olmak için bu yetmez. Çok çalışmalısın; daha çok çizmelisin" diyordu.

Önce Roni'den çalışma, konuşma izin istedik. Bitince yakınlardaki *Planten und Blumen (eski Almanca Bitkiler ve Çiçekler*) Parkı'nda, oyun oynamaya gitme şartı ile kabul etti. Masamızda hazırladığım notların basılı olduğu kâğıtlar, defterim vardı. Biz daha kahveleri, limonatayı ısmarlarken Roni de sırt çantasından kalemliğini çıkardı, renkli

Halil İncesu ve oğlu Roni...

kalemlerini ve birkaç oyuncak figürünü masaya dizdi. Çizmek için kâğıt, defter arandı ama bulamadı, defteri arabada kalmış. Notlarımın basılı olduğu kâğıtların arka sayfalarına çizimler yapmak için izin istedi. Ve çizmeye başladı. Biz bir saate yakın konuştuk o da hiç sıkılmadan çizdi. Arasıra çizdiklerini babasına gösterip: *"Baba şurayı nasıl dahi iyi çizebilirim?"* diye sordu, fikir aldı ve çizmeye devam etti. Bu kadar uzun süre konsantre olup çizebilmesine içten içe büyük saygı duydum. O gün bu yazı için görüşmemiz biterken fotoğraflarımızı da o çekti. Sonrasında ortak arkadaşımız Dicle de bize dâhil oldu. Tabii ki hep birlikte çiçeklerin ve bitkilerin arasında, şimdiden büyük bir çizer olan, hem babasından öğrenen hem de babasıyla birlikte çizmenin mutluluğunu yaşayan Roni'yle oyunlar oynadık. En sevdiği oyun saklambaçtı.

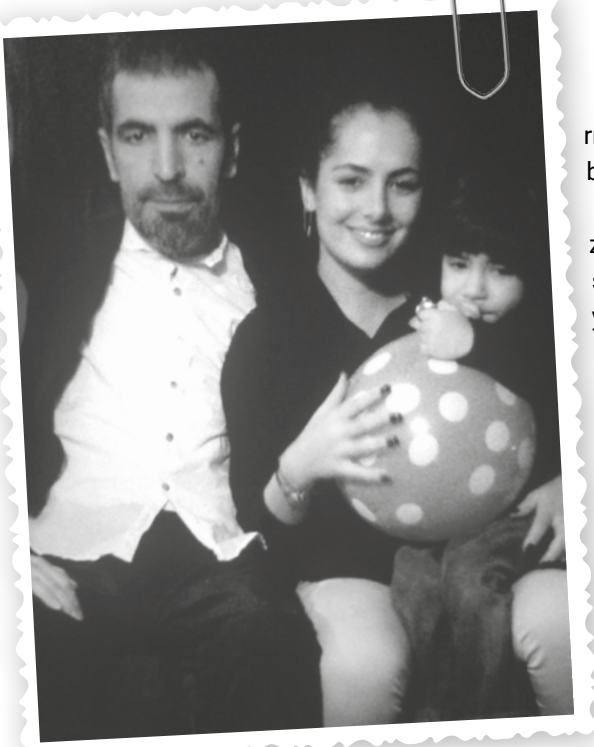

Halil İncesu kızı Arya ve oğlu Roni ile...

Geçmiş dönemlerde de, şu anda da dünyanın her yerinde yazar-çizerler ciddi ekonomik sıkıntılar içerisindeler. Ortadoğulu çizerler için bu her zaman çok daha da zor. Savaş ortamlarında, sürgünde ya da zor hayat koşullarında da bir yandan mizah üretmeye çalışırken bir yandan da yaşamlarını idame ettirmeye çabalıyorlar.

En şanslıları para kazanabilecekleri; reklam story board'u, illüstrasyon, çocuk ve ders kitapları resimleme gibi başka işler yapmaktalar.

"Dışarıdan bakıldığında bu tip işler aslında içeriği açısından bir mizahçının pek de kabul etmeyeceği çalışmalardır. Bu, daha nitelikli ürünler ortaya konmasına da engeldir.

Almanya - Fransa arasında zorunlu yaşadığım şu son yıllarda, Fransa'da bir çizgi roman üzerinde çalıştım. Romanın Rojava/Kobani'yi anlatan bir hikâyesi var. Doksan altı sayfa çizdim, o öyle duruyor. Bir süre Özgür Politika'ya çizdim. Şimdi ise çocuk kitapları için çizimlerle meşgulüm.

Ne zamana kadar koşullar böyle sürecek bilmiyorum. Burada yaşamayı ben istemedim. Bana sağlanan desteklere rağmen zorunlu olmasam tercih de etmem.

Ama biliyorum ki gün gelecek, tekrar memleketim Arapkir'de toprakla, doğayla içiçe yaşayarak çizgi romanlarımı, karikatürlerimi çizmeye devam edeceğim...

Bileğinin gücüyle, tarama kaleminin ucundaki sihirle, hikâyelerinle, çizgilerinle, karikatürlerinle sen hep var ol emi..

Sevgili Halil İncesu'ya ve onun nezdinde tüm mücadeleci gazete, medya/basın emekçilerine, yazarlarımıza, çizerlerimize, karikatüristlerimize...

Saygı ve sevgilerimle...

30 Temmuz 2019,
Hamburg – St. Pauli ■

Behra Xezalan

■ A. KARABAX

Samîra,
Avê spî, avê şîn tevî hev dibin li bal wî bajarî
Ew serbajar e ku bi ked û bazarên xwe feqîrên
waroşên sûdanî wek girêk bin li Nîla lihevketî.

Em derdên wê, yên afrîkayiyan ji şewata çolîn
û ji kelên sûlavên Nîlê dizanin di çi halî de ne.

Samîra,
Em bi heman ramanan dijin di çeperên xwe de
Her berbang radibim, diçim, li aliyekî rûdinim
Wek li benda xebereke li behrê hatibe barkirin.

Samîra,
Behra ku ava Nîlê di paşila xwe de bi xew dike
Û li paraveke wê, bi sebreke behrîn radiwestim
Lê dinêrim, lê dinêrim... lê dinêrim, lê dinêrim!
Çavên min li avê, guhên min li kurepistên pêlan
Jiyan behr e, radibe, dadikeve, radibe, dadikeve.

Samîra,
Nîla bi şahên pirjimar, dayika warên sûdaniyan
Mêrxas, keç û çelengên we bi Nîlê xwedî dibin
Bi koçberiya sedsalan ji herêma Behra Xezalan
Ku li piştên xwe zarokan mezin dikin li beriyan
Di şahî û dîlanan de bi pişt direqisin wek maran.

Samîra,
Wek vejîna banûyên berê bi dîroka sûdaniyan
Dem dema şahbanû û banûyên jiyaneke nûjen
û bi alaya karker, xebatkar û hemû belengazan
Dil bidin! Dil bidin! Hildin! Hildin heya arşan
û bajar bi bajar, navçe bi navçe, gund bi gund!
Ger zû ger dereng, ew e xemla rengîn a cîhanê.

Xezal bûn xezal, Sûdan bû behra xezalên reşan
Xezalên me bi we re sûdanî ne ji behra xezalan.

Samîra,
Ne xembar in ew demên bihurî yên têkoşînan
Dor cih didin doran... A niha! A niha! A niha!
Tav xwe dikişîne tariyan, stêrkên sor dibirisin
Ji malên xîzan derdikevin, hev dibînin, hêz tên
Dudiliyan, gumanan, tirsan, xofan bin pê dikin
Bi bagerên xîzên ku ji beyabanên sehrayî hiltên
Û welat bi xwe serhildan e li berbanga afrîkayî!

Ceren Denizi

■ A. KARABAĞ

Samira,
Suyun mavisi al beyazına karışır nazarında
O başkent ki emek ve fakirleriyle varoşudur
Sudanlıların düğümlenir gibi iki kolu Nil'in.

Sizin ve bütün kıtanın derdini çöl ateşinden
ve köpüren çağlayanlarından biliriz nehrin.

Samira,
Aynı fikirle yaşarız, yoldaş yürek çeperinde
Her sabah kalkar, gider ve kıyısına dikilirim
Deniz dalgalarına yüklü bir haber bekler gibi.

Samira,
Öyle bir deniz ki koca Nil'i koynunda uyutan
Ve bir kenarında, deniz gibi sabırla beklemek
Bakarım, bakarım... gözlerim rotasını gözler!
Gözlerim denizde, kulağım fısıltısında suyun
Ve yaşam denizdir... kalkar, iner, kalkar, iner.

Samira,
Çok dallı bir anadır Sudan toprağına nehri Nil
Memesiyle beslenir bebesi, kızı kızanı, dilberi
Yüzyılları aşan doğuşun ana gazal diyarından
O analar ki çalışırken sırtında büyür çocukları
Ve düğünde bel hüneriyle dans eder cerenleri.

Samira,
Yeniden dirilişi kadim ceylanların Sudanlının
Gün inadına ceylanlaşmak yeni bir yaşam için
İşçisi, emekçisi... baştan başa kızıl bayrağıyla
Cesaret! Cesaret! Cesaret! Arşa erişmeli rengi
dalgalanmalı bölge bölge, şehir şehir, köy köy
Odur ve elbet o olacaktır evrene yakışır dengi!

Bizim cerenlerimiz kalben Sudanlıdır sizlerle
kendi ceren denizinden Sudan ceren denizine.

Samira,
Keder karmaz direnişi kazılıp kalan zamanda
Demdir verir devrine... Şimdi! Şimdi! Şimdi!
Çekilir gölgesine güneş, ışıldar kızıl yıldızlar
Saz ve kumul barınaklardan akar halkın gücü
Kuşkuyu, tereddüdü, korkuyu çiğner, gelirler
Selamı sahra çöllerinden kopan kum fırtınası
Ve bir isyandır Sudan şafağından Afrika'nın!

03.08.2019

Diljan

SELAHATTİN ÇAM

Şev xew neketibû çavê Diljan. Her ku çavê xwe didan ser hev jiyana wî ya heştê salî dihat hişê wî. Xeletî û kêmasiyên ku kiribûn û bûbûn sedema di vî emrê xwe de tenêmayîna wî, mejiyê wî mîna mozên sor dikojandin. Êdî dev ji xewê berda. Xwest qehweyeke sade ya tehl vexwe. Rabû ser xwe û berê xwe da pêjgehê. Berî ku cezwê bide ser agir, cixareke kir nava lêvên xwe û bi gulpan hatê. Hêj du nefes lê nexistibû nefes lê çikiya. Bû kuxtekuxta wî. Te digot, qey ê cegera wî di devê wî re bê derve. Xwe bi xwe got: " Bû şêst sal e nikarim te terk bikim. Min tu terk nekirî, lê tu yê rojekê min bihêlî û li riya xwe herî.Min terka jin, mal û halê xwe kir. Mam li darê dinê bi tenê.Bêkes û bêxwedî. Jin çû, zarok çûn, nevî jî bi wan re tev çûn.Ez mam di vê xopanê de li gel derd û kulan, êş û janan."

Li wêneyê neviyê xwe yê bi dîwar ve dalqandî nêrî û axînek ji kûraniya dilê xwe kişand. Rondikên çavê wî mîna barana bi ser Newala Reş de dihatin xwarê, bi ser sûretên wî yên qermiçandi de hatin xwarê.

Bi destê xwe yê lerzok, bi çiklûhalî qehwe çêkir. Fincana qehwê destê wî de bû. Destê wî mîna tûrê nava avê dileriziya. Nîvê qehwa wî li rê rijiya a mayî jî da ber xwe û paldanka xwe ber bi pacê de kişand. Li alîkî qehwa xwe vedixwar, li alî din jî li roja ku ji nav zeryayê derketibû temaşe dikir. Roj mîna sîniyeke zêrîn bi hewa diket û bi ser bajêr de bilind dibû.Bajêr ji vir de pir xweş û rengîn bû. Xanî û avahiyên bajêr, di nav dar û ber û bexçeyan de dibiriqiyan. Derve çi qas xweş û aram bû ku hizûr dida rihê wî, hundir jî ew qas bêpergal bû.Eşya û alavên malê belawela bûn. Mirov digot ku ev ne eşyayê mala wî ne, Mîna sergoya ber Şêx Şerfeddîn be. Moralî wî xirab dikirin û rihê wî ditengijandin. Xwe bi xwe ramiya û di ber xwe de got: " Min karibûya rojek van derodoran bidana hev. Alav û eşya tevlî hev bûne. Hirç bikeve navê, ê winda bibe. Bû pênc sal e ku di vê xopanê de bi tena serê xwe me. Ne kesê derî li min vekir û ne jî li hal û demê min pirsî. Extiyarî pir zor û zemet e; Xewletî jî derdê ser derdan e." Fincana xwe girt û xwe bi metbexê ve kaş kir.Fincan şûşt da cihê wê.

Hat li ber pencerê rûnişt berê xwe da der, rojeke xweş dest pê kiribû. Xwendekar ber bi dibistanan ve, karker ber bi kargehên xwe ve, karmend ber bi daîreyen xwe ve diçûn. Rêwîyên otobusan bi lez û bez xwe digihandin erebeyan. Mirovên bajêr tev li ser piyan bûn.Çavê wî li derve bû. Guhên wî li televîzyonê bûn. Di televîzyonê de bernameya kal û pîran hebû. Kalekî serboriyên xwe rave dikirin.

"Di xortaniya xwe de min welatê xwe terk kir û li vir bi cî bûm û zewicîm. Bûm xwedî zar û zêç. " Spîker jê pirsî:

"Lê niha ku da çûn, tu mayî bi tena serê xwe ? " Rondik di çavên wî de mîna ewrê bi ser Zuxur de bigire giran bû û bi kelogirî:

" Ji hêlînê derketin û firîn kes nizane ku bi ku da çûn." Vê diyaloxê pir tesîr lê kiribû. Dema ku kalo gotibû, ji hêlîna firîn çizînî ji kezeba wî hat. Serê xwe kir paçê, berê xwe da kuça bajêr û têr û tijî giriya. Xwe bi xwe got: " Girî şîfa û dermanê dil e. Kes hebe eyb e. Lê ez bi tenê me. Kes min nabîne, ne xem e." Berê xwe dîsa da telewİzyonê. Stanranbêjê ku porê wî spî wek hiriya mêşina Xalta Eyşo bû, bi dengê xwe yê zîz û bi kezeba şewat ar berda dilê wî:

Ey! Neynikên dost û nas
Ez bi we bawer bûm bi salan
Hûn çima min ew qas nebaş didin nîşan!
Ruyê qermiçî çav di kûr de
Tefiyaye roniya çavan!
Çima wiha çilmasiye dêm û sûret
Reng avêtiye ser û çavê min.
Ez tirsiyam ji rewş û şiklê xwe
Ey awêneyên dost û nas!
Min çav girt û vekir,
Derbas bû emr wek beza hespê
Bi lez û bez!
We ne agahî da û ne xeber.

Hozan ew biribû salên dûr û dirêj nav xewn û xeyalên kûr ên bêbinî. Extiyariya wî , ew êşand û kir nav êş û eleman. Di pacê re dîsa li bajêr û behrê temaşe kir. Behr wiha bi aram û asûde bû. Li derve dinya xweş bû. Bihara rengîn bû. Wek bihara gundê wî zarokatiya wî, gul û kulîlk, lale û beybûn li stuyê hev siwar bûbûn. Lê li warê wî zivistana sar û şeva sar bû. Dawiya emrê bêxêr bû.Ewr di çavên wî yên kortikên kûr de giran bûn.Û axînek ji kûraniya dilê xwe kişand û got: " Ax ! felek ax. Te ez hiştim bê kes û bêhêvî.Nizanim bi ku de herim. Feleka bêbext!" Tevahiya derd û kulên xwe bi vê axînê anî ziman. Berê xwe ji pacê zivirand û hat li ser qoltixa sor rûnîşt. Pir westiyabû.Fikirî û got : " Ez çima wiha westiyame. Hêj min tu karî nekiriye û rojê nû dest pê kir. Jiyana bedbext ez ji rewac de xistime." Çavê xwe girt û ket binê bîrên kûrên xeyalan. Tevahiya jiyana xwe, demên wî yên herî xweş, şabûna bi jina xwe re ji nuh de jiya. Şeva ewil ew her du tenê di oda razanê de paşê ew nav lê kiribûn. Di serê de ji vê odê re digotin oda miradan, oda wislatê, oda bihevşabûnê. Dema keçaniya wê jê

sendibû, ji ber êşê qîrîna yara wê ode bi serê xwe ve anîbû; tirsiyabû ku der û cîran bên hewariya wê. Piştî ku ev êş û jan derbas bû, yara wî dîsa mîna axa ku bi hesreta avê be ew bi ser xwe de kişandibû, heta roj bi ser behrê ketibû wan laşên hev mêtandbûn. Tehma devê wê yê mor hêj di devê wî de bû.

Ji nav van serboriyên bihuştî derket û bi destşokê de lezand.Dema serçavê xwe şûşt û bi ser xwe de nêrî, çavê xwe yê di kortaka kûr de dît. Di van kortikan de derd û kul, êş û janên salan veşartîbûn. Çirçên enîya wî bi ber çavê wî ketin, wek xetên cot kûr bûn. Xwe bi xwe got: " Êş û elemên salên dirêj di van xetan de dibiriqiyan." Bi rastî jî derd û kul, êş û janên salên dirêj ew bê taqet û bê rewac hiştibûn.

Li dîwarê hemberê xwe nêrî. Rastî wêneyê hevala xwe hat. Hevjîna wî ya ku emrê xwe pê re derbas kiribû. Bi çavê xwe yê reş û belek lê temaşe dikir,di çavê wê de van hevokan xwend. " Te qedr û qîmeta min nizanibû. Te rojeke xweş bi min neda jiyîn. Her roj xire cira te bû. Te devê xwe kir hestiyên min heta ku ez ji ber çavê te wenda bûm. Niha halê te xweş e ku tu tê de yî." Di pey vân bîranînan re serê xwe tewand û ewrên çavên wî giran bûn û wek barana nîsanê dîsa bi ser dêmên wî de hatin xwarê. Xwest li derve temaşe bike û hinek bên bê ber. Lê mij û dûmanê perda ber çavê wî girtibû.

Xwe di paldankê de bi cî kir. Çavên xwe girtin û ket nav salên dirêj.Di ber çavên wî yên girtî re dîmenên jin û zarokên wî bi beza hespê Rexşan derbas dibûn. Ji televîzyonê strana "Emrê Çûyî" bilind dibû. Guhê wî li stranê, di dilê wî de arê tenûrê, di qoltix de wek esûreki xwe civand ser hev û ma bêtevger...

Mersîn 7 Cotmeh 2018 ■

Avlusunda Yerkürenin

■ **SERVET AFŞAR**

yüzümü örten yaprağı akarsuya bıraktım
gördüm toprak kan insan ölü
rüzgarda savrulup gelen bir çiçeğe dokundum
yurdum bıçak sırtı ellerimle açtığım yaralarım
kuşların gözyaşları doldururken
su kuyularını
yakılmış bir köyün küllerini
savurdum göğe
kerpiçten bir duvarın oyuğuna filizlenmiş
şu göğsümdeki acı
zifiri gecede kozasında ölü bulunan bir kelebek
ay ışığında
şimdi durmaktayım
içinden çıkamadığım yer kürenin
avlusunda devrilmiş bir çit gibi
dünya
kabuğundan
bir elma soyulur gibi
arınırken
o büyük sonsuzluğa açılan kir bahçesinden
kan şu gömleğime
sıçrayan
devinen bir acıyım
çiğnenen bir yol
korku dolu bir ormanım kendine büyüyen
koynumda mızrak
duruyorum bir avcının avını kaçıracak dal parçası gibi yerde
sığmadığım şu evrenin
dokuz kat göğünün dibinde
ayak izlerinizi sildim
içimde parçalanan kil topraktan çocukların
ufalandı elimi sürdüğüm kayalar dibine
oraya bir kayık bıraktım
ala zamanların kaybına
ve yanına bir tas su
içinde ağlar iken gördüğüm ağaçların sureti
ustasıyım
taze bir yaprağı çığ altına
uğurlamanın
acıları biriktirmenin dağların oyuklarında
bağırdım kendi içime bir tren yükünde
batırıp çıkardılar kan kaynayan kazanlara
öyle açık seçik
cesedimde toprak kokusu
paslı gözlerim gördü ve
kulaklarım işitti insan şarkılarını yerin altından
sürüklediler baştan uca yeryüzünün sınırlarını çizdiler
titrek elleri bileklerimde
al bu cebimdeki elmayı sat petrol al annen yıkansın
sedyeden indirsin bütün çiçekleri koynunda yatırsın
kirlendi atıldığım sular

Ermeni Hamlik'in Tarlasındaki Şerbetçi Otları Ozan Musa Şahin'in Bahçesinin Alt Tarafında 150 Yıldır Zamana Direniyor

■ **ALİ ADIGÜZEL**

Dünyada ne kadar kötülük varsa, güzellik yaratmak için de o kadar sebebimiz var demektir...— Andrei Tarkovsky

Yıl 1956: Köy eğitmeni İsmail Efendi'nin konağının önündeki dut ağacında iri yarı süt beyazı bir at bağlıydı. Atın parlak uzun yeleleri ve koşum gerdanındaki iki süğüm yeşil boncuk ve boynunda motifli bir yem torbası vardı. Torba dolu arpayı iştahla yiyen, arada bir gürültü olduğunda başını torbayla birlikte kaldıran atın heybeti bütün çıplaklığı ile belli oluyordu.

Bu bakımlı heybetli at Arguvan Nahiye Müdürü Mustafa'nındı. Konağın önünde atı gören köylüler "Ula Mıstafa beğ gelmiş..." diye mırıldanır, konağın önünden sessiz sedasız geçerlerdi. Bu sessizlik sevgiden ziyade korkudandı. Müdür Mustafa Demokrat Parti'dendi. O zamanlar DP Vatan Cephesi adlı bir örgütlenme yapmıştı, köylerde adamları vardı. Korkunun dağa taşa sindiği bir siyasi ortam vardı ve memleket kan ağlıyordu.

İsmail Efendi'nin aşağı kapıdaki konağın çift mağlı muhteşem odası tıka basa insan doluydu. Müdür Mustafa konuşma yapacaktı. Büyük bir çilingir sofrası kurulmuş, sofranın saygınlığı ve büyüklüğü sofra bezinden belli oluyordu. Beyaz örtü deve kervanı motifler ile süslenmiş ve özel yaptırılmıştı. İsmail Efendi'nin şehirdeki kadim dostu Ermeni manifaturacı Nihat bey Halep işi bu sofra bezini özel olarak yaptırmıştı. Bu örtüyü İsmail Efendi ağır misafirlerinde kullanıyordu.

Bu büyük çilingir sofrasında yok yoktu. Kuzu etinden değme çerezlere kadar ve sonunda Halep işi kahve çekme makinasında ikram edilecek kahvelerin hazırlığı yapılırken enfes kahve kokusu odadaki misafirlerin iştahını açıyordu.

Vatan Cephesinin köydeki temsilcileri: Aslan Kızılaslan, Avni Göksu, Mehmet Hüseyin Aslantürk, Hüseyin Adıgüzel (Doktoroğlu), Mehmet Kayhan, Şehen Sevilmiş Müdür Mustafa'ya en yakın oturanlardı. Etrafında yarım ay şeklinde diz çöküp arada bir yeni gelenlere sessiz olmalarını kaş ve göz işaretleri ile tarif ediyorlardı.

Hasan Yücekaya (Beböğ) İsmail Efendi'den sonra Müdür Mustafa'nın en kadim dostuydu ve köyün muhtarıydı.

Müdür Mustafa hafiften demlenmiş ve arada bir çay bardağındaki rakısını İsmail Efendi, Beböğ ve Haceylin Turan'la tokuşturuyordu. Tombul yanakları kıpkırmızı olmuştu. Konuşmaya başlamak için Haceylin Turan'ın "...Ara verde karlı dağlar ara ver ..." türküsünü bitirmesini bekliyor; ikide bir yutkunarak konuşmaya hazırlanıyordu.

Büyük sekili odada birden bir ölü sessizliği çöktü.

Müdür Mustafa konuşuyordu. "...Reisi Cumhurumuz Celal Bayar ve Başbakanımız Adnan Menderes... bir genelge gönderdi, geçen hafta Malatya'da valilikte yapılan toplantıda karar alınmıştır. Valimiz Nâzım Arda, DP için çalışmamızı ve Vatan Cephesi üyelerinin muhtarın emrinde, muhtar ne derse yapmalarını emretmiştir..." diyordu.

Yutkunup devam ediyordu:

"...Köyünüzden yapılan ihbar üzerine Demirci Vartan köyden sürülmüştür. Bu durum sizi sevdiğimi gösterir... Sizin vatanperver çalışmalarınızı Malatya Valimiz Nâzım Arda beye arz ettim..." "... Eğitmen İsmail Efendi de bilir ki, biz aslında atadan dededen CHP'liyiz siz de eyle ama ne yazık ki ortam çok kötü Vali beyin ve Ankara'nın dediğini yapmak zorundayız..."

Bu toplantı ve kalabalık dağılmıştı.

İsmail Efendi Müdür Mustafa'nın kulağına eğilip "Yav Mustafa beğ, şu Vartan gitti de şu Hamlik'in tarlası ne olacak?.." diye sordu.

Sonra anlatmaya başladı:

Bu Ermeni Hamlik zamanında "Aktarmış... Arapkir'den köylere gelip hem bir şeyler satar hem gizliden tefecilik yaparmış. O zamanlar sıkışık durumda olan köylülere seferberlikte buğday, arpa, para verip senet yapar faiz alırmış. Ödeme güçlüğünden borcunu ödeyemeyenler mülk verirlermiş. Kendisi tehcir sırasında kayıplara ka-

rışmış. Bunun üç tane tarlası var, bir tanesi bizim köy altında Musa Şahin eniştenin evinin alt tarafı, orda zamanında şerbetçi otları yetiştirir, satarmış hâlen tarla şerbetçi otları ile kaplı ...” diye anlatırken içki sofrasında bulunanlar pür dikkat dinleyip İsmail Efendi'yi başları ile tasdik ediyorlardı. Müdür Mustafa: “Geçen gelmemde de bu durumu anlatmıştın, en büyük tarlasını Aşağı Sülmenli yolundaki 60 dönümlük yeri Hassoğların Celal'e verdik, köyünüzdekini de sana verelim, haftaya gel evraklarını hazırlatalım...”

Ermeni Hamlik Arapkir'den, Arguvan'ın köylerine gelir, aktarlık yapardı, atının sırtında baharatından çizmesine kadar ne ararsan bulunurdu, bizim köyde ve yörede çok sevilir, kimse onun ticaret için sattığına ve kâr yaptığına inanmazdı, köy köy dolaşır, bitki ilaçları ile dertlere derman arardı, kafası çalışır elleri hünerliydi.

Bizim köyde, köy altındaki tarlada şerbetçi otu yetiştirir, onu tam kıvamında derir, kurutur. İri çubuk şeklinde ılık suda tatlandırır, benzi beti geçmiş hastalara derman, dillere tat verirdi. Seferberlik zamanı yoksulluğun, açlığın, hastalığın kol gezdiği bir ortamda Ermeni Hamlik'in otları hastalara şifa dağıtırdı. Aşure çorbasında bile Hamlik'in otları kullanılırdı.

Hamlik en son olarak köyün en zengini Şerif'in misafiri olmuştu. Sabah erkenden atına binip Ektir köyüne doğru gitmeden salavat taşının orda birbirlerine sarıldılar, sonra Şerif'in ayrılığa özü tutmadı, gözlerini yumdu, yutkundu. Hamlik'in atının nefes sesi, taşlara çarpan nal sesi, Hamlik'in omuzları düşük at üstünde duruşu derken kabir ardından aşıp kayıp olmuş... Gidiş o gidiş. Şerif'e son sohbetlerinde anlattığı ”...Tahirköy' de İccil'in Mustafa'nın, Arapkir'de olaylar oldu, çok Ermeni'yi öldürdüler, mallarını mülklerini talan ettiler gözümle gördüm...” dediğini aktarıp benzi beti geçmiş hâlde sabahın köründe köyü terk etmesi... Şerif'i ağlatmış. Kırk yıllık dostunun misafir kaldığı evlere getirdiği hediyeler, oyma nakışlı beşikler, kötürüm yürüteçleri, sattığı bitki ilaçları, malları ve dahası insanlığı gözü önüne gelmiş, el sallarken ağlamıştı. Arguvan Nahiye Müdürü Mustafa'nın zamanında ihale olarak satılan bu tarlalar aynı zamanda köyümüzde son Ermeni mülkleri olur.

Küçükken bizim “vız vızı” otu dediğimiz sarı muhteşem çiçekleri ve dikensiz pamuk yumuşaklığında olan bu güzel otların döllenmesine siyah iri bir böcek bizim çocuk dilinde ” Vız vızı ...” dediğimiz yakaladığımızda kibrit kutusuna koyup salladığımızda kalın bir vızırtı sesi çıkarmasından adını alıyordu. Radyo deyip oynadığımız, kibrit kutusunu salladıkça o muhteşem ses tıpkı radyo cızırtısı gibiydi.

Yıllar sonra o otun şerbetçi tatlandırıcı ot olduğunu; piyasada fabrikalar kurulup saf şeker gelince bu otun yüzüne bakılmaz olduğunu öğrendik. Bu ottan köyde ve civarda başka hiçbir yerde neden yok diye sorduğumuz ve sorguladığımızda, bu otları Hamlik'in yetiştirdiğini, tohumlarını Arapkir'den getirdiğini, seferberlik ve tehcir sırasında Hamlik'in yurdunun yuvasının dağıtılması üzeri-

ne tarlanın hazineye geçtiği ve açık artırma ile el değiştirmesine rağmen otlarının hâlen o tarlanın köşesini bucağını süslediğini nice sonra öğrendik.

Köy altında muhteşem haşhaş tarlaları ve haşhaşların o güzel çiçekleri göz kamaştırırken, Hamlik'in şerbetçi otları ondan da güzeldi. Musa Emminin bahçesinin alt tarafındaki bu şerbetçi otlarına konup kalkan kömür siyahı “vız vızı”lar, çocukluk yıllarımızın unutulmaz neşesini yaşatan, yakaladığımızda kibrit kutusuna koyup kulağımıza verdiğimizde, o muhteşem vızırtısı ile bizi eğlendirirdi... Bu güzelliklerde aktar Hamlik'in, Demirci Vartan'ın, Boyacı Artin'in, Nalbant Sarkis'in gibi daha nice dostların payı da vardı... Ah dedim ah... Arapkir potini, lehim, yayık, demirci, kuyumcu akla hayale gelmeyecek tarım aletleri, bu güzel halkın ne çok düşmanı ve neden bu kadar nefret edildiğini öğrendikçe daha çok sevdim işte...

Dermansız hastalara ilaç gibi yarayan benzini betini yerine getiren bu güzel ot görmeye değer... Pamuk kadar yumuşak, dikensiz, enfes aroması olan bu otların hemen nerdeyse o tarlada da nesli tükenmek üzere...

O otlar tükendikçe insanlık da tükeniyor. ■

MOR KURDELELİ ORKİDE ÜZERİNE VE SARDUNYA YAPRAĞI ÜZERİNE BİR ŞİİR

■ **FATİH ÖZ**

Gözlerim, seni görebilme ihtimalimin olduğu yollara takılıp kalıyor şimdi.
Uzun bir seyahatten dönmüşsün,
Sağ elinde minik bir bavul
Ve saçlarında, küçük asya rüzgârları.
Başını kaldırıyorsun, bakıyorsun
Daracık bir sokaktan geçip, denize varır gibi bir his kucaklıyor içimi.
Nefes alıyorum, bakışlarında iyot kokusu.

Şair burada, sevdiği kadının gözlerini, denize benzetiyor, mavi.

Adımlarını düşünüyorum,
Dönüp bakışlarını, ardım sıra seslenişlerini.
Hâlimi sorarken, öylesine, kalbinden geçenleri.
Aslında sormak istediklerini,
Soramadıklarını fakat, içinde yeşerttiklerini.
Üstelik, adının anlamı bölüyor artık gecelerimi.
Biliyorum, fazlasıyla arabesk bulacaksın bunu ama,
Kırık kafiyelerim, uykularıma sokulan denizlerin gibi.
Farsçadan getirdim, gönlüme kattım ismini.

Şair burada, sevdiği kadının ismini, çölde açan bir çiçeğe benzetiyor, unutmabeni.

Bir rastlantısın belki,
Belki günler içerisindeki törensi saatlerimin sürprizi.
Ve sesin, bilmediğim bir dilde söylenmiş, dokunaklı bir şarkı gibi.
Ben hâlâ anlamlar bulmaya çalışırken,
İçime işleyen sızıya,
Kulaklarımdan geçip, gönül pencereme düşüyor aksi.
"İme sto molo"

Şair burada, sevdiği kadının sesini, anlamlarını bilmeden dinlediği şarkılara benzetiyor, Grekçe belki.

Gülüşünü düşünüyorum sonra.
Beni sana getirme ihtimali olmayan bir otobüsün penceresinde,
Buğulu camlarda ışıldıyor sanki, kilometreler ötesinden.
Gidişini ve ardında bıraktığın eskiyen bir kasım'ı
Nasıl da çekilir kılıyor bu yanılsama,
Yansıma belki.

Gözümün önündeydin, şuramda
Ve ben, nasıl da ıskalıyordum seni.
Şehlayım zannederdim, yakını da göremiyormuşum demek ki.
Başka bir iklimdesin ya,
Nasıl netleşiyor yüzün, gönül aynamda bilemezsin.
Yokluğunun edebiyatını yaparken,
Kalbimden kalkan bütün gemilere, mendil sallıyorum şimdi.

Şair burada, sevdiği kadının gidişini limandan kalkan gemilere benzetiyor, mutlaka yelkenli.

Okuduğum şiirler aklımda kalmıyor demiştin ya,
Yalnız senin bileceğin taşıdığı anlamları
Ve yalnız senin görebileceğin, imgelerimdeki yalnızlığımı,
Şiirler yazıyorum sana.
Aklına değil
Ama gönlüne kazınırlar belki

Ahmedo

■ **BEYZA OKUMUŞ**

Sımsıcak gülüşlü bir adam, vatansızlıktan üşüdüğünü söyledi. Gelin olmaya benzemez ki sürgün olmak hem oynayıp hem gidesin. Omzunda sazı, elinde bir kum saati...bunlardan gayrı tek bir eşya almamıştı yanına. Kum saatinin mealini sordum ona. Gülümseyerek: "İnsan vakit kaybıdır." dedi bana.

Arabanın arka koltuğunda oturuyordu. Sazını kılıfından çıkardı ve mırıldandı: "Suçu saz çalmakmış." Bense ağlamamak için yumruklarımı sıkıyordum. "Bu ülkede barış olacak değil mi Ahmet ağabey?" dedim. Sustum, sustuk. Gürültülü bir sessizlikti bu. Yüzünde vatanını sevme suçuna iştirak eder gibi mağrur bir ifade... "Köpeklerinden, kuşundan, yavrusundan cayıp giden" bir adamın burukluğu içinde. Şarkılarla dile getirmeye çalışıyordu acısını kendince. Küskündü ve şaşkın. "Ben ardımda yaş bıraktım, ağlayan bir eş bıraktım, sol yanımı boş bıraktım. Siz benim kime küstüğümü nereden bileceksiniz?" Arka mahallemizin biricik Ahmet abisiydi O. Düşüp de yerlere bir "Of" demeyen bıçkın delikanlıların dilinde ince bir seslenişti.

Türkülerini anadilinde yakmak istemiş, düzinelerce çatal bıçak görmüştü karşılığında. "Eğer ölürsem..." derdi. "Eğer ölürsem tek bir isteğim var... arkamdan bu ülkeyi sevmedi demesinler. Çünkü ben, Edirne'den Ardahan'a kadar bu ülkeyi çok sevdim."

Çalan kaset tüm sorularımı cevaplar nitelikteydi: "Ocaksız köylerimde dumanlar tüter elbet.

Ben yandım sen yanma Allah aşkına..." Hem umudu hem kederi müjdeliyordu bu sözler. Şarkılarla anlaşıyorduk artık, sözlerin bir ehemmiyeti yoktu. Ahmet ağabey çaldı ben mırıldandım:" Ah Ahmedo ah! Olmasaydı sonumuz böyle..."

Havaalanına geldiğimizde sırtımı sıvazladı ve ekledi: "Kefenimi alın dikin bir zahmet. Gömün beni gömün bir başıma... "Giderken bu sözleri yer etti yüreğimde. Göğsüme oturan bir taş, boğazım düğüm düğüm... Sazını omuzlayıp sürgünlere yollanan, halkının yarasını giyen bu adam devlet bekâsına tehdit olarak görülmüştü. Oysa o "Adı başka, sesi başka nice yaşıtıyla, koynunda çiçekler, çiçekler içinde bir ülke" getirmek istemişti annesine.

Uçak saati yaklaşırken kalbimin sıkıştığını hissediyordum. "Göğsü daralıp yüreği yanan" sadece ben değil, milyonların kalbiydi. Yüzlerce şarkı ve sesiyle kahırlanan mahşeri bir kalabalık bıraktı ardında "Ayrılığın Hediyesi" olarak. Sonrasında şöyle anlattı kendini: "İki damla gözyaşımla satıldım pazarlarda/kırdılar yüreğimi kırdılar azarlarla/sürgünlere yolladılar sabah dörtte yağmurlarla..." Ve şöyle öğütledi sevenlerine: "Ben yandım siz yanmayın."

O günden sonra haber alamadım Ahmet ağabeyden. Sonrasında öğrendim ki sürgünde hayata yummuş gözlerini. Kasımın on altısında dayanamamış direngen kalbi vatansızlığa. Biz şarkılarla anlaşırız aramızda:

"Birileri ona ölmedim diyordu, ölüm bile yanında hüzünle gülüyordu." ■

Kuaförde

■ **SÜLEYMAN DEVECİ**

Uzun bir arada sonra Nebahat yeniden berbere gitmeye karar verdi. Herkesin kuaför demesine aldırmadan o, berber demekte inat ediyordu. "Adamlar hem kadın, hem de erkek berberi işte! İkisinin de saçlarını kesiyorlar, yapıyorlar, istenilen haline getirip biçimlendiriyorlar. Hem burası Almanya!" derdi. Berberlerin öyle kadınların ayrı yerde; erkeklerin ayrı yerde hizmet gördüğü bir yer olmamasına dikkat ederdi. Kadınla erkeği Almanya'da da birbirinden haremlik selamlık diye ayıran berbere gerici, yobaz, en çok da köylü der, ilk defa da uğramış olsa hemen gerisin geri çıkar, "Yanlışlık oldu pardon!" diyerek başka hiç bir açıklamada bulunmaksızın salonu terk ederdi.

Nebahat berbere gitmenin bir kültür sorunu olduğunu iddia ederdi. İnsan stres atmak için de giderdi, çene çalmak için de. O devamlı aynı ellerin saçları üzerinde dolaşmasını, hep aynı lafların kendisine yeniymiş gibi anlatılmasını istemezdi. Prensip olarak da aynı berbere bir yıl içerisinde beş defadan fazla gitmezdi. Hamburg gibi bir yerde birkaç bin tane berber dükkanının olduğunu işitmişti.

Üç oğlu vardı Nebahat'ın. Beceriksiz diye kocasını suçlardı. İşin üstesinden gelemeyip bir tane kız yapamamıştı. Hepsi de okul yaşlarındaydı. Ali, Veli ve Selami isimli altı, sekiz ve on yaşlarındaki çocukları okula gittiklerinde kendisine ancak zaman ayırabiliyordu. Kocası Himmet'i, adından dolayı çoğu insan, kadın sanıyordu. Büyük hâlde toptancılık yapan Himmet'in eline yüklü bir maaş geçiyordu. Nebahat, eskiden ona yardımcı olmak için temizliğe gittiği günleri çoktan unutmuştu. Aile, evlilik böyleydi işte. Eşler dar günlerinde birbirlerine yardımcı olmalı, destek sunmalı, katkıda bulunmalıydılar.

Erkeklerin kadınları aldatmalarının altında tek bir nedenin olduğuna inanan Nebahat, kadınların zamanla kanıksayıp rutinleşen beraberlikleri içerisinde çirkinleştiklerini, bakımlarına, görüntülerine dikkat etmeyerek çekiciliklerini ve cazibelerini yitirdiklerini, bu yüzden de erkeklerinin gözlerinin dışarıda olduğunu iddia ederdi. Kesinlikle evde eşofman giymezdi, pijamalarıyla hayatta dolaşmazdı. Onu henüz kot pantolonuyla gören olmamıştı. Ona göre kadın etekli olmalıydı, pantolonlu değil. Bacaklarının cazibesi erkeğini ona bağlamaya yeterdi. Kadın dişiliğini kendisine bakarak koruyabilirdi ancak, erkekleşerek değil.

Himmet eşinin bu özelliklerini bildiği için onun berber maceralarına ses etmiyor, eşinin güzelliği ve kendisine bakımıyla gurur duyuyordu. Çevresindekilerin eşlerine bakıyor, beraber olunan ortamlarda, Nebahat'ı diğer kadınlarla karşılaştırıyor, aradaki büyük farktan dolayı gurur duyuyordu. Üç çocuk annesi olan karısı kendisine göre hâlâ harikaydı, güzel vücudu, endamı, yaratılıştan kendisine bahşedilmiş zerafeti ve figürüyle adeta bir tanrıça gibiydi. Zaten Himmet de Nebahat'e kraliçem, tanrıçam, meleğim, diye seslenirdi.

Nebahat komşusu Güldane'nin tavsiyesi üzerine birgün Altona'da yeni açılan kuaför dükkânı "Kalender'in Yeri"ne gitmeyi kafasına koydu. Telefon etti, kendisine randevu almasına gerek olmadığı söylendi. 'Genelde müşterilere yetecek sayıda personel olduğundan fazla bir bekleme olmaz, yine de on-onbeş dakika hep hesaplanmalıydı. En sakin olunan anlar sabahları on ile on iki arası, denildi.

Bir cuma günü çocukları okula gönderen Nebahat giyindi, kuşandı, yanına yetecek kadar para aldı, dönüşte küçük bir alışveriş yapmayı planlayarak yola koyuldu. Haftasonu için sürpriz yapacak, Himmet için kendisini güzelleştirecek, kocasının kalbini çalacak, yine onu yatağa atıp azdıracak, hatta biraz kudurmasında fayda vardı herifin, yeni bir aşk oyunuyla ona kendisini sunacaktı. Düşündükçe heyecanlanıp tahrik olduğunu görünce utandı. Ama ne vardı? Himmet eşi değil miydi? İstediği fanteziyi kurma özgürlüğü yok muydu?

İşlek bir caddenin üzerindeki kuaför, lüks bir dekorasyonla döşenip tasarlanmıştı. İçerisi kadınlı erkekli birkaç kişiyle doluydu. Büyükçe olan salonda yirmiye yakın koltuk vardı, dokuz-on kadar çalışan oradan oraya koşuşturuyorlardı. Nebahat herkesi selamladı içeri girince, saçlarını yaptırmak için bundan iyi bir yer olamazdı o sabah:

– Günaydınlar, telefon etmiştim! Randevusuz gelebileceğim söylenmişti!

– Günaydın hanımefendi, buyrun şöyle geçin lütfen!

– Camın kenarı olsa...

– Tabi tabi, buyrun, neresini uygun görürseniz!

– Ay teşekkür ederim!

– Rica ederim efendim, lafı mı olur?

– Kalender siz misiniz?

– Hayır! Kalender bey patronun babasının ismi. Burayı açtığında pederi vefat edince onun adını koymayı daha uygun görmüş....

– Vefalı adammış sizin patron!

– Şükür iyidir abimiz. Baba adamdır. Nasıl birşey isterdiniz hanımefendi?

– Ay bilmem ki... Dur bakim! Bu modelden sıkıldım! Yeni birşeyler istiyorum!

– Boya, kesim?

– Yo yo klasik olmasın! Hatta dur bakim, neden olmasın?

– Ne neden olmasın?

– Hem sarıya boyayıp, hem de

perma yapabilir misiniz? Sonra biraz da düzeltirsiniz!

– Ayıp ettin yenge hanım! Burası kuaför, siz ne istiyorsanız söyleyin biz hallederiz!

– Nebahat!

– Anlamadım?

– Yenge değil Nebahat!

– Memnun oldum Nebahat hanım! Bendeniz İsmet, Hafif İsmet!

– Çok mu hafifsiniz? Kaç kilosunuz?

– Hafif soyadım hanımefendi!...

– Ha anladım. Öyle soyadınızı birden öyle söyleyince lakabınız filan sandım...

Nebahat adamın zeki mi, geri zekalı mı olduğunda karara varamadı. Hem sakallı, hem de atkuyruklu uzun saçları vardı. Entel mi takılmaya çalışan biriydi? İşinin ehli gibi duruyordu, ama acemi çaylağın teki de olabilirdi. Ama dışarının manzarası çok güzeldi. O saatte sokak tıklım tıklım doluydu. IKEA gelince sokak canlanacakmış diye duymuştu. Demek ki bir yıl sonra bu sokaklardan artık geçilmez diye düşündü.

– Sarıya boyatmak, sonra da perma yaptırmak istiyorum!

– Gerçekten mi?

– Evet! Gitmez mi bana?

– Hayır hayır, öyle birden başka bir görüntü olacak gibi de o yüzden!

– Değişikliği severim!

– Ben de, ben de! Bizim kadınlar pek öyle yeniliğe açık değiller.

– Anlamadım?

– Yani genelde aynı şekilde kalmak isterler. Siz sıradışı bir talepte bulundunuz da....

Kendi kendine Nebahat adamın bir gerzek olabileceğini düşünmeye başlamıştı ki, yakınlarda bir yerden telefon çaldı. Adam özür diledi kendisinden, mutlaka bakması gerekiyormuş. Bu arada adamın adını unuttuğunu göre, halbuki adam biraz önce söylemişti. Hatırlaması için kendi kendine telkinlerde bulundu. Adam telefonla konuşurken karşısındakine buyur abi ben İsmet, deyince aklına geldi. Daha fazla bulmaca çözmeyi kafasına koydu. Daha yolun yarısına bile gelmemişti, ama hafızası şimdiden teklemeye başlamıştı bile. Himmet söylemişti birinde, beyni fit ve işler tutmak hafızayı canlandırıp unutkanlığı engellemese bile geciktirirmiş.

Çağın hastalığı denilen bu unutkanlığın aslında her zaman var olduğuna inanıyordu Nebahat. Bir kitapta okumuştu, eskiler bunak, bunadı derlermiş. Şimdilerde yeni yeni keşfediliyor, dahası daha bir üzerinde duruluyormuş.

İsmet geri döndüğünde Nebahat hâlâ unutkanlıkla ilgili düşüncelerle meşguldü. Ellerini çevik hareketlerle oradan oraya uzatan İsmet, desenli büyükçe bir örtüyü Nebahat'in üzerine örtüp boğazından geçirerek ensesinde bir yerlerde bağcıklarından düğümledi. İşlem şimdi başlayabilirdi.

– Önce boyanacak, sonra perma istiyordunuz değil mi?

– Daha kolay olmaz mı?

– Önce perma olursa, sonra boyaması zor ve uzun olur!

– Ben de öyle tahmin etmiştim....

– Hangi sarı olsun?

– Nasıl hangi sarı? Sarışın işte ayol!

– Anladım! Biraz değil tam sarışın olsun!

– Evet ama yumurta sarısı gibi!

– Evet!

– Evet!

Birkaç dakikalık sessizlikten rahatsızlık duymuş olmalı ki, İsmet konuşulacak bir konu buldu hemen:

– Memleket neresi hanımefendi?

– Ayol bu da ne böyle?

– Anlamadım Nebahat hanım?

Yıldızlar bile üşüdü

■ RAHİME HENDEN

I
Her mevsim coşan
doru atlarla geçtik ırmakları.
Yatağı derin ırmakları...
Dudaklarımda geceleri
ölü kuşlar sürüsü.
Delişmen yağıyor yağmur.
Haydi siperlere.
Çook fırtınalardan geçtik;
yorulmadık.
Kelebekler de tutsak artık.

II
Çok kar yağdı bu yıl.
Yıldızlar bile üşüdü...
Bahara az kala
uzan sevgilim
düşündeki kumsala.
Martılar çığlık çığlığa
dalıp çıkarlar serin sulara.

17.02.2017, Çobançeşme

– Yani çok klişe oldu! Memleket nere? Ayol bir bayana sorulur mu öyle bir şey?

– Neden olmasın hanımefendi? Böylece kafamızda bir resim oluşturuyoruz!

– Hayırdır ne resmi?

– Yani üç aşağı beş yukarı müşteriyi kestirebiliyoruz!

– O zaman ne oluyor?

– Yani eğitimi, kültür seviyesi, bilinmeyen özellikleri....

– Ay ne gereksiz ayrıntılar. İnsanlar buraya saçlarını yaptırmaya geliyorlar...

– Tabi de...

– Ne tabisi, size ne canım o kadar bilgiden, gelenlerin kim olduğundan?

– Yanlış anlamayın Nebahat hanım! İnsan kendisini daha yakın ve rahat hissettiği bir ortamda bizim de işlerimizi kolaylaştırıyor.

– Ne gibi?

– Daha az stres, yanlış yapma olayı en aza indirgeniyor. İnsanın eli ayağına dolaşmıyor!

– Anlıyorum!

Nebahat adamın ne kadar da kendine güvensiz biri olduğunu farkettiğinde artık bir kere oturmuş olduğunu anladı. Kalkmayı gururuna yediremedi. Adama ayıp, hatta hakaret olabilirdi. Kimseleri kırıp incitmek istemiyordu. Boyasını hele bir yapsın, ustalığı ortaya çıkar, diye düşündü. Ne kadar çok ayak vardı ortalıkta. Ayakkabılar dikkatini çekiyordu. Erkeklerin ayakkabıları hemen hemen aynıyken kadınların ayakkabıları çeşit çeşitti. Kadının ruhunun zenginliğine verdi. Laf olsun diye İsmet'e,

– Burası hep böyle kalabalık mıdır?

– Dükkân mı?

– Hayır sokak diyorum? Oldukça işlek gibi?

– Evet, IKEA gelecek dediler, inşaat daha başlamadan ekonomi canladı. Hem araba, hem de insan trafiği artmaya başladı...

– Tabi işleriniz de?....

– Daha yeniyiz abla, o ancak birkaç ay sonra kendisini gösterir.

– Koca bir mağazanın sokağı değiştirdiğini mi söylüyorsunuz?

– Koca bir mağaza ki, ne koca bir mağaza!

– Ne ilginç!

– Nedir ilginç olan?

– Birçok insanın ekmeğini, yarınını, geleceğini hatta umudunu tek bir mağazanın değiştirebilmesi...

– Belki de kuruntudur Nebahat hanım!

– Demin siz sözlediniz!

– Neyi?

– Sokağı değiştirdiğini!

– Ha, evet evet!

Nebahat, İsmet'in bir gerzek olduğuna tamamıyla inanmaya başladı. Bu adamla ağız tadıyla geyik bile yapamazdı. Belki ilkokul mezunu bile değildir, diye düşündü. Adamın aşırı heyecanına bir anlam veremedi. Profesyonel değil miydi? Diğer çalışanlardan daha yaşlı görünüyordu. Diğer elemanlar ona abi, usta gibi laflar ettiğine göre, belki de ustabaşıları İsmet'ti. Ama niye böyle dalgın, kendinden emin değil ve heyecanlıydı ki? Belki gelen telefondan, diye düşündü Nebahat.

İnsan berberine güvenmezse kime güvenecekti bu fâni dünyada, diye kendi kendisini sakinleştirmeye başladı. Öyle her önüne geleni Almanya'da berber yapmazlardı kesinlikle. Diploması, eğitimini bitirmiş olmasına dair bir belgesinin olması gerekirdi. Köy berberi değildi ki orası, her önüne gelenin makası tarağı eline alıp saçlara girişebileceği bir yer. Koskoca bir Avrupa kentiydi Hamburg, hem de büyük ve önemli. Esnaflar odasının öyle herkese ucuz ve yüzeysel kolaylıklar sağlamayacağına inancı tamdı Nebahat'ın. Öyle rüşvet vererek Almanya'da kimseyi berber yapmazlardı.

Nebahat'ı daldığı rüyalardan İsmet uyandırdı:

– Biraz öne doğru lütfen!

– Nasıl?

– Kafanızı diyorum, biraz öne doğru, boyayı ensenize doğru yedireyim!

– Haaa tabi tabi...

– Böyle daha kolay olacak...

– Sarı boya saçın bir numaralı düşmanıymış diyorlar aslı var mı?

– Hayda... Bu da nereden çıktı Nebahat hanım?

– Bilmem! Duydum birkaç kişiden!

– Boya boyadır Nebahat hanım! İster yeşil olsun, ister kırmızı, ister mavi....

– Ay hakikaten o renklere boyatanlar da var mıdır?

– Tek tük Alman gençleri oluyor. Anarşistler miymiş ne!

– Nasıl anarşistlerin de mi saçlarını boyuyorsunuz?

– Tedirgin olmayın abla! Bunlar öyle bizim anarşistlere benzemiyorlar. Meşin ceketli, asker botlu, genelde yanlarında bir deri bir kemik köpeği olan zararsız gençler!

– Ayol anarşist anarşisttir benim bildiğim. Vatan haini, her türlü düşmanlığın, hainliğin beklenebileceği insanlar.

– Her ülkenin anarşisti demek ki farklı oluyor. Otonom, motonom bir şey diyorlar!

– Otoban mı? Garip!

– Evet!

– Biraz da şuralara sürdüm mü tamamdır! Biraz saçlar boyayı yesin, ben birazdan geleceğim Nebahat hanım! Çay, kahve ne ikram edeyim size?

Nebahat hijenik nedenlerden dolayı, gittiği her yerde bir şey içmemek gibi huyu olduğundan, sadece kafasını hayır anlamında sallamakla yetindi. Bir tasla kimbilir ne türden mikrobu da beraber içirirlerdi insana böylesi yerler, diye düşündü. Hem aynı tastan kimbilir kaç yüz insan içmişti. Bu konuda çocuklarını da sıkı sıkı tembih ediyordu. Gittiğiniz her yerde bir şeyler içmeyin, diyordu.

Kafası yine gelip geçenlerin ayakkabılarına takılan Nebahat, insanın uzun yaşamı boyunca kaç ayakkabı eskitebileceğine kafa yordu. Sonra her ayakkabıya ayrılan miktarla genel bir bütçe çıkardı. Kendisinin öyle bir takıntısı olmadığına sevindi. O parayla kaç defa izne gidilirdi. Dört beş çift ayakkabısı vardı, ona yetiyordu. Kocasınınkiler de üç çifttiler. Çocukların bir sorunu yoktu. Büyük oğlanınki eskiyince değil de, ona küçük

gelince öbürüne veriyordu. Aynı ayakkabıyı birinde üçü de giymişti, ancak ondan sonra eskimişlerdi.

Sonra yapacağı alışverişi düşünen Nebahat'ı, İsmet uykusundan uyandırdı. Perma için bigudileri tek tek takarken adamı ter bastı. Nebahat belki de utangaç adamdır, diye düşündü. Ama berberde başka kadınlar da vardı. İlk defa bir kadının saçlarıyla uğraşmadığından emindi. Utangaçla sohbeti hayat pahalılığına geldi. Oradan spor yapmanın gerekliliğine, ucuz elbiselerin en iyi ve kalitelisinin hangi mağazada satıldığına, daldan dala konarken alkolün sporcuyu nasıl engelleyip yok ettiğine, Türkiye'nin uluslararası alanda yer edinememesinin alkol tüketimi ile bağı konuşuldu, küçük esnafa atırılacak olan vergilere değinildikten sonra, alkol ve sigaranın pahalılaştırılması gerektiğinde anlaştılar. Gençleri zehirleyen bu iki tüketim maddesi yüzünden her yıl binlerce insan ölüyordu. Vatandaşını öldüren devlet, iyi bir devlet değildi. Bunun demokrasiyle değil kültürle, bilinçle bir ilgisi vardı. Saatler ilerledi Nabahat'ın kafası kurutma makinesinin altına tutuldu. Yine kısa bir ara verildi. Nebahat kendi haline bırakıldı. Çok az kalmıştı. Nebahat üç saatin nasıl da hızla gelip geçmesine kafa yormamasına hayret etti. Sohbettendi galiba, diye düşündü. Berberi genel olarak işte tam da bu yüzden seviyordu. İnsanın üzerinden büyük bir yükü alıyorlarmış gibi geliyordu. Bunun adı stres atmaydı işte, tam da söylenildiği gibi.

Nebahat'in burnuna birden yanık kokusu gibi bir şey geldi. Bir yerlerde sanki saç yakıyorlardı. Koku gittikçe arttığında yanan saçların kendisininki olduğunu anlayınca avazı çıktığı kadar bağırıp çığlıklar atmaya başladı. İsmet, çalışanlar, birkaç müşteri hemen başına toplandılar. Nebahat aynadan yanan saçlarına baktı. Gördükleri karşısında daha bir şey söyleyemeden oracıkta düşüp bayıldı. İsmet koşup kapıyı açtı, bir bardak getirdi. Musluktan soğuk su dolarken kalabalığa seslendi:

–Dağılın beyler, dağılın! Hadi çocuklar sizler de kendi işinizin başına dönün!

–İsmet abi yine aynı makine!

–Yine aynı yangın....

–Hiç sorma!

–Ne olacak şimdi?

–Bakalım uyanınca bu ne yapacak?

–Patronu arayın lan biriniz! Olayı anlatın!

Nebahat alnı, ensesi, yanakları su serpilip ovuşturulurken kendine geldi. Saçlarının yandığını görünce ne yapacağını şaşırdı. Tam bir şoka girdi. İçine kapandı, tek laf etmedi. Kafasındaki bigudileri büyük bir suçluluk duygusuyla çıkartan İsmet Hafif kadından para istemeye cesaret edemedi. Koşa koşa Nebahat'ın mantosunu getirdi ve giymesi için nezaketen milletin şaşkın bakışları arasında tuttu. Nebahat berberden çıkmadan önce, çantasıyla İsmet'in suratına bir defa vurdu.■

Bir Hazan Yağmuru

■ MED REŞİYAN

Ben seni yüreğinden öptüğüm rüyada sevdim.
Bir hazan yağmuru sonrası saçlarında esen
Karanfil kokusunda.
Okyanuslar kadar derin, yıldızlar kadar sıcak
Gözlerini sevdim.

Sen hasretine sarıldığım yalnızlığım,
Ömrüne yaslandığım yaşama sebebim,
İçimdeki mavi mutluluk,
Gülüşüne tutunduğum ay ışığım,
Ben seni Munzur' da uçan bir kekliğin
Kanadında sevdim.

Mısra mısra yazdığım şiirlerin özgürlüğünde,
Bir memleket kavgasında,
Ayaza duran gecelerin uğultusunda,
Yokluğunda üşüdüğüm mevsimlerin
Soluğunda sevdim.

Sen kimselere anlatamadığım hüzünlü yanım,
Nefesini bahar eylediğim sonsuz gökyüzü,
Dağlara sığmıyor artık sensizlik.
Güneşim, aydınlığım
Sen avuçlarımda sakladığım taze bahar,
Çağıldayan ırmak, savrulan yaprak,
Vazgeçilmezim,
Ben seni ruhuma dokuduğum hülyaların
Ufkunda sevdim.

İnsan İlişkileri

■ **TURAN DAL**

Görünüşüyle güzel ama rüzgârına kapılıp içinde gezinince ne denli aldatıcı olduğu anlaşılan bir gündü...

Balkonda sigaramı tüttürürken, denizin dalgalarını seyre dalmış ve o dalgaları peşi sıra aşıp uzak bir düşe kulaç atıyordum. Aklım ve yüreğim aynı aşk şarkısına kulak kesilmişti. Denizin yüzeyinde süzülen martılar, bakışlarıma şirin bir görüntü armağan ediyordu.

Alnımdan terler, yanaklarımdan umutlar dökülürken çekip aldım bakışlarımı denizin beni sürüklediği hoş kokulu hülyalardan... Banyoya girip soğuk bir suyun altına serdim bedenimi... Duşumu aldıktan sonra ıslak bedenimi tartıya çektim... Bedenimin ağırlığı her gün biraz daha eksiliyordu. Benim merak ettiğimse ruhum... Acaba ruhum kaç kilo çekerdi? Ruhum da bedenim gibi zayıflıyor muydu? Acıyla mı ağırlaşırdı ruh ya da mutluluk zayıflatır mıydı? Bu soruların cevabını bilemeyeceğim hiçbir zaman...

Belki bir an gelir benden sonrakiler ya da benden sonrakilerden de sonrakiler bu soruyu cevaplayabileceklerdir. Belki de benim ruh dediğim şey boş bir levha... Hiçbir zaman var olmayan bir şeydir. Şu an ki aklımla konuşuyorum. Ben bir ruhum olduğunu düşünüyor ve varlığını kabul ettiğim ruhumun ağırlığını merak ediyorum...

Fazla merak can yakar biliyorum.

Canımı yakan o kadar merak var ki!

Acaba diyorum; ne zaman bir daha görebileceğim Aysel'i?

Acaba diyorum; bir daha o eski zamanlardan aldığım tadın bir benzerini alabilecek miyim gelecekte?

Acaba diyorum; bir gün düzenli bir işim olabilecek mi?

Acaba diyorum; bu ülke mutluluğa bir gün erecek mi?

Acaba ve sıralı daha çok acabalar...

Zaman her an daha da dökülürken ömrümden bedenim biraz daha yaşlanıyor. Bunun bilincinde ve anın tadını çıkarmayı biliyorum ya da öyle sanmakla yetiniyorum.

Şiiri seviyorum... Şiir yazanı da ayrı bir seviyorum... Söze dökülmüş tüm duygulara alkış tutmak istiyorum. Bir fotoğraf albümünde gezinmek, eski anıları akıllarda tekrardan işler ya hani, işte şiirler de öyle...

Anımsatır geçmişi...

Üstümü giyinip dışarı çıktım. Yetişmem gereken bir dostumun imza ve söyleşi etkinliği var. Kapının önünde bekleyip aracımın gelmesini bekledim. O ara bir sigara içtim. Nihayetinde aracım geldi. Binmem için kapıyı açtı şoför... Her zaman ki gibi içinde daha önce binmiş yolcular vardı ve oturacak yer kalmamıştı... Bindim ve yol ücretimi uzattım. Varacağım yere kadar, bir yolcunun yerinden kalkıp inmesini kolladım. O kadar şansızdım ki tek bir yolcu bile kalkmadı yerinden...

İmza ve söyleşi etkinliği için prestijli bir mekân seçilmişti. Bahçesi ve kafeteryası dahi vardı. Dolup taşmıştı imza etkinliğinin yapıldığı alan... Geç kalmıştım. Başlamıştı konuşmalar... Orda da aynı

Sahne

■ **CEVAT BAYRAK**

— Kemal Özer'e—

Saksıda bir çiçek olabilirdim
Bir saz
Bir çift ayakkabı
Ya da bir beşik
İpin bir ucu beşiğe bağlanmış
Diğer ucu boşlukta sallanır.
Dekor yeterince aydınlık
Yakalarda kayıp resimleri
Gösteri bitiminde eller kenetli
Son deyiş
Birlikte okunacak.

talihsizliğimi yaşadım. Oturacak yer bulamadığımdan ayakta dinlemek zorunda kaldım. Kemal de ordaydı, Mehmet de Abbas da... Bu isimleri ne diye saydım? Bu isimler imza ve söyleşisi düzenlenen arkadaşı hiç mi hiç sevmez, sevmekle de kalmayıp her fırsatta taşlayan insanlardı... O yüzden bu isimlerin imza ve söyleşi etkinliğinde olması günün en manasız anlarından biriydi...

İnsan hiç beğenmediği, sevmediğini söylediği, her fırsatta ardından konuştuğu birinin imza gününe katılır mı?

Katılırmış... O gün öğrendim. Bu bilgi beni biraz daha yaşlandırdı kahretsin...

İnsan nasıl yaşlanır sizce?

Bu soruyu kendime yönelttiğim de oldu bundan birkaç sene evvel... "İnsan öğrenerek yaşlanır" cevabını verdim kendime...

Siz ne dersiniz bilmem?

İmzalar ve şairin söyleşisi sonlandı... Sıra yazara dair konuşmak isteyenlere geldi...

Kemal kalktı ayağa...

Hiç sevmediği, her fırsatta ardından konuştuğu adamın yüzüne bakarak; "Ben şiirleri çok beğendim... En az yazarımız kadar güzel ve incelikli her biri... Bu kadar güzel mısraları ancak bu kadar güzel bir insan yazabilirdi. Yazarımızı tebrik ediyorum ve dostluğuna sahip olduğum için de çok mutluyum" dedi.

Aynen de böyle dedi.

Herkesi bir alkış tuttu...

Konuşmak isteyenlerin hepsi konuştu...

Sonra mekânın dışına çıkıldı. Çaylar istendi. İçildi. Kemal, Mehmet ve Abbas, hiç sevmedikleri, her fırsatta ardından konuştukları günün şairi ile bir fotoğraf çekindi. O fotoğrafta dört ağız birden gülücük patlattılar.

Ayaklarım sızlamaya başlamıştı, gün içinde oturacak yer bulamayıp ayakta kalma mecburiyeti yaşadığımdan... Daha fazla dayanamadım. Kemal'e, Mehmet'e, Abbas'a bir gülücük de ben yakıp oradan uzaklaştım...

Durağın dibinde durup aracımı bekledim yine... Bir sigara daha tükettim o ara... Nihayetinde aracım geldi... Binmem için kapıyı açtı şoför... Her zamanki gibi içinde daha önce binmiş yolcular vardı ve oturacak yer kalmamıştı... Bindim ve yol ücretimi uzattım. Varacağım yere kadar bir yolcunun yerinden kalkıp inmesini kolladım. O kadar şansızdım ki tek bir yolcu bile kalkmadı yerinden... ■

İnceliksiz Şiir

■ BİRGÜL TURAN

İnceliksiz, dişlenmiş yeşil eriktim
Kestikleri
En dip yeriydi
Hüznümün.
Buldular
Saklandığım tüm tenhaları
Kendime yeni tarihler edindim
İşi kan olan adamlardan
Bedrettinin kaderinden bahsetmek istiyorum
Nehre dökülen kitaplardan
Gece yarısı yıldızlı bir damda
yeni doğan bir çocuğa karşı
Oğlu dövülerek öldürülen annelerden
(Çocuklarını yiyen dünyadan)
Tarihin yanılgılarla dolu
Süt kokulu nasihatlerinden
Bıktım
Bıktım
Bıktım
Desem üç kez
Bıraksam elleri terli sıkıntıları
Ceviz kabuğu gibi dayanıklılık kazanacak
Gözümde beklemek dediğim bilinmez

Kestiğim saçlarımdan bahsetmek istiyorum
Tümden değil
Makas makas
Azar azar
Kahkül diyorlar böylesine
Ben tükenmenin telafisi demesem de
Uzayacak nasipsiz

Edindiğim bu yeniliğin içinde
Tersine oturmuş
Mavi bir sandalyeden bahsetmeliyim
Üzeri çiçeksiz çiçeklerle dolu
Biri çay bardağında
Bardak rakısız çaysız
Kök vermek için çiçeğe
Her yana uzak bir durak yerisin diyorum
Gönlüm vakit dolmadan
bend olma kendine
Kardeşim ol
Oyun zamanı zeytin doldur ceplerine

Masal

■ **GÜLBİN SODAN**

Köy halkı sevmişti yaşlı masalcıyı. Anlatısı hoş ve sürükleyici. Akşamları çevresinde yarım çember toplanıp, büyüklü-küçüklü masal dinliyorlardı. Bir kulübe yaptılar ona, yiyeceklerinden ayırdılar.

O tuhaf çocuk gelinceye kadar."Büyümüş de küçülmüş", dedikleri cinstendi. El kaldırıp masalcıya soru sormak istemiş, cebinden çıkardığı kuru ekmek parçasını uzatmıştı ona;

–Köyümde yediğim bu kuru ekmek. Ağagiller ballı börek yerken, yoksullar hem çalışıp, hem açlıktan sürünürken ben bütün gün su içiyor, bir de bunu yiyorum. Hem açken hem tokken nasıl mutlu olmalı?

Bir süre düşündü masalcı. Kararsız bir tonla konuştu sonra:

–Konuyla ilgili bir masal anlatsaydım, şöyle derdim sanırım; Ağagillerin ballı böreğine hiç bakmamalı, ekmeğinin yarısını aç kalana sunmalı. Hem açken hem tokken böyle mutlu olmalı...

"Ama sorunu çözmüyor", dedi somurtarak çocuk "Yine de yarına dek düşüneceğim bunu."

Çocuk gittikten sonra tartışma başladı:

–Kuru ekmeği bulduğuna şükretsin!

–Masalcı güzel dedi, ama beğenmedi beyimiz!

–"Çalışanlar aç", diyor ama! Yalan mı?

Ağagiller de ballı börek yiyor. Bu da doğru!

–Neyse ne! Allah'ın dediği olur!

Yine de ahali, pür merak ertesi günü bekledi. Ayağında kocaman, demir ayakkabılarla geldi çocuk. Sorusunu sordu:

–İnsanlarla uğraşmak, didişerek yaşamak, benim için bu ayakkabılarla yol yürümek gibi hem döver, hem dövülürken nasıl mutlu olmalı?

Masalcının suskunluğu bu kez daha uzadı:

–Gün güne zorlaşıyor soruların çocuğum.

Ne dövmeli, ne dövülmeli; ikisinden de kaçmalı. Yalınayak yürümek; mutluluk bu olmalı.

Bir düşün üzerinde.

Çocuk gider-gitmez tartışmalar başladı:

–Kim söyledi o ayakkabılarla yürüsün diye ona? Deli mi ne?

–Biz de uğraşıyoruz insanlarla! Uğraşmadan olur mu? Hiç yaşama o zaman!

–Çocuk işte! Aklı o kadar erer. Masalcı da pek ciddiye alıyor; 'Geç git oğlum işine bak', dese ya!

–Yarın yine gelecekmiş; bakalım ne yumurtlayacak?

Bir sonraki gün, meydan iyiden dolmuş, köy kahvesi boşalmıştı.

Bu kez başında dikenli bir şapkayla göründü çocuk. Yalın ayaktı:

–Dünkü yanıtını beğendim masalcı baba! Çokça yalnızlık gerektirse de.

Bu dikenli şapkayı sıklıkla takar oldum. Kaçtığım, sevmediğim kimi insanlar, sanki benim benzerim. Kendimi hem sever hem de sevmezken nasıl mutlu olmalı?

Masalcının suskusu uzarken, tartışmalar başladı:

–Sevmediği insanlara neden benziyormuş ki? Onlara örnek olsun!

–Sevmediğim insanlara zerre kadar benzemem!

–Masalcı şişti! Durmadan düşünüyor!

–Bakalım ne buyuracak?

Masalcı yavaşça ayağa kalktı:

–Görüyorum yalınayak gelmişsin! Sevindim buna!

En doğrusu bu sorularla yaşamak çocuğum.

Vicdan sorularla doludur. Herkes kendi bulur yanıtlarını; böylelikle gelişir.

Dikenli şapkanı takmak isterim; yeni masallar kuracağım onunla. Armağanın olsun. Ve yolun açık.

Çocuk uzaklaşmadan tartışma başladı:

–Kendini hem seviyor hem sevmiyormuş! Saçmalığa bak!

–Bacak kadar çocukla başa çıkamadı! Masalcıda iş yok!

–Ya dikenli şapkayı takması? Tam bir kepazelik!

–Ben yaparım ona dikenli şapka! Yemeğini bir keselim, aha bak n'oluyor?! ■

tan doğan

çatlak can

az yaz diyorum ömrüme *kalan ömrüme*
mavi dünya solgun hayat mor ölüm
ölülerimi özlediğimi dirilerim ne bilsin
esrik düşeksik akıleprik ruh
dehlizin dibinde *kör tohum*
çocuğum *susuyorum içte*
'sis'te çan çağrısı *gam* kan-revân cana
'gece'de adımın izi var
*kuytuda*kuşlar uçuşur 'aşk'la
yıldızdan adalar *yalnızlar*
az yaz diyorum derdime çok güz
sırrını yalıyorum aynanın: 'dil'*im (b)*al
vişne reçelimden *bahar* kalsın geriye
şaşırır şarkısını nef*(e)*s
her ağrı *yük (s)*ağır kulağa
siyâh çukurdertli delikdeli oyuk
ilmek ilmek örer ağını *acı*
az yaz diyorum kendime *derdime*
ölüme akıyor ömür
çilek reçelimden *benek* kalsın geriye
dingin dalgadertli yosunkırgın taş
çocuğum *ağlıyorum işte*
'is'te gün çağrısı *dün* gelecek güne
'gece'de aklımın gizi *dar*
yaldızdan odalar *yalnızlar*
az yaz diyorum elime *dilime*
çocuğum *kendimle konuşuyorum*
iç çekip kekeliyor kediler
cehâlet arzunun tanrı mirâsı
az yaz diyorum ömrüme *hiç okuma*
bozgununa tutsaktır *insan*

kedi payı

■ METİN DİKEÇ

—gece'nin, dilek'e söylediğidir

böyle dalıp dalıp gitme kara kız
yüzünü unutup pencerelerde
bak ben de annesizim
hem onca kırgınım
sokak harplerinden
ama bir kuş gördüğümde nedensiz
aklımı tutamıyorum yerinde

eli belinde kadınların
kederine kapılma öyle
mutluluk
benim de masallardan
bildiğim bahane
senin ağzını kanatan dünyanın
bana verdiği payı düşün hele

gücenme evcilik oyununa inen
vakitsiz akşama
birlikte içilecek
bir bardak çaya inan
hürriyette bir zeytin tanesine
ya da incir ağacındaki kedinin
mihnetsiz uykusuna

yansın sürmeli yatağında
kömür gözlerin
sen ve ben gülünce hem
yüzümüzden yürüyecek
iyilik güzellik
bakışımızın közüyle ısınacak
toros dağlarında nergis
umuda seslenen türkü
hücrede gün sayan adam

sincan cezaevi / 15.01.2017

Fonksiyon

■ MUSTAFA BİLGÜCÜ

Görünmeyen düğmeler, saklı mekanizmalar, gizli kollar ve manivelalar var bu dünyada. Kendileri gibi fonksiyonları da bilinmiyor. Farklarına varılmadan tetikleniyorlar ve doğan çeşitli sonuçlar insanın başına iş açıyor. Kimse sonuçları yaptıklarına bağlayamıyor. Düğmeler, kollar, anahtarlar nerede? Bunlar nasıl sonuçlar?

Kimseyle paylaşmak istemiyorum aslında, çünkü bu gizemli bilginin çözülmesi bazı değersiz insanların başlarına gelmesi olasılık dahilindeki belaların onlardan uzaklaşmasını sağlayabilir. Bunu bir çeşit kader oyunu hilesi olarak görebilirim. Şayet söylersem, yol gösterirsem, bilgilendirirsem, hileyi paylaşırsam, oyunun tamamını bitirmeden, tüm aşamalarını geçmeden, bir can bile harcamadan bitiş noktasını görebilecek insanların sayısı artar.

Ben mi? Sakat kaldım. Söylemesi kolay ve basit bir beyin ameliyatı sonrası, yaram enfeksiyon kaptı ve ben yine bıçak altına yatmak zorunda kaldım. Şimdi alnımda büyük bir bandaj var ve esneyen, kaplayan, sıkıştıran bantlar, güçsüz kafatasımı ağrıtıyor.

Doktorumu sevdiğimi söyleyemem; çünkü kafatasıma matkaplarla, bıçaklarla, çekiçlerle saldırmadan önce çok havalı tavırlar sergiledi ve bekleme salonundaki bir kıza kötü kötü baktı. Benimle iletişim içine girmedi, bana yakınlık göstermedi, saygı duymadı. Onu kim olduğum konusunda bilgilendirmek için ameliyat saatinden üç gün önce bir mesaj yolladım kendisine ve "a sınıfı" bir hasta olduğumu bilmesi gerektiğini vurguladım. Uygulanacak operasyon hakkında deneme makale arası bir yazı döşeneceğimi ve ismini de satırlara katacağımı bildirdim. Böylece korkmasını sağlayacaktım. Çünkü benim sıradan bir hasta olmadığımı anlamasını istiyordum. Bir askeri hapishanede kaldıysanız, rütbeli askerlere gösterilen ilgi ve yakınlığın, omuzlarında rütbe olmayan erlerden esirgendiğini bilirsiniz.

A sınıfı bir hasta olduğumu kafasına sokması gerekliydi. Yoksa onu yazacağım yazıyla insan içine çıkamaz duruma sokabilirdim. Sonuçta tehditlerim, göz dağlarım, yazdığım "a sınıfı" bir hasta olduğumu

vurgulayan mesajlar işe yaramadı. Zaten sıradan dergilerde yazı yayımlatan, kitabı basılmamış, ismi cismi olmayan basit bir fakirdim. Ne kadar göğsümü yalancı kabartışlarla şişirsem de, ne kadar büyük ve değerli bir zat olduğumu söylesem de, nafileydi.

Şimdi bedenimin bir yarısını oynatamıyorum, basit matematik işlemlerini çözemiyorum, renkleri birbirlerinden ayırt edemiyorum, isimleri anımsayamıyorum, sallana sallana yürüyorum ve koltuk değneği olmadan tuvalete çıkamıyorum. Bunların hepsi o doktorun kabahati, demek isterdim, ama değil. Beni yatağa mahkum eden, koltuk değneğine sabitleyen, hareketsizliğe bağlayan o Hüseyin Tirit adlı beyin cerrahı değildi. Hakkında edindiğim bilgilere göre birkaç sene önce babasını kaybetmiş, otuz altı ya da otuz yedi yaşında genç bir hekim ve malum kaybı için tabipler odası, gazeteye bir başsağlığı ilanı vermiş. Ona kızmak isterdim. Ama doktorlardan korkmuyorum, sonuçta çok basit bir güdü üzerine oynuyorlar. Biliyorlar ki meslekleri çok değerli.

Sağ bacağımı kaldıramıyorum. Zorladığımda, üzerine un çuvalı atılmış gibi geliyor bana. Sanki bacağımı demir bir topla değiştirmişler. Beynimin o bölgesinde bir hasar var sanırım. Aşırıya kaçmış bir bıçak izi, fazla ileri gitmiş bir kesik, beni hayattan böylece kopardı işte. İnsanın yürüteçlere, koltuk değneklerine, tekerlekli sandalyelere bağlı bir hayat yaşaması, onun bir şekilde lanetlendiğini kanıtlamaz mı? Hüseyin Tirit, suçlu sen değilsin. Senin polikliniğinden numara aldığım gün de lanetli değildi. Sana derdimi söylemem de sorun teşkil etmiyordu. Sorun bendim. Şimdi yataktan kalkamıyorum, odun yutmuş gibi dimdik duran bacağımı ne eğebiliyorum, bükebiliyorum, ne de kaldırıp indirebiliyorum.

Günlerden bir gün, bunun niçin benim başıma geldiğini düşündüm. Klozete kendi başına oturamayan, sayıların gerçek değerlerine akıl erdiremeyen, bedeninin bir kısmı tutulmuş "yaşlı" bir adam, niçin bu hale geliyordu? Bazen battaniyeyle hastaneye taşınıyordum, bazen sırta alınıp tuvalete götürülüyordum. Kontrol için Hüseyin Tirit'in muayenehanesine gittiğimiz son gün, kuyruğunda tüy olmayan bir yavru kedi gördüm, onu kendime yakın hissettim. Yaprakları dökülmüş ya da yanmış bir ağaç gövdesi gibi titriyordu çıplak kuyruğu. Biri bu kuyruğu kapıya kıstırmış olmalıydı. Ama hala hareket ediyordu.

"Merih," dedim kendi kendime. "Bu iş niçin senin başına geldi? Ne yaptın? Kiminle uğraştın? Yoksa göklerdeki babalara mı laf ettin? Ne oldu? Herkes gül gibi yaşarken, evinde huzur ve mutluluk içinde vakit öldürürken sen niçin başındaki deliğin ağrısının geçmesini, bacağına can gelmesini, alaturka tuvalete gidebileceğin günlere ermeyi bekliyorsun? Sorun sende mi yoksa? Düşün ve kendine cevap ver."

Sonra düşünme evresine girdim, yapacak bir şeyim olmadığı ve bunu kendime borçlu olduğum için cıvık beynimi kesen düşüncelerle dolu nöbetlerde, bir yanıt aradım? Bu niçin benim başıma gelmişti? İnsanlar benimle uğraşmaktan bıkmışlardı, tomar tomar tuvalet kağıdını klozet deliğine atmış ve tıkanmış boruların pis suyu, gider deliklerinden gerisin geri vererek banyoya akıtmasını sağlamıştım. Oğullarım ve damadım aynı gün içinde banyonun fayanslarını kırıp delerek, tıkalı borulara dek ulaşmış ve arızayı gidermeye çalışmışlardı. Dünya niçin intihar etmiyordu. Üzerinde tepinen insanlar görüyordum. Yapıyorlardı, yükseltiyorlardı, dikiyorlardı.

Bir sonraki aşamadan kimseye bahsetmedim. Bazen insanlara anlamsız gelen hareketler yapardım. Mesela alt dudağımı üç defa öne doğru çekmek, kürek kemiklerimi sırasıyla oynatmak, yanından geçtiğim kabuklu

Zeman

■ ÖMER RAMAN

ax zeman!
dızanım, tu kes nıkare serweriyê lıser te bike
gotın lı ber te minâ berfekê zû dıhele
tu bı nepenıyê ve dorpêckırıyî zeman
hem jî delodinekî ku guh nade tu kesi

ax zaman,
dem guheri
xîy herıki
wext bıhurî

ê de carekê jî raweste!

Zeman!
Dızanım tu hem heyî
Û hem jî tuneyi
Û tu dızanî
Tu dereweke zeman
Hem jî dereweke me yî pır mezın

2016

fark

■ **MEVLÜT ÂSAR**

O şiddetin dilini konuşuyor
Sen barışın

O kin ekip nefret biçiyor
Sen sevgi ekip hoşgörü büyütüyorsun

O cehennemden korkuyor
Sen bir karıncayı ezmekten

O biattan, kulluktan yana
Sen özgürlükten, eşitlikten

Onun fıtratında takiye, talan
Seninkinde doğruluk ve alın teri

O minare gölgesini yeğliyor
Sen çınarların serinini

Onun tutkusu beton
Senin sadık yarin toprak

O mabetleri, sarayları seviyor
Sen müzeleri, yeşil parkları

O ölümü kutsuyor
Sen hayatı

Onun kabe'si taştan
Senin kaben insan

O zulüm
Sen isyan

ağaçların dökülen derilerinden bir parça almak, kumandayı daima yüzükoyun yere kapamak gibi anlamsız şeylerdi bunlar. Bağlantıyı kurabilmem için bu düşüncelere izin vermeliydim. Sınırlı sayıdaki açıklama yetmiyordu bana.

"Merih," dedim yine. "Şimdi de bu işin başına niçin geldiğini bulmalısın. Yaptıklarını alt alta yaz ve sırala. Sonra en mantıklı seçeneğe sıkıca sarıl. Evet, buldun değil mi? Sen, hanelerin çevresinde bir hırsız gibi dolaşır, kavgaları dinler, aile facialarına kulak kabartır, film ya da maç izliyormuş gibi, bir kenarda bekleyip, o şeytana kapılmış insanların küfürlerini duyardın sadece. Artık bunu yapamıyorsun, çünkü yatağa mahkumsun ve beynin, o kavgalardan, küfürlerden, cinnet anlarındaki kriz seslerinden zevk alan beynin, yarı yarıya çalışmaz durumda. Ne anlıyordun bu işten? Rüzgarlı bir ekim sabahında, evden dışarı çıkmıştın. Sessizlikle kaplanmıştı incirli lokum tadındaki gün. Kendini su ayıları kadar dayanıklı hissediyordun; olaylar, durumlar, şartlar ve tehditler varlığını sonlandıramazdı. Yavrularını ayakları üzerinde taşıyan penguenler kadar şefkatli bir mevsimde, rüzgarlı ve ılık günün sessizliğinin altında yürüyordun. Senden mutlusu yoktu. Bu ilk deneyimindi. O zaman ilk defa orada duydun içindeki sesi. Bir bağırtı yükseliyordu mahalle aralarından fırlayan oyuncu çocukların önünden. Birini durdurdun. Sordun. Çocuk dedi ki: 'Ağabey, adam karısını boğazlıyor. Polis çağırıyoruz. Karakola koşuyoruz. Telefonun varsa 112'yi tuşla.' Güldün. Zevk aldın. Bir adamın karısını boğazlaması haberini duyduğunda hızlandın ve çocukların gittiği yönün aksi istikamete doğru seyrettin. Kalabalığın içindeki yerini aldın. Konuşmaları duydun. Adamın bir deli olduğunu söyleyen de vardı, kadının etini sattığını ileri süren de. Anlamaya çalıştın. O günden sonra define arayan altın avcıları gibi, mahalle aralarında kavga peşine düştün."

İnsanlar kavga ediyorlardı. Çocuklar babalarına saldırıyorlardı, kızlar annelerini delik deşik ediyorlardı. Karı kocayı doğruyordu. Evler, haneler savaş alanına dönüştürülüyordu. Ağlayarak küfrediyorlar, bıçakla birbirlerinin üzerlerine yürüyorlar, on yaşından beri dövüldüklerini ileri sürüp haklılık peşine takılan yaşını almış erkek evlatlar babalarına bağırıyorlardı. Bu insanlar muhtemelen gelecekte pişman olacaklardı. "Niçin yaptım?" diye soracaklardı kendilerine. Çok ağlayacaklardı.

Ama sorun bu değildi. Yatağa mahkum kalmam, klozete bile yardımsız oturamamam, kendini temizlemek için bir rulo tuvalet kağıdına muhtaç kalan adamın pisliğini deliğe atıp boruları tıkamasından sonra bin beddua alması, koltuk değneklerine bağlanmam… Tüm bunların bir nedeni olmalıydı. Dergi kapaklarına konu olan, jilet gibi giyinmiş, çakı gibi pürüzsüz takılan yakışıklı adamlar, bir gram yağ bulunmayan vücutlarını her yerde sergileyebilenler, üzerlerine bir damla idrar değdiğinde bile saatlerce duş başlığı altında şarkı söyleyen beyefendiler gibi değildim. Onlardan farkım neydi?

Şu halde onların yapmadığı bir şey yapmıştım, çünkü

aile kavgalarını dinlemek konu olduğunda yalnız değildim. Başkaları da bitişikteki evin küfürlü dalaşmalarına kulak kabartıyor, bardağın ağzını duvara dayayıp, yan taraftaki dairenin alıp veremediğinin ne olduğunu sorguluyor, cam kırılmalarının, sürahi şangırdamalarının, kapı vurulmalarının nedenini araştırıyordu. Onların başında Hüseyin Tirit gibi bir beyin cerrahı bitmiyordu.

"Düşün Merih," dedim yine. "Ne yaptın sen?" işte o zaman bir kere daha fark ettim ki, diğerlerinin tuhaf hareketler olarak tanımladığı şeylere imzamı atıyordum. Yineliyorum ki bunlar otobüs koltuklarının arkasına çakıyla isim karalamak, yerlere çöp atmak, kaldırım taşlarının birleştiği çizgiye basmadan sokaklarda yürümek, güvercinlerin içtikleri suya bira katmak gibi şeyler değildi. Yaptığım hareketlerin matematiği kesinlik bakımından çok netti. Tekrarlanabilir hareketler olduğundan, her zaman başkaları tarafından kazara keşfedilebileceklerini düşündüm ve korktum. Endişem başıma gelenleri yaşamaları değildi, benim kadar derin düşünüp, sonucun tersine bakarak, hangi gizli kolu, görünmeyen düğmeyi, saklı tetiği oynattıklarını anlayabilmeleriydi.

Burada bunu açıklamaya niyetim yok, çünkü operatör bir beyin cerrahının önünde kafatasınızın matkaplarla, keserlerle, testerelerle kesilip biçilmesini istemiyorum. Bununla birlikte artık havaya S harfi çizmemeye, silgimin üzerine sapladığım kurşun kalemin yere olan eğiminin, zemine yaptığı açının yetmiş dereceden fazla olmamasına, ayakkabı bağcıklarıma monte ettiğim basınç ölçen sensörün sol ile sağ arasındaki farkı uğursuz on üç sayısından fazla göstermemesine -hastane yoluna terlikle çıkmıyorum, bacağımda can olmasa da- dikkat ediyorum. İnsan başlarına iş açan kimselerin bunları yaptığını öğrenince gerçekten üzülüyor ve şok oluyor. *Siz siz olun, yağmur mevsiminde havada yakalamaya çalıştığınız iki kardeş damlayı baş ve işaret parmağınızla yere düşmeden boşlukta tutmaya ve birleştirmeye çalışmayın.* Sağlıklıysanız, mutluysanız, ayaktaysanız, moralliyseniz yeni deneyimlere kapı aralayarak farklılaşmaya çalışmayın, kendinize bir yol tutturun ve hep aynı şeyleri yapın. Tıpkı bubi tuzaklı bir yolda ya da bol mayınlı bir sınır tarlasında yürürken adımlarınızı denk ve dikkatli atmanız gerektiği gibi, bilmediğiniz yola girmeyin. Tetikler, kollar, düğmeler her yerdeler ve saklanmışlar, gizlenmişler, görünmüyorlar. Üzerine basmamızı, onlara dokunmamızı, kendilerini çekmemizi, kalıplarına girmemizi, boşluklarını doldurmamızı bekliyorlar. Bunları yapmaktan kaçınalım. ■

sevince

(kalbim hala sıcak,
fazla uzaklaşmış olamaz)

■ PELİN ONAY

sevince ne yapıyorduk sahi?
atmaya başlayınca kalbimiz,
koşuyor muyduk hiç durmadan?
yoksa susuyor muyduk;
denize, çakıl taşlarına?

söyle hadi
karnımızda kelebekler uçmaya başlayınca
ne yapıyorduk?
anlamsız bir gülümse yapışınca yüzümüze,
yıkıyor muyduk soğuk suyla?
yoksa boş mu veriyorduk,
nasıl olsa geçer diye
herkes gibi gider diye..

canım benim, söyle işte
sevince ne yapıyorduk sahi?
söylüyor muyduk gözlerinin içine bakıp,
sonra kaybolmasını mı bekliyorduk?

hadi ama
ne yapıyorduk görmek istediğimizde?
delirip bekliyor muyduk,
acısını mı çekiyorduk sesssizliğin sonra?

bak yüzüme ve konuş artık
sevince ne yapıyorduk biz?
kapıyı çarpıp gidiyor muyduk,
yoksa tutuyor muyduk kollarından?

sevince diyorum
kalbimiz küt küt atınca
öpmeye doyamayınca..
sahi, ne yapıyorduk biz?

30/07/2019 – izmir
—keşfedilen her şey zamanla yitirir güzelliğini—

HUZURSUZ BİR AYDIN VE YAZAR:

Tanpınar

■ **MEHMET UTKU ŞENTÜRK**

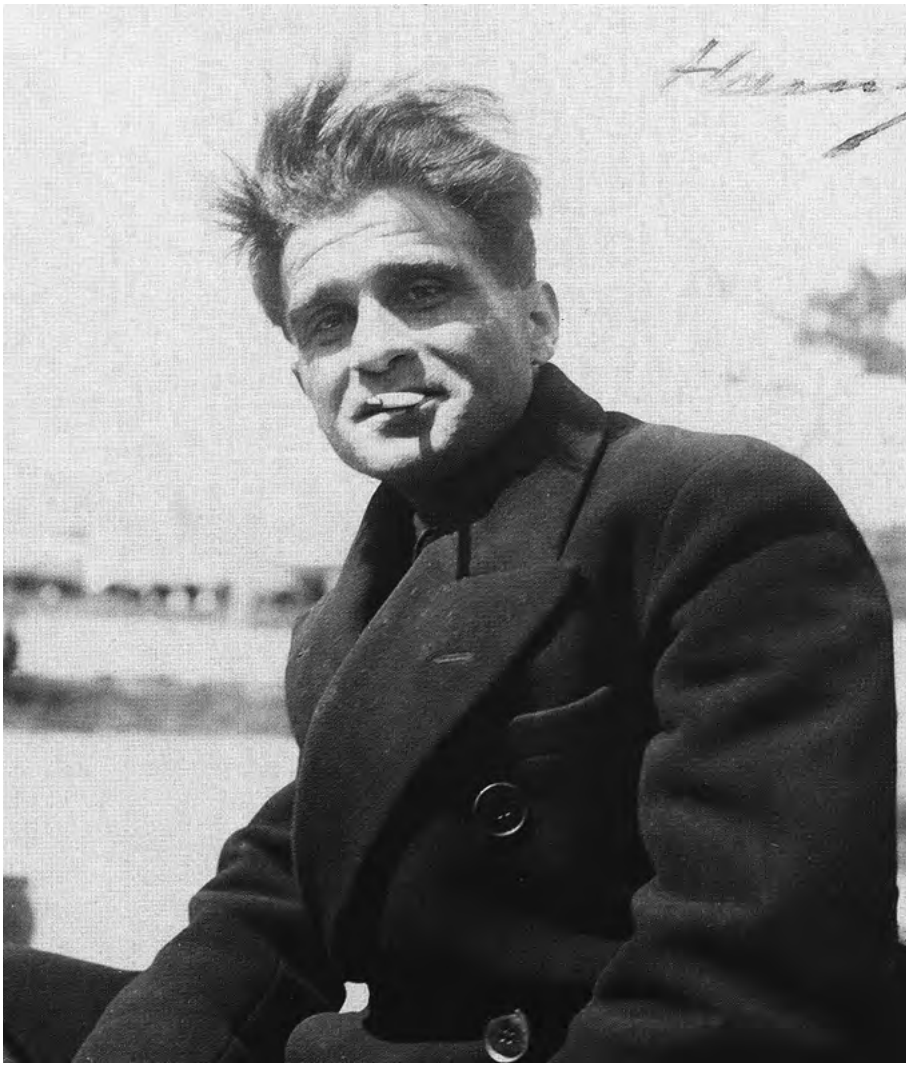

Türk edebiyatının en güçlü şair ve yazarlarından biri olan , 23 Haziran 1901'de İstanbul'da doğdu. Kadı Hüseyin Fikri Efendi'nin oğludur. 1923 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Erzurum, Konya ve Ankara'daki liselerde ve yüksekokullarda verdiği çeşitli derslerin yanı sıra, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde edebiyat hocalığı yaptı. 1933'ten sonra İstanbul'da Kadıköy Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. Güzel Sanatlar Akademisi'nde sanat tarihi ve estetik dersleri verdi. 1939 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Yeni Türk Edebiyatı profesörlüğüne atandı. 1942-1946 yılları arasında CHP Maraş Milletvekili olarak görev yaptı. Bir süre Milli Eğitim Müfettişliği de yapan Tanpınar, 1949 yılında Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ndeki görevine döndü. Gençlik yıllarında Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'in talebesi ve dostu oldu, Batı edebiyatından Paul Valéry ile Marcel Proust'u kendisine üstat olarak seçti. Bu yazarlar edebiyatta güzellik ve mükemmelliği ön plana çıkarmıştı. Onlara göre edebiyat, tıpkı resim ve müzik gibi "güzel sanat"tı; tek farkı boya ve ses yerine, insanı ve hayatı anlatmada bu iki araçtan çok daha zengin olan dili kullanmasıydı.

Adını ilk kez Altın Kitap dergisinde yayınlanan Musul Akşamları şiiriyle duyurdu. Dergâh, Milli Mecmua, Hayat, Görüş, Ülkü, Varlık, Oluş, Kültür Haftası ve Aile dergilerinde şiirleri yayımlandı. Hece ölçüsüyle yazdığı bu ilk şiirler imge zenginlikleri ve müzikal nitelikleriyle dikkat çekti. Edebiyat Fakültesi'nde öğrencisi olduğu Yahya Kemal Beyatlı'dan çok etkilendi ama ilk eserlerinde Yahya Kemal'den çok Ahmet Haşim'in izleri görülür. Haşim gibi o da küçük yaşta kaybettiği annesinin yokluğundan duyduğu acıyı ve kendisini avutacak bir sevginin özlemini dile getirdi. İçe dönük bir bakışla doğa ile iletişim kurmaya çalıştı. Şiirinin bir başka yönü Bergson felsefesine dayanan zaman kavramıydı. Onun eserlerinde zaman, basit bir süreklilik değil, çok katlı ve karmaşık bir akıştır. Ne İçindeyim Zamanın, Bursa'da Zaman şiirleri bu olgunun örnekleridir. Hayatının sonuna yakın çıkardığı tek şiir kitabında altmış kadar şiirinden yalnızca otuz yedisine yer verdi (Şiirler 1961; Bütün Şiirleri adıyla genişletilmiş olarak, 1976). İlk romanı Mahur Beste

1944'te Ülkü dergisinde yayınlandı. Osmanlı Devleti'nin son döneminde seçkin bir çevrenin yaşayışını sergileyen bu romanın ardından, kendi yaşamından da izler taşıyan Huzur 1949'da basıldı. Huzur hem bir aşk hem de Tanpınar'ın İstanbul'a olan derin sevgisinin romanıdır. Estetik anlayışını, kültür birikimini ve geçmiş kültürlere dayanan yaşam felsefesini yansıttığı bu kitabı, Tanpınar'ın en yetkin romanı sayılır. Romanda Mümtaz ile Nuran'ın aşkı çerçevesinde Doğu ile Batı, eski ile yeni, geçmişin değerleriyle var olan değerler, aşk ile toplumsal sorumluluk arasındaki çatışmayı ve bu çatışmanın doğurduğu bireysel bunalımları irdeledi. 1950'de Yeni İstanbul gazetesinde yayınlanan, ancak ölümünden sonra 1973'te basılan Sahnenin Dışındakiler ve 1961'de basılan Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde de iki uygarlık ve iki değer sistemi arasında bocalayan Türk toplumunun ironik tablosu çizilir. Ölümünden sonra notlarına dayanılarak bir araya getirilen ve 1987'de yayınlanan Aydaki Kadın'da da aynı irdeleme vardır. Şiir, roman ve yazılarının yanı sıra İstanbul, Bursa, Ankara, Erzurum ve Konya kentlerini doğal, tarihsel ve kültürel yapılarıyla anlattığı ve 1946'da basılan Beş Şehir de önemli eserleri arasındadır.

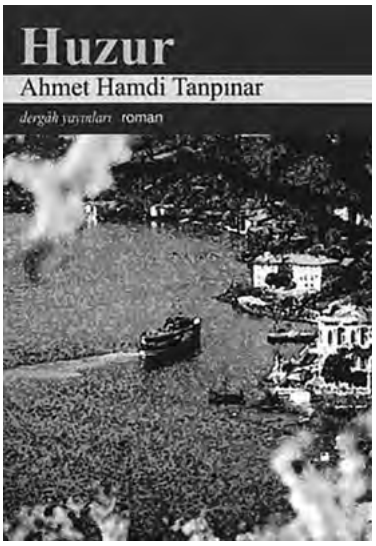

Çeşitli baskıları olan eserleri Dergâh Yayınları'nda toplandı. Enis Batur 1992 yılında Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Seçmeler adlı bir kitap hazırladı. Yazar ile ilgili yayımlanmış en son eser, 2007 yılının sonunda çıkan Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa'dır. Eser, Tanpınar'ın 1953 yılında yazmaya başladığı ve 1962 yılında vefatına kadar tuttuğu notlardan oluşmaktadır.

Hayatı boyunca sağlığından şikâyetçi olan Tanpınar, 23 Ocak 1962 günü geçirdiği kalp krizi nedeniyle Haseki Hastanesi'ne kaldırıldı. Ertesi sabah, ikinci bir krizle hayata veda etti. Ahmet Hamdi Tanpınar, Rumeli Hisarı Kabristanı'nda, hocası ve dostu Yahya Kemal'in yanı başında toprağa verildi.

TANPINAR'IN SAĞCI OLDUĞU EFSANESİ

İslami kesimi son yıllarda meşgul eden "Kültürel iktidar" kurma tartışması ve bu ihtiyaçla Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç vb. isimlere sahip çıkarak onları sağcı addetmeleri aslında biraz da Tanpınar ve Meriç'in yıllar boyunca sol entelektüel çevrelerce sağcı birer yazar-münevver olarak görülmesinden kaynaklanıyor. Ancak Tanpınar 1960'ta günlüğüne şöyle yazmış bir yazardır: *"Sağcı olmak çok güç, hatta imkânsız. Evvelâ memleketimde en cahil ve budala insanlar sağcı."* Öte yandan DP ve Menderes'in ceberut iktidarına o kadar öfkelidir ki 27 Mayıs darbesi olduğunda "*bu adamlara (27 Mayısçılar) minnettarım. Demokrat Parti ejderhasından bizi kurtardılar. Vatan temizlendi"* demiştir.

Öte yandan Neo-Osmanlıcı İslamcı iktidar tarafından çok sevilen bir diğer isim olan Cemil Meriç de Jurnal adlı günlüğüne şunları yazmıştır: *"Düşünmek, insan üzerine düşünmek mutlaka yasak bölgelerden bir-*

Cemil Meriç

kaçına dalıp çıkmakla olur. Zaten demokrasi ve liberalizm yasak bölgeleri kaldırmak manasına gelir. O hâlde din vaktiyle en basit jestlere kadar bütün insan hayatını düzenlemeye kalkışmıştır: İçki içmeyeceksin, domuz yemeyeceksin, zina yapmayacaksın. Osmanlı bunların hepsini yaptı. Ama gözlenerek, korkarak ve şuuru yaralandıkça yaralandı. Hayır uyuzlaştı. İkiyüzlü bir hayvan oldu Osmanlı. Tanrı'yı ve kulu aldatan bir panayır gözbağcısı. Elinde tesbih, evinde oğlan, dudağında dua..."

Tanpınar ve Cemil Meriç belki bizim sol çevrelerin anladığı gibi solcu değildi ama sağcı olmadıkları gibi bilinen anlamda muhafazakâr da olmayan birer aydındı. Tanpınar ve Cemil Meriç'i illaki kategorize edeceksek diyebiliriz ki ikisi sadece ve sadece ***"bu ülke"*** idi ve bu ülkenin tüm yurttaşları gibi ***"huzur"-***suz iki yazarı, iki aydınıydı ve biz böylesi değerleri okumadan, anlamadan, içselleştirmeden hiçbir şey olamaz, bu ülkeyi, bu ülke insanını anlayamaz, hep eksik kalırdık... ■

Virginia Woolf'a Mektup

■ **NEVİN KOÇOĞLU**

Cioran, Gözyaşları ve Azizler kitabında**, "*Gecelerin ıssızlığını, yalnızlığın ıstıraplarını ne zaman düşünsem, bilmediğim azizlerin yollarına düşmek istiyorum. Fakat nereye? Nereye? Ruhun dışında da uçurumlar var*."** der, Ümit Şener Ta'nın Virginia Woolf'a Mektup kitabında da izlek olarak, ıssızlık, yalnızlık, yanlışlık, acı, anlaşılmama hâlini "ben" kişisi üzerinden insana ve topluma, anlatma çabası görülür ve Araf'ta bir ruhun çırpınışları…

Şair kitabın ilk ve en uzun şiirini ***"Dünyanın her geçen gün bir cehenneme doğru sürüklendiğine inanan bir insanın, yaşama tutunması ne denli mümkün olabilir ki?"*** diyen Virginia Woolf'a mektup olarak yazmış. İnsana dair eksilen ne varsa çoğaltmak istemiş ve içindeki gümbürtüyü boşaltmak. Bu şiiri okuduğumuzda şairin içinden geçen her şeyi Virginia'ya aralıksız, nefes almadan anlattığı hissine kapılıyoruz, aklından geçen soruları sorarken empatik cevaplar beklediğine, bazen de onu uyardığına şahit oluyoruz, **"**İçini açma ***Virginia,,"***

Rüzgârla temizlenen sokaklar gibi boştu içim. Gitmek isteyip de yerinden kalkamadığın oldu mu bilmiyorum. Gözlerin sürekli kapıda birilerinin sürekli içeri girmesini beklediğin.

…

Ufacık saraylar üzerine binlerce saray inşa ettim,
ama kimisi bilyelerle kimisi diliyle kırdı bu kelimeleri.

Yalnızlık, hayal kırıklığı ve güvensizliği, insana hem yakın hem de uzak olma isteğini fısıltı olarak duyarız. Belki de kendine ait bir odayı, Virginia'nın odasıyla özdeşleştirerek, belki de yaşadığı gel-gitleri eşleştirerek şiirine farklı bir coğrafyadan davet etmiş olduğu yazara **"*Boğulur gibiydim sığ kıyılarında evlerin*."** diyerek içindeki boğuntuyu pekiştirir.

"Saldırılmaz yalnızlık yoktur." demiştir Neruda ve şair içinde biriken mektupları sahibine uçururken dahi **"*Yazdıkça dinmiyor öfkem zamana*."** der, yalnızlığı ve incitilmişliği kusar adeta. Kendini yakın bulduğu tanışıklığın öznesine ***"Her karşılaşmada yalnızlığın izlerini silerdi gözlerimiz."*** diye seslenirken bir yudum nefes alır şiir ve şair bilincinden durmaksızın akan sorulara cevap ister: ***"Konuş Virginia!***…

Şair ayırmamış olsa da bu kitabı iki bölüm olarak görüyorum ben, Virginia Woolf'a Mektup ve diğerleri. Kitabın ilk ve en uzun şiirinden sonra kalan bölümdeki şiirlere de şairin iç gözüyle bakalım. Neruda şiiri tanımlarken: "Şiir ölenin yanı başındaydı, ağrılarını keserek; zaferlerin öncüsüydü, yalnızlığa arkadaşlık etti, ateş gibi yandı, kar gibi serin ve aydınlıktı; elleri, parmakları ve yumrukları vardı; bahar gibi tomurcukları vardı; Granada kentine benzer gözleri vardı; hedefe atılan mermilerden daha hızlıydı; kalelerden daha sağlamdı. Köklerini insanoğlunun yüreğine daldırdı." der. Ümit Şener Ta şiiri de toplumsal sorunları birey üzerinden dillendirir, sorgular, göndermeler yapar.

"yaşlanmış ruhum küçüklüğümden beri
beni takip ederdi.
…
namazlarımı böbürlenerek yükselirdi sanki babam
oyuncak olmasa olur mu?
…
hoca falakasını yedirirdi
sevap kazanırdı ayaklarım.
…
bir lastikçinin yanında kahkahasından
korkarak çalıştığı ya da
tüpçünün 6 lirasıydı cebinde kalan.
…
ucuza değil büyümek derdi babam
malboro satmak için lunaparklardan
lastik değiştirmek için arabaların altlarından
kalkar gelirdim."

Günümüzün en büyük sorunlarından biri olan çocuk işçilik, yaşanmamış çocukluk, oyuncaksız sevgisiz birey, küçük yaşta zorlanılan dini ritüeller ve büyümenin bir bedeli var söylemi acıtılmış bir çocuğun aracılığıyla ulaşır bize. Çağ dışı bir ceza şekli falakadan bahsederken de alaycı bir üslup çıkar karşımıza. Okuyamayan, çocuk yaşta hayatını kaybeden çocukların acısını bir mermi gibi fırlatır ruhumuza. Şair dizelerinde acıyı ve düşmanı timsah, ejderha, akrep gibi hayvanlarla betimler, en çok kullandığı ise ilk kitabı Böcekçiler Çarşısı'nda da rastlamış olduğum kertenkeledir.

Ümit Şener Ta'nın bu kitabında Pessoa'nın huzursuzluğu, Kafka'nın mutsuzluğu ile iç içeymiş gibi hissedersiniz kendinizi ama şair bir tutam umut ve yaşama sevincini de eksik etmemiş dizelerinden.

"sabaha gözü açık girmek çoğu kişinin
hayalidir aslında.
…
dışarı çıkın,
uğur böceklerini kovalayın.**"**

Şaşaalı iktidarlar, yobazlar, din tacirleri, kadını aşağılayan, her an her şeye tahrik olan zihniyet, din üzerinden saltanat kuranlar şairin şiirinde kendine yer bulur. Günümüzün adeta aynası olan "İnler Cinler" şiirinde öfkenin karşılığı cin kelimesidir.

"bir gelir
pir gelir
içimizdeki cinler
...
kelime-i şehadet ***eden***
imamlar gelir
secdede bozulur oruçlar
karşımıza çıkınca kadınlar
orucunu kaçıran
kesilmiş sünnetliler
palyaçosuyla krallar
erir karşısında
kocaman şatosuyla
sırıtan ***iktidarlar."***

Psikoloji ve felsefeyi de şiirine katan Ümit Şener Ta, yumuşak söylemli dizeler yazmaz. Bana göre dili sert ve isyankârdır, dünyayla derdi olan insanlarda olduğu gibi. Dizeleri genellikle kırıktır, çok nadir olarak kullandığı nokta da olmasa dizenin nerede bittiğini kestirmek zordur. Lirik dili tercih etmemiştir. Kendine özgü tarzını manifesto gibi birkaç dizeyle anlatır.

"beğeniniz umurumda olmayacak
ya da hor görmeniz
dizeler sizden bağımsız yazılacaklar
belki de içinde siz olacaksınız."

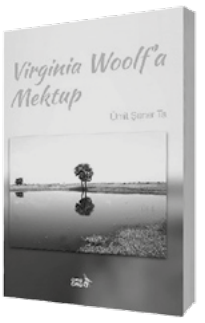

Bundan sonrasını okurlara bırakmak isterim, yazıya sığdıramadığım pek çok temayı kitapta kendileri okusunlar isterim. Çünkü Ümit Şener Ta, yaşamımızda yer kaplayan her olguya dokunmuş kitabında. Okurlar için şairin bilgileri de eklemek istiyorum son iki dizenin altına…

"gölgeme ödünç verdim anılarımı,
güneş çıktıkça uzayıp acısın diye kemiklerim***."*** ■

Biyografi: İlk kitabı "Böcekçiler Çarşısı" olan Ümit Şener Ta Hollanda'da doğdu. Lise eğitimini Adana'da, üniversite eğitimini Marmara Üniversitesi Psikolojik Rehberlik ve Danışmanlık Bölümü'nde tamamladı. Şiirleri Berfin Bahar, Ağır Ol Bay Düzyazı, Şiiri Özlüyorum, Kuzey Yıldızı, Martı, Ücra, Gard gibi dergilerde ve www.bachibouzouck.com web sitesinde yer aldı. Şiirleri İngilizce, Arnavutça, İspanyolca ve Hintçe'ye çevrilmiş olan şair, şiir ve öykü yazmayı sürdürmekte ve Amerika'da yaşamaktadır.

O Martılar Şimdi İkimiz

O Martılar, şimdi İKİMİZ…

Son / bahar ikindilerinde terk ettik yalnızlığı
Aynı yürektik yaşamın tozlu yollarında
Aynı dala umutla tutunmuş kiraz çiçekleri
Sonu hep mutlu biten büyük bir hikâyeyiz ikimiz…
İlk / bahara dönmüş ömrümüzün son deminde
Gökkuşağının renklerini boyuyoruz tuvallerde
Özverisi bitmeyen, şarap tadında
Bir umudun yolcularıyız ikimiz…
Ben;
Akdeniz`de dalgaların suskunlaştığı sarp bir kayalık…
Sen se;
Sabırsız dalgalarıyla kıyıları döven hırçın Karadeniz…
Lodos ve meltem rüzgârları öpüştürüyor
Martı çığlıkları ve fısıltılarını seviştiriyoruz gün boyu
Derin bir sevda şarkısının notalarındayız ikimiz…
Yaz çiçeklerinin pembeleri
Yaseminlerin beyazlığı süslüyor
Maviliklere salınmış duygularımızı
Hep bize çıkan uzun yolların suskun
mutluluğundayız ikimiz…
Düşlerin bedenleri saran
Ilık nefeslerin sarhoşluğuyla
Gökyüzünün gece mavilerinde
Yıldızlarla bütünleşen gülümseyişlerin ay ışığız ikimiz…
Beyaz köpükleriyle sular akıyor kurumuş nehir izlerinde,
Deniz mavisi, gök mavisi iniyor duyguların okyanus
derinliklerine
Bir çift beyaz martı havalanıyor özgür kanatlarının
darbeleriyle
O martılar, şimdi ikimiz…

O Martılar Şimdi İkimiz
— ŞİİRLER
Yüksel Yenice Çağlar
1. Baskı:
Haziran 2015 Ankara,
Klasör Yayıncılık.

Demir Parmaklıklar, Ortak Düşler

■ **MUSTAFA DEMİR**

Daha önce "Devrimin Hamalı", "Bizim Çakır" ve "Kelepçeye İnat Bir Hayat: Kutsiye Bozoklar" adlı kitaplarını okuduğum Mukaddes Erdoğdu Çelik'in yıllar önce yayınladığı "Üç Dönem Üç Kuşak Kadınlar- Demir Parmaklıklar Ortak Düşler" adlı, büyük bir titizlikle hazırlanmış kitabını geç de olsa okudum. Yazar hâlâ kanayan bir yaraya parmak basıyor.

Kitap, Türkiye cezaevlerinde 12 Mart 1971'den 1990'lı yıllara kadar bulunmuş devrimci kadınların öz deneylerini anlatmaları ve söyleşiler yoluyla; özenle, dikkatle oluşturulmuş. Daha önce yayınlanan kitaplardan yararlanılmış. Çeşitli siyasi hareketlerden yüzlerce kadın arkadaş kitaba katkıda bulunmuşlar. Böylece bu dönemlerdeki zulmün ve direnişin çetelesi tutulmuş.

Mukaddes Erdoğdu Çelik kahraman yaratmıyor, kahramanlıkları kaleme almış. Devlette devamlılık bir kural!.. Günümüze kadar devlet siyasi tutsaklara zulmü dayatıyor. Doğrusu her konu bahane edilerek işkence uygulanıyor. Tutsaklarsa bu zulmü cevapsız bırakmıyorlar. Yaratıcı eylemlerle, direnişlerle zulme cevap veriyorlar. Direniş ise devrimcilerin bir ilkesi!.. Türkiye hapishanelerinden direniş destanları yayılıyor tüm dünyaya. Mukaddes Erdoğdu Çelik kendisi de bu destanların kahramanlarından ve kadın koğuşlarından yükselen isyan seslerini, kadın bakışı açısından okurlarına ulaştırıyor. İnançları uğruna devrimci kadınların ödediği bedellerin muhasebesini çıkarıyor.

Kitaba konu olan ilk dönem 12 Mart 1971. "Türkiye'de ilk kez kadınlar bu kadar kitlesel olarak göz altına alınıyor ve tutuklanıyorlardı." Tutsaklar: "soğukkanlı, kararlı ve korkusuz"dular. Ama "Beklentilerle yaşananlar arasındaki uyuşmamazlık, kırılma ve dağılmaları getirmişti" diyen tutsaklar da vardı.

"*12 Mart koşullarında kısa süren hayatları; çatışma, katliam, işkence ve zindanla kesintiye uğradı... Onları işkence ve cezaevi anılarından yola çıkarak, toplumsal hareket içindeki yerleri ve devrimcileşme süreçleriyle dillendirmeye çalışacağım*" diyor Mukaddes Erdoğdu Çelik.

İkinci bölüm 12 Eylül sonrasına yer veriyor. *"Kadınlar bir önceki dönemden daha kitlesel, daha kararlı ve daha genç yaşlarda idiler."*

Kitapta özeleştirisel bölümler de yer buluyor. Bu dönem için: *"Evet, sözünü ettiği çelişkiler devrimci hareketin gerçekleriydi ve bu çelişkilerden en çok kadınlar zarar gördü, acı çekti. Bu tabii ki toplumsal yapı ve devrimci hareketin toplumsal olguları algılama, yorumlamadaki gerilikleriyle ilgiliydi. Kadın sorunu dediğimiz olguyu, o günlerde hangimiz gerçek boyutlarıyla bilir ya da kavrardık ki? İtiraf etmek gerekir ki, devrimci hareketin ön saflarında yer alan kadınların bile sorunu kavrayışının tarihi oldukça yenidir."*

12 Eylül dönemi işkencenin daha sistemlileştiği dönemdir. Devlet daha "bilimsel" çalışmaya başlar. Tredman Programı uygulamaya konur.

"Hemen her kadının benzer şeyler yaşadığı ama sözünü etmediğini tahmin ediyorum" diyor devrimci bir kadın arkadaş. Kaba dayak, askıya almak, taciz, tecavüz, aç ve susuz bırakmak, soyundurmak, elektrik vermek, tek tip elbise giydirmek, faşistlerle aynı koğuşu paylaştırmak, ırkçı marşları ezberletmek, söyletmek... bu "bilimsel" yöntemlerin bazıları...

Susmak, ifade vermemek, koğuşlara gardiyan ve askerleri sokmamak, sayım yaptırmamak, barikatlar kurmak, slogan atmak, halay çekmek, türkü söylemek, tek tip elbiseyi giymemek için don gömlekle mahkemeye çıkmak, açlık grevi, ölüm orucu... direnişin türlerinin bazıları... Bu dönemde siyasi tutsaklar *"önemli olan yaşamı ölüme egemen kılabilmek, ölümcüye inat yaşayabilmek; ama aynı zamanda yaşama sevdalanıp ölebilmek... Dört yanımızın ölümle çevrildiği şu günlerde..."* yazacak duruma gelirler.

Dönemi anlatan çarpıcı bir yaklaşım...

"Devrimciliği de biz cezaevinde öğrendik diyebilirim. Çünkü orası dört duvar arasında bir laboratuar gibi, an an gözlemlenen bir yerdi. Paylaşımla bencilliği yan yana gördük, dayaklarda birbirini sahiplenme ve dayanışmayı en üst boyutlarda orada tanıdık. Bencilliği de, örneğin karavanadan çıkan bir böreği paylaşamamayı da orada tanıdık. 12 Eylül cezaevlerinde de bir dönüm noktasıydı; ideolojilerin, politikaların, kişilerin geliştiği bir okuldu. Devrimci genel tanımlamasıyla başlayıp devrimci değerlerden adım adım taviz vererek erimekte mümkündü. İkili bir şeydi bu."

Türkiye cezaevleri her dönem, her şeye rağmen birer okul olmuşlardır. Umudun ve yeni fikirlerin yeşerdiği mekanlardır aynı zamanda.

"Biz yıllarca birbirimizi hiç unutmadık,

çünkü biz çok önemli bir gelecek vaadini paylaştık. Biz, demir parmaklıklardan baktığımızda ortak bir düş görürdük ve bunu paylaşırdık. Parmakların arkasında, elinde bayraklarla dışarıda yürüyen, bizden sonraki neslin türkülerini duvarlarda görür, ona çok inanırdık. Çünkü biz hiç çıkacağımızı düşünmüyorduk, orada gerektiğinde ölmeye karar vermiştik. Üç yılda biz hemen her gün dayak yedik. Aç kaldık; yılın belki de 360 günü aç kaldık. Saçlarımız döküldü, çirkinleştik belki, ama biz çok güzel bir direnişin ortak emekçileri olduk."

Paha biçilmez bir gurur!

Doksanlardan sonra cezaevleri yine ağır zulüm ve direniş merkezleri olmaya başlar. Kitapta insanlık onurunu korumaya çalışan yüzlerce tutsağın büyük kahramanlıklarının yanısıra, devletin "hayata dönüş operasyonu" gibi toplumu aldatmaya yönelik isimlerle devrimci tutsakları katletmesinin bir çok örneği, tanık anlatımlarıyla aktarılıyor.

Mukaddes Erdoğdu Çelik, geniş kapsamlı "Demir Parmaklıklar Ortak Düşler- Üç Dönem Üç Kuşak Kadınlar" isimli kitabında; 12 Mart dönemi, 12 Eylül dönemi ve 1990 sonrası dönemi Türkiye Cumhuriyeti devletinin düzene muhalif güçlere, gözaltına alırken başlattığı işkencelerin, polis karakollarında, sorgu merkezlerinde ve hapishanelerde sürekli ve sistemli uygulanan bir politika olduğunu gözler önüne seriyor. İşkence bugün dahil, anlatılan dönemlerde bir devlet politikası olarak karşımıza dikiliyor.

Her dönemde tutsaklar direniş ile işkencenin karşısına dikiliyorlar. Direniş destanları yazanlar da oluyor, zulme dayanamayanlar da... Kitapta bunların hepsine yer var.

Leyla Güven öncülüğünde binlerce direnişçinin, Türkiye cezaevlerindeki tutsakların hukuki haklarını kabul ettirebilmek için, tecritin kaldırılması için canlarını ortaya koymaları, ölüm orucu ve açlık grevine başlamak zorunda kalmaları, yaranın hâlâ kanadığının göstergesidir. Yaranın kanaması sağlığa, yaşamın varlığına, demokrasi mücadelesine işarettir.

Mukaddes Erdoğdu Çelik'in kitabı güncelliğini hâlâ koruyor. Zulüm düzeni ile hesaplaşılmadan, zulmün sorumluları yargılanmadan adaletsizliğin, hukuksuzluğun sonu gelmeyecektir. İşkence bir devlet politikasıdır. İnsanlık onurunun işkenceyi yendiği günler ancak toplumun demokrasi, devrim ve sosyalizm mücadelesine kitlesel katılımlarıyla gerçekleşecektir.

Ortak düşlerimiz için demir parmaklıklar dışında da birleşmeye ne dersiniz?

Mayıs 2019 ■

İnanna – (Murat Tuncel)

"Bir yanda küçük yaşta anasının kucağından koparılıp ocaklarda yetiştirilen bir devşirme, öte yanda bir Ermeni beyinin kızını ikinci eş olarak almak istediği için bey babası tarafından sürgüne gönderilen bir bey oğlunun serüvenleri… Murat Tuncel, romanında iç içe kurguladığı bu iki öyküyü sürükleyici bir anlatımla okuyucuya sunmuş" —Filiz Nayır

"İnanna, bana çeviriyi sevdiren romandır." —Çev. Rüstem Aziz / Bulgaristan

"İnanna, romandan çok bir şey." —Çev. Prof. Eunkyung Oh / Güney Kore

"İnanna'yı okurken, yazarın hangi müziği dinlediğini de duyarsınız. O nedenle İnanna'daki anlatımı müzikle çağlayan bir nehre benzetiyorum" —Çev. Anneke Krijthe / Hollanda

"İnanna ile yaşadığımız bereketli toprakların başka zenginliklerini de keşfettim." —Çev. Abdelkader Abdelli / Suriye

"Bak Bey oğlu, yıldızlara bak. Bizim tanımlayamadığımız bir zamanda Tanrıça İnanna, bu yıldızların güzelliğine dayanamayarak tapınağından dışarı çıkmış. İnanna'yı gören ay karanlığa karışıp kaybolunca, çok kızan ana tanrıça An hemen onu yeryüzüne göndermeye karar vererek şöyle demiş, "Ey İnanna! Seni şimdi bizi temsil edesin diye yeryüzüne gönderiyorum. Yeryüzünün en güzel tanrıçası sensin. Gökyüzü kardeşin ay'ın, yeryüzü de senindir. Yalnız seni seçilmiş yapabilmem için bir şartım var. Ay gökyüzüne çıktığında, sen tapınağına gireceksin; sen yeryüzüne çıktığında, ay bulutlardan koynuma girecek. Çünkü yeryüzü de gökyüzü de her ikinizin güzelliğini taşıyacak kadar büyük değildir." *(Arka Kapak'tan...)* ■

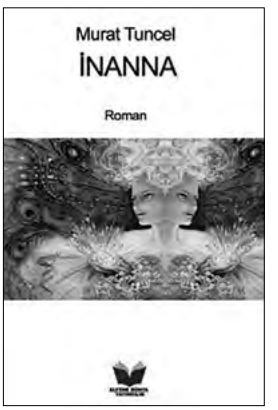

İNANNA (Roman) – **Murat Tuncel**
1. Basım: 2006, Varlık Yayınları
2. Basım: 2018, Elfene Dünya Yayıncılık

yeni bir yürüyüş

■ **SİNAN HÜSEYİN**

biri gelsin
dünyanın bütün dillerini yasaklasın
hiçbir dilde savaş emri verilmesin diye
bütün bayrakları cehennemin dibine atsın
uğruna ölümlere kimse gönderilmesin diye
biri gelsin
bütün sınırları kaldırsın
insanların yeryüzüne ait olduğu bilinsin diye
bütün zorba kanunları kaldırsın
ezilenlerin üstündeki karanlıklar dağılsın diye
biri gelsin
duygusuz kalmış bütün kalplere
merhamet tohumları serpsin
çiçekler rengarenk kalsın diye
bütün zindanları kapatsın
ötekilerin gözleri gökyüzüne
hasret kalmasın diye
biri gelsin
bütün ölü sevicilere tükürsün
gökyüzüne bakacak yüzleri kalmasın diye
kötülüğe atılan bütün adımları durdursun
yaşadığımızı sadece zannetmeyelim diye
biri gelsin
politikacılara şiir yazmayı
şarkıyı söylemeyi
aşık olmayı
çocuklarla oyunlar oynamayı öğretsin
biri gelsin
yol kenarlarına fidanlar diksin
kıyılarda kalmış deniz yıldızlarını suya atsın
ve tenimize yapışmış acıları söküp
her yere kelebekler uçurtmalar salsın
biri gelsin
yeni bir halay
yeni bir şarkı
yeni bir yürüyüş
yeni bir sevgi başlatsın
ve bize durmadan
sonu mutlulukla biten hikayeler anlatsın

Şimdi Dik Durma Zamanı

■ **EMİN ALİ**

Hrant"ı utandırmak olmaz,
Fırat kırılır eğilmekten!
Aman ha, unutma!
Dicle yanıyorken susuzluktan,
Kan deryasına dönmüşken,
Mehmet Uzun'un "kan çiçekleri,"
Ve hâlâ ipteyken Seyyid Rıza,
İbo hâlâ direniyorken Deccal'a,
Ali Şêr'den uzak durmak olmaz...
Eğilip bükülenler tarih yazamaz,
Tarihi kemirirler ancak...
Susarsan Yılmaz'ın adını anma,
İlim deryası Yaşar Kemal'i unut!
adını ağzına alma bir daha...
Ahmed ê Xanê'ye uğrama!
Mazlumu yakan eteşle ısınma,
Êzidxan cayır cayır yanıyorken susma!
Kan'a susamışken zulüm, dur de!
İbrahim'i hatırla, Nemrud'e uyma!
Derisi yüzülürken Mansur'un,
yakılırken Aziz eğilmedi, unutma!

Bir Veda Şiiri

■ **ULAŞ YILDIRIM**

Ellerimden kopuyor
Kıymık kıymık
Kalbime saplanan hançerin
Kesik çizgileri.

Alıyorum gidiyorum
Titrek mum alevine yansıyan yüzünü
Bana miras kalan düşlerini.
Ayak izlerinden akan
Bir toz bulutuna sığınarak.

AĞUSTOS 2016

ÜTOPYALARIMIZI BİLEMELİ

■ ADİL OKAY

Yaz bitti!
Yazla kışın dengede durduğu
Falcıların "Terazi" vakti olan Eylül,
Ekim'le "Akrep"leşti.

Derken Kasım göründü uzaktan
Kırgın, solgun ve yaralı...

Aralık mı?
O iki canlı.
Yeni yıla gebe.

O halde hazır olmalı:
Ütopyalarımızı bilemeli...

Fotoğraf: Adil Okay

şairin yüzü

■ HAYRETTİN GEÇKİN

refik durbaş'a

şairin düş görünüşünü çizdi kuş
havada
kanatlarıyla

gemiler geçerken gördü onu
rüzgara yakalanmış sokak ağzının
avazı yırtıldı şaşkınlıktan
dal değiştiriyordu güneş o sırа

kuş işinin ehliydi
hiç üşenmedi / tutup
şairin taşıdığı acıları
tek tek mora boyadı
özlemlerini mavilere
aşka yakın düşürdü renkleri

köpük uçlarında tortuydu sözcükler
ele avuca geçmez
aykırı yasak
ve anlamlarına sığmayan
onları da koydu yerli yerine
yaşanmamışlıklarla
sonsuzlaştırdı
bir güzel

kıyıları alıp gitti sonra kuş
dağların ardına
sisler içinde kaldı şairin yüzü

SİNEMA NOTLARI

■ **ANUŞ PAZARCIYAN**

Jim Jarmusch zombiler diyarında

The Dead Don't Die (ABD 2019)
(Ölüler Ölmez)
Yönetmen & Senaryo:
Jim Jarmusch
Oyuncular ve rolleri: Bill Murray: Polis Şefi Cliff Robertson, Adam Driver: Polis memuru Ronald Peterson, Tilda Swinton: Zelda Winston, Steve Buscemi: Çiftçi Miller, Chloë Sevigny: Polis memuru Minerva Morrison, Tom Waits: Ermiş Bob, Danny Glover: Hank Thompson, Caleb Landry Jones: Bobby Wiggins, Selena Gomez: Züppe Zoe, Iggy Pop: Cafe-Zombisi vd.

Jim Jarmusch'un yeni filmi "The Dead Don't Die" bu yıl Cannes film festivalinin açılışı filmi idi. Jim Jarmusch, "Only Lovers Left Alive" (Bkz. Güney sayı 69, s.88-89) de ölümsüz bir aşk öyküsünü vampir filmi formatında sunmuştu bizlere. Bu kez ölümsüzler bağlamında yaşayan ölüler, zombiler üzerinden anlatıyor öyküsünü.

Öykü ABD'de Centerville adlı bir kasabada geçiyor. Centerville aslında ABD'nin veya bir bütün olarak kapitalist/emperyalist dünyanın kendisi aslında. Herhangi bir başka isim ve ülke de olabilir. Bu kasabada polislik yapan Şef Cliff Robertson, Ronald Paterson ve Minerva Morrison'un "sonu çok kötü olacak" öykülerini onların gözünden izliyoruz.

Cliff ve Ronald'la (Ronni) onların sabah devriyesinde karşılaşıyoruz önce. Kadın polis memuru Minerva (Miydy) karakolda bekçi olarak kalıyor. Cliff ve Ronni Şehir dışında ormanlık alana kadar gidiyorlar. Günlük zararsız sohbet. Radyoda arka planda "The Dead Don't Die" isimli country şarkısı çalıyor. Arabadan indiklerinde birinin onları dürbünle izlediğini görüyoruz. Bu izleyen ormanda doğa ile içiçe yaşayan, kimseye bir zararı olmayan "köyün delisi" ermiş Bob. Tek derdi rahatsız edilmemek.

Sonra kasabanın başka insanları ile tanışıyoruz. Cafe/restoran işleten Lily ve Rosie, ırkçı laflar eden ve neredeyse bütün kasaba ile kavgalı çiftçi Miller, aynı zamanda çizgi roman dükkânı olan, benzin istasyonu sahibi Bobby Wiggins, tamirci Hank Thompson ve İskoçyalı olduğu söylenen cenaze dükkânı sahibi gizemli Zelda Winston.

Sonra gece acayip şeyler olmaya başlıyor. Aslında saati geldiği hâlde karanlık bastırmıyor. Gece gündüz farkı kalkıyor. Önce kısa süre önce ölen ve gömülen kasabalı Malory O'brien mezarından çıkıyor. Ardından yaşayan ölüler çoğalıyor. Daha önce işleri sıkıcı olan polisler birdenbire cinayet mahallinden, cinayet mahalline koşuşturmaya başlıyorlar. Paramparça edilmiş kurbanlarla karşılaşıyoruz. Sonra onlar da diriliyor. Yaşayan ölüler, yaşayan yaşayanları öldürerek, onları kendilerine katmaya başlıyor. Ve polislerimiz ve geri kalan gerçek canlılar yaşayan ölülerle ölümüne bir mücadeleye girişiyorlar. Bu mücadele içinde pratikte yaşayan

ölüleri bir daha geri gelmemecesine öldürmenin tek yolunun onların başını gövdesinden ayırmak olduğunu, ya da kafalarını havaya uçurmak olduğunu öğreniyorlar. Fakat sonuçta Centerville somutunda gerçek canlıların yaşayan ölülere üstün gelmesi mümkün olmuyor. Sonunda geriye kalan Cliff ve Ronni'nin ellerinde samuray kılıçları ile yüzlerce yaşayan ölü arasında kayboluşunu (mu) görüyoruz. (Aslında burası açık: Gönlümüz korkunç bir katliam ertesi kahramanlarımızın yaşamasından yana. Fakat bu hemen hemen imkânsız. Yaşayan ölü orduları neredeyse sonsuz. Ve kendilerini hep yeniden üretiyorlar!)

Geriye Zelda kalıyor. O da bir İskoçyalı değil! Bir uzaylı. Kendini kurtarmaya gelen uzay aracına binip gözden kayboluyor. Öyle ya böyle bir zombiler dünyasında yaşanmaz! Ya da Zelda dışında yaşayan ölüler alemine göçmeyen ermiş Bob gibi, kendini bu ırkçı, bencil, çılgın tüketim toplumunun bütünüyle dışına çıkararak yaşanır.

Çok karanlık ve karamsar mı geldi size? Aslında öyle değil.

Film aslında hem zombi filmleri ile hem de kendi kendisiyle de alay etmeyi bilen, espri dolu, yer yer kahkahalarla gülebileceğiniz, hemen her sahnesinde "seyrettiğiniz bir filmdir, bire bir almayın" diyen bir zombi komedisi.

Filmin iki esas kahramanı, biri iyimser, diğeri kötümser mi kötümser, ikisi de az konuşan Cliff ve Ronni. Cliff en baştan itibaren "biz beceririz, hele bir bakalım" modunda. Ronni ise, daha ilk olağandışılık yaşandığı andan itibaren "bu işin sonu çok kötü olacak" modunda.

Filmin sonlarına doğru, artık gerçekte yaşayanlar iyice eksildikten sonra, Jim Jarmusch'un en favori oyuncusu, onun filmlerinin çoğunda –para almadan da!– oynayan dostu Bill Murray (Cliff) ile yine onun en çok birlikte çalıştığı oyunculardan Adam Driver (Ronni) arasında geçen şu diyalog aslında filmin bu karakterini gayet iyi gösteriyor:

"Ronni: Bu işin sonu çok kötü olacak!

Cliff: İkide birde bunu söylüyorsun. Nerden biliyorsun ki?

Ronni: Jim bana senaryoyu verdi.

Cliff: Tümünü mü?

Ronni: Evet tümünü.

Cliff: Yani sen senaryonun tümünü okudun, öyle mi?

Ronni: Evet

Cliff: Vay alçak. Bana hiçbir zaman senaryonun tümünü vermedi. Onun için yaptığım bunca fedakârlığa rağmen."

Jim Jarmusch'un aslında senaryoyu çekim döneminde üretmeye devam eden, sonu açık senaryo eskizleri ile çalışan bir yönetmen olduğu bilindiğinde, buradaki diyalogta Bill Murray'ın kızgınlığı daha iyi anlaşılır.

"The Dead Don't Die" yüzeyde bir zombi komedisi. Fakat geri planda çok ciddi bir toplum eleştirisi var. Yaşayan ölüler, mezarlarından çıktıklarında yalnızca hareketleri değişiyor. İnsandan çok birer robot gibi hareket ediyorlar. Yoksa ölmeden önce ne ise, o olarak çıkıyorlar mezarlarından. Aynı tüketim alışkanlıkları. Biri "Chardonnay" istiyor sürekli. Şarabın da lüksü olacak eğer olursa. Bir başkası marka kahve istiyor. Aşağısı kurtarmaz. Bu kadın zombi, marka çanta ve giysi peşinde. Hemen bütün zombiler ise önce kendini düşünüyor, "av"ını paylaşan, önceliği başkasına veren yok!

Tüketin bağımlısı, bencil canlılar dünyası, ölüler dünyasında da sürüyor. Çok daha barbar bir biçimde! Farkı bu kadar!

"The Dead Don't Die"da Jim Jarmusch bu egemen dünya hâline karşı, iki olumlu alternatifi çıkarıyor:

Herşeye rağmen insanlığından çıkmamış, ölüme kadar sırt sırta vermeye hazır, böyle yaşamaktansa ölümü göze alıp savaşmak gerek diyen iki arkadaş, Cliff ve Ronni. Kötülüğe karşı savaşan yenilebilir, ama savaşmayan baştan kaybetmiştir diyenler yani. Bir de köyün delisi Ermiş Bob! Bilge kişi. Kendini tüketim toplumunun dışına çıkarmış, avcılık ve toplayıcılıkla geçinen, doğanın içinde, onun bir parçası olarak yaşayan Bob. Çöplerden yapılmış silahı ve çöpten bulduğu dürbünü ile gözlüyor olanları.

Film, bütün Jarmusch filmlerin-

de olduğu gibi sanat dünyasına, en fazla da tabii film ve müzik dünyasında bir dizi gönderme, onlarca alıntı ile dolu.

Dünyayı yaşayan ölülere bırakmayalım! diye okudum ben Jim Jarmusch'un bu son filmini ve çok sevdim.

Jim Jarmusch filmlerini sevenler için mutlaka görülmesi gereken, diğer seyirciler için de –eğer aslında ciddiye alınamayacak kadar abartılı şiddet sahnelerinden rahatsız olmazlarsa– tavsiye edebileceğim bir film.

Sanat emek ister

Christo... Walking on Water
(ABD/İtalya 2018) 105 dakika
(Christo… Su üzerinde yürümek)
Belgesel.
Yönetmen: Andrey Paounov

Su üzerinde yürümek… Bir kere de olsa istemez miydiniz? Performans sanatçısı, Christo bunu iki haftalığına da olsa ve yalnızca 1,2 milyon "talihli" için de olsa, bunu mümkün kıldı!

"Walking on Water"'da belgeselci Andrey M. Paounov performans sanatçısı Christo'nun uzun yıllardan beri planladığı "The Floating Piers" (Yüzen İskeleler) projesinin gerçekleştirilmesini izliyor. İtalyan Alplerinde İseo gölünde gerçekleştirilen projenin aslında Christo'nun kendi gibi sanatçı olan ve bütün projelerini birlikte geliştirdiği Jeanne-Claude'un ölümü ertesinde uzun süre bir kenara bıraktığını öğreniyoruz. 2016'da biraz da Christo'nun ekibinin ısrarıyla proje hayata geçiriliyor: İseo gölü kıyısından başlayarak, Mohte Isola ve San Paolo adaları ponton köprülerle birbirine bağlanıyor. Bu ponton köprülerin üzeri parlak sarı/portakal renkli özel olarak üretilen çadır beziyle örtülüyor. Böylece insanların bir adadan diğerine su üzerinde yürüyebileceği bir mekân yaratılmış oluyor. İki hafta içinde 1,2 milyon insan bu "yüzen iskeleler" üzerinde, su üzerinde yürüyerek adalar arasında dolaşıyor.

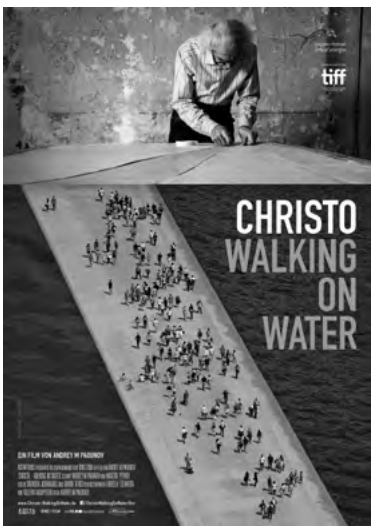

Daha önce Christo ve eşi Jeanne-Claude'un yaptığı iki performansı canlı olarak görme talihine sahip olmuştum. Biri Almanya'nın Berlin kentinde parlamentonun "paketlenmesi" idi. Diğeri yine Almanya'nın Essen kentinde bir gazometrenin içinin bir balon ile kaplanması idi. Her ikisi de var olan mekânları bambaşka mekânlar hâline getiren, mekânlara bakışı değiştiren, sorduran, sorgulayan, "seyirci"yi sanat eserinin parçası hâline getiren büyük projelerdi. Diğer projelerini de belgeseller ve internet üzerinden izledim hep. Gerçekten sanatın arkasında büyük bir düşüncenin durduğu büyük bir emek olduğunu gösteren geçici yapıtlardı bunlar. Geriye kalan sonuçta bunların belgeselleri. Zamanım ve param olsa, ben de "The Floating Piers"'in parçası olmak isterdim. Ne yazık ki yoktum bu 1,2 milyon talihli arasında. Geriye tabii belgeseli izlemek kaldı. "Walking on Water"'da, böyle büyük bir projenin nasıl bir ekip çalışması, nasıl bir planlama, nasıl bir büyük emek gerektirdiğini görüyoruz. Aynı zamanda yine böyle bir projenin gerçekleştirilmesinin önündeki finansal zorlukları, siyasi ve bürokratik engelleri, bunların aşılabilmesi için sanatçının nasıl tavizler vermek zorunda kaldığını vb. görüyoruz. Örneğin Christo hiç istemediği hâlde siyasetçiler, bürokratlarla davetlere katılmak zorunda kalıyor; projenin gerçekleştirileceği belediyede bürokratları ve halkı da ikna etmek için yapılan toplantılarda dil döküyor vs.

"Walking on Water"'da aynı zamanda şimdi elli yıl birlikte çalıştığı eşini kaybeden, şimdi ortak projeyi yalnız başına gerçekleştirme durumunda olan Christo'nun ekibi içinde yer yer anlaşılmamaktan nasıl yakındığını, bağırıp çağırdığını, geçmişte bu işleri üzerlenen Jeanne Claude'ın eksikliğini nasıl his ettiğini de görüyoruz.

Sonuçta kendine yöneltilen yaptığı işin neye yaradığını sorusuna "Aslında bizim sanatımız yararsızdır, hiçbir işe yaradığı yoktur" cevabını veren Christo'nun kendi kendine haksızlık ettiğini gösteren bir belgesel "Walking on Water". 1,2 milyon insan iki hafta içinde bir insanlık hayalini yaşıyabiliyor. Bu az bir şey midir?

Bir Hollywood masalı

Long Shot (ABD 2019) 125 dak.
Yönetmen: Jonathan Levine
Oyuncular ve rolleri: Charlize Theron: Charlotte Field, Seth Rogen: Fred Flarsky, June Diane Raphael: Maggie Millikin, O'Shea Jackson Jr.: Lance, Bob Odenkirk: Başkan Chambers, Andy Serkis: Parker Wembley, Ravi Patel: Tom, Randall Park: Boss, Tristan D. Lalla: Ajan M, Alexander Skarsgård: Başbakan James Steward vd.

Öyküsü çabuk anlatılır bir Hollywood masalı:

ABD' de bir kez daha aday olmak yerine Hollywood'da kariyer yapma hevesinde olan başkan Chambers (Bob Odenkirk), sevilen yardımcısı ve dışişleri bakanı Charlotte Field'i (Charlize Theron) kendinden sonraki başkanlık seçiminde kendi adayı olarak öne sürmek istemektedir. Kendinden sonraki başkan için adaylıktan feragat eden kişi olarak tanınmaktır asıl istediği. Böylece Hollywood kariyeri için büyük bir sempati kazanacaktır. Hollywood dizilerinde başkanı oynamak, başkanlık yapmaktan çok daha eğlenceli, çok daha rahat, çok daha kazançlı bir iştir! Kendisi de baştan itibaren başkan olma kariyerini düşleyen, bunun için hazırlanan Charlotte'u başkan adayı olarak ilan eder. Ancak başkanlık kampanyası için yeni konuşma yazıcılarına ihtiyaç vardır. Kadın başkana liberal-sol görüşleri savunan bir "hayalet yazar" iyi gelir. Bu düşüncelerle, yazdığı gazeteyi sağcı bir medya tekeline sattığı için patronu ile kavga edip istifa eden ve işsiz kalan Fred Flarsky (Seth Rogen), Charlotte Field'in başkanlık kampanyası için işe alınır. Fred Flarsky aslında 11-12 yaşında iken Charlotte'un üniversite öğrenciliği yıllarında bakıcılığını yaptığı, daha o zamandan Charlotte'a âşık olan biridir. Tabii Charlotte'un bundan haberi yoktur. Böylece Hollywood usulü yıllar sonra tesadüfen yanyana gelen çift, süreç içinde bir yandan gerçekten –işten zaman olmadığı için birçok hâlde internet üzerinden virtüel– aşk hayatı yaşayan bir çift olurlar; diğer yandan fakat Fred Flarsky yeni başkan adayını kendi liberal sol görüşlerine gerçekten kazanır. Bu ise Charlotte üzerinde etkisini kaybeden başkanı ve parti büyüklerini, onların gerisindeki baronların hoşuna gitmez. Fred ile Charlotte'un virtüel aşk görüntülerinin internette yayınlanması tehdidi ile Charlotte geri çekilmeye zorlanır. Fakat Fred ve Charlotte, bu tehdit resimlerini bizzat kendileri yayınlayarak ve buna sahip çıkarak tersine çevirirler. Seçmen bu sempatik, namuslu, şeffaf ve cesur çifte sahip çıkar. Charolotte ABD'nin ilk kadın başkanı olarak seçilir. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine!

Film aslında liberallerin gözünden geleceğin ideal ABD'nin resmini çizen bir masal. Bu masalda kadınlar sonuçta belirleyici, önde gelen, insiyatifi elinde tutanlar; yer yer erkeklerin rolünü üzerleniyorlar; erkek figürleri ise kendilerini geri çeken, dominant kadınlara hizmet etmekten gocunmayan insanlar. Andaki cinsiyet rolleri âdeta –en azından Charlotte/Fred çiftinde– tersine dönmüş.

Hollywood böyle bir masalı, çok iyi oyuncularla, eğlenceli, akıllı diyaloglar ve andaki siyaset ve medya dünyasına göndermelerle öyle bir anlatıyor ki, eğer eğlenmek, gülmek için ve internet çağında romantik aşk nasıl oluru görmek için iki saatiniz varsa, görün derim. Fakat tabii görülmese de olur.

Hepimizin sevgiye ihtiyacı var ya da Beatles is all we need

Yesterday (İngiltere 2019) 117 dak.
Yönetmen: D anny Boyle
Oyuncular ve rolleri: Himesh Patel: Jack Malik, Lily James: Ellie Appleton, Kate McKinnon: Debra Hammer, Joel Fry: Rocky, Ed Sheeran: kendisini oynuyor, Alexander Arnold: Gavin, Sanjeev Bhaskar: Jed, Jack'ın babası, Meera Syal: Shelia, Jack'in annesi, Sophia Di Martino: Carol, Harry Michell: Nick, Robert Carlyle: John Lennon, Lamorne Morris: Pazarlama şefi, Sarah Lancashire: Liverpool'daki kadın, Justin Edwards: Moskovadaki adam vd.

Bu da bir masal. İngiltere'den bu kez. Güzel mi güzel, bu dünyadan Beatles'in geçtiğini hatırlatan, Beatles müziğini dinlemeye çağıran, sevgiye çağıran bir masal.

Müzik yapmak için öğretmenlik mesleğini bırakan 27 yaşında ba-

şarısız bir şarkı yazarı ve gitarist Jack Malik (Himesh Patel). Ona inanan tek kişi, aynı zamanda bir çeşit menajerliğini de yapan, şu veya bu pubda yalnızca dört beş can arkadaşının alkışladığı şarkılarını söylemesini ayarlayan öğretmen arkadaşı Ellie (Lily James). Büyük umutlarla gittiği, onbinlerce kişinin katıldığı bir festivalde, sonuçta çocuklar için hazırlanan bir çadırda üç beş kişiye çalmak zorunda kalması Jack için müzik kariyerine son vermesi kararına yol açar. Ellia'nin ona güvenini açıklamasına rağmen kararlıdır Jack. Festivalden dönüşün gecesinde bisikletle evine giderken bir otobüsle çarpışır Jack. Jack'in çarpışma sonucu havada uçup bilincini yitirdiği anlarda, bütün dünyada 12 saniyelik bir elektrik kesintisi olur. Jack hastanede kendine geldiğinde önde iki dişini kaybetmiş, yüzü yaralanmış biçimde bulur kendini. Arkadaşları ziyaret ederler. Her şey yeniden normale döner.

Hastaneden çıktığında arkadaşları ile buluştuğunda, Ellie ondan bir şeyler çalıp, söylemesini ister. Jack Beatles'ların en sevdiği şarkılardan biri olan Yesterday'ı seslendirir. O şarkıyı söylerken arkadaşlarının yüzünde büyük bir hayret ve duygulanma belirtileri görürüz. Şarkı bittikten sonra, bütün arkadaşları Jack'ı tebrik eder, şarkıyı över, ne zaman yazdığını sorarlar vs. Jack ise onlara hayretle bakar, "Benimle gırgır mı geçiyorsunuz, Beatles'ların en ünlü şarkılarından biri bu!" der. "Beatles mı, o ne?" sorusuyla karşılar arkadaşları bu açıklamayı. Ellie ile eve dönerken bir kez daha kendisi ile alay edip etmediklerini sorgular Jack. Hayır, onunla alay etmiyorlardır. Beatles diye bir grubu ve Yesterday'ı bilen hatırlayan yoktur. Bir şeyler olmuş Beatles Jack Malick dışındaki dünyanın belleğinden silinmiştir.

Ama bu bellekten silinme öyle bir silinmedir ki, Beatles ile ilgili her şey, plaklar, CD'ler, haberler, her şey silinmiştir! Google'da Beatles aradığınızda, karşınıza yalnızca haşeratla ilgili bilgiler çıkmaktadır.

Beatles grubunun üyeleri hakkında da hiçbir bilgi yoktur arama motorlarında. Beatles hiç olmamıştır!

Bu tabii Jack için muazzam bir kariyer fırsatıdır. O Beatles eserlerini kendi eserleri gibi seslendirmeye başlar. Hiçbir belge kalmadığı için hep kendi hatırladıkları ile yetinmek zorundadır. Kimi şarkıların sözlerini hatırlamakta çok zorlanır. Eserleri radyolarda çalınmaya başlar. TV programlarına çıkar. Kısa zamanda ünlenir. O kadar ki, anda dünyanın en ünlü pop şarkıcısı, en iyi şarkı yazarı konumundaki Ed Sheeran (kendini oynuyor filmde) onu evinde ziyarete gelir. Onu kendi konserlerinde ön grup/şarkıcı olarak çıkmaya davet eder. İlk çıktığı konserde seyirci onu hep yeniden sahneye davet eder. Âdeta gölgede bırakır Ed Sheeran'ı. Ed Sheeran sonunda Jack'ı, en iyi şarkı sözü yazarının kim olduğu konusunda, spontan bir yarışmaya çağırır. İkisi de bir saat içinde bir şarkı yazıp besteleyip çalacaklar, seyirci karar verecektir. Beatles'a karşı Ed Sheeran. Sonunda tabii ki kazanan Jack/Beatles'tir. Bunu seyircinin oylamasından önce Ed Sheeran açıklar. (Bu arada söyleyeyim, bu filme kadar, Ed Sheeran'ın bugünkü müzik dünyasında ne kadar önemli olduğunu bilmiyordum!)

Sonuç tabii büyük müzik tekellerinin devreye girmesi, Jack'ın kariyer için yaşadığı kenti terk etmesi, bütün işi daha fazla para kazanmak olan yeni bir menajere bağlanması vesairedir. Artık dünyanın en ünlü müzisyenidir. Ama kariyerinin bir yalan üzerine kurulu olduğunu bilmektedir. Diğer yandan profesyonel müzik dünyasında sevgisizliği, her şeyin para kazanma üzerine kurulu olduğunu görmüştür, evini, ailesini, Ellie'yi özlemiştir.

Filmin son bölümünde Jack'ı, bütün dünyada canlı yayınlanan bir konserin finalinde Ellie'ye sevgisini açıklarken ve All you need is love'ı söyledikten ve şarkıların gerçek sahibinin kendisi değil, Beatles'lar olduğunu açıkladıktan sonra, Ellie ile el ele konserin düzenlendiği stadyumun katakomblarında menajerinden kaçarken görürüz.

Dany Boyle, filmde bizi Beatles'ların kimi ünlü şarkılarının çıkış noktalarına götürüyor. Örneğin Liverpool'da mezarlıkta "Eleanor Rigby"nin mezar taşıyla karşılaşıyoruz.

Film'de "Yesterday" ve "All we

need is love" dışında Beatles'ın aylarca hit listelerinde birinci sırayı tutmuş şarkılarından "She Loves You", "Let it be" (Jack bu şarkıyı evinde piyano başında anne babasına ilk kez çaldığı sahne tam bir komedi; dinleyenler dünyanın bu en ünlü şarkılarından birini ilk kez! dinleme onuruna sahip olduklarının farkında değiller; şarkı sürekli eve gelen birilerinin karşılanması, telefona cevap verilmesi vb. ile kesiliyor) "Back In The USSR" (Beatles'lerin hiçbir zaman gidemedikleri Moskova'daki konserde çalınıyor), "Eleanor Rigby" (Jack'ın sözlerini hatırlamada en çok zorluk çektiği şarkılardan biri bu) "Penny Lane", "Strawberry Fields Forever", "Hey Jude" (Ed Sheeran bu şarkının "Hey Dude" olarak değiştirilmesini önerisini getiriyor) "Here Comes The Sun" und "While My Guitar Gently Weeps" isimli şarkılarını dinliyoruz.

"Yesterday" Dany Boyle'un Beatles'lara sinemasal bir anıt diktiği, bugünün gençlerine onları hatırlattığı, Beatles dinleyin, pop müziğin sanatsal değerini anlarsınız dediği eğlenceli bir film.

Sınırlı genel amnezi (Bu arada filmde Jack dışında bu sınırlı genel amnezi hastalığına yakalanmayan iki kişi daha var. Biri Liverpool'da 70 yaşlarında bir kadın, diğeri Moskova konserinde elinde plastik sarı bir denizaltı figürü taşıyan bir adam. Bunlar Jack'ı bir konser sırasında ziyaret edip, ona unutulmuş olan Beatles'in şarkılarını seslendirdiği için teşekkür ediyorlar.) öyküsünün hiçbir inandırıcılığı olmadığından rahatsız olmazsanız, filmi büyük zevkle izleyebilirsiniz.

Beatles'ı tanıyorsanız gidin mutlaka. Tanımıyorsanız da gidin. Onların müziğinin evrensel dili ile dinleyiciyi müziğin içine çeken büyüsü ile tanışmakta büyük fayda vardır.

Yeni Tarantino: Ah nerede eski Hollywood

Once Upon a Time in Hollywood
(ABD/İngiltere 2019) 161 dak.
(Bir Zamanlar Hollyood'da)
Yönetmen & Senaryo:
Quentin Tarantino
Oyuncular ve rolleri: Leonardo DiCaprio: Rick Dalton, Brad Pitt: Cliff Booth, Margot Robbie: Sharon Tate, Emile Hirsch: Jay Sebring, Margaret Qualley: Pussycat, Timothy Olyphant: James Stacy, Luke Perry: Wayne Maunder, Dakota Fanning: Lynette "Squeaky" Fromme, Bruce Dern: George Spahn, Al Pacino: Marvin Schwarz, Kurt Russell: Randy, Damon Herriman: Charles Manson, Rafał Zawierucha: Roman Polański, Mike Moh: Bruce Lee, Damian Lewis: Steve McQueen, Maya Hawke: Linda Kasabian vd.

Tarantino yeni filminde bizi 1969 yılının Hollywood'una taşıyor.

1950'li yıllarda bir TV kovboy filmi dizisinin ünlü oyuncusu Rick Dalton (Leonardo DiCaprio) en yakın dostu ve dublörü Cliff Booth (Brad Pitt) ile sinema filmleri oyunculuğuna geçtiği kariyerinin bundan sonraki gelişimi hakkında kaygılarını paylaşıyor. Öyle ya bir zamanların ünlü aktörü şimdi değişen Hollywood'da artık ikinci sınıf roller bulabilmektedir. Evet, Hollywood ünlülerinin oturduğu bir mahallede, geçmişten kazandıkları ile aldığı lüks bir villada oturmaktadır, dublörü ve dostu Cliff ona şoför, evinin tamircisi vb. olarak hizmet etmekte, lüks otomobili ile Los Angeles sokaklarında gezdirmekte, "iş"e götürüp getirmektedir, ama görüntü ve gerçek arasındaki makas giderek açılmaktadır. Üstüne üstlük artık rollerini ezberleme vb. konularda da zorluklar artmakta, yaşlanma ile birlikte alkol bağımlılığı sonuçlarını hissettirmektedir.

Bütün gününü Rick'e hizmet ederek –hizmetin bir biçimi de tehlikeli sahnelerde onun dublörlüğünü yapmaktır– onunla birlikte geçiren Cliff, akşamları ondan ayrılıp sadık köpeği ile birlikte yaşadığı karavanında gecelemektedir. Her ikisinin de geceleri yaptığı esas iş TV'de –genelde kendilerinin de oynadığı– filmleri seyretmektir.

Evet, arada bir gürültülü, bol cafcaflı Hollywood partileri vardır. Ama sonuçta herkes yalnızdır. Eğer gerçek bir dostunuz varsa çok şeyiniz var demektir!

Dönem, eski büyük bütçeli Hollywood büyük prodüksiyonlarının döneminin kapandığı, küçük bütçeli "bağımsız" prodüksiyonların geliştiği dönemdir. Ben Hur'lar, Kleopatra'lar değil, Bonny ve Clyde'lar, Easy Rider'lar, Asphalt Cowboy'lar vb. dönemidir. Geri planda Vietnam savaşı, Hippie hareketi, anti savaş hareketi, siyahların eşitlik hareketi, gelişen feminist hareket vardır. Toplumda genel bir "değişiklik" ve arayış rüzgârı esmektedir.

Sinemada western türünde, İtalo western, klasik westerni geriletme-

ye başlamış; doğu savaş sporları filmleri furyası Hollywood kapılarına dayanmıştır. Bruce Lee yeni dönemin kahramanlarından biridir.

Yapımcı Marwin Schwarz (Al Pacino) bu ortamda Rick'i, İtalya'da İtalo Western filmlerinde oynamasının onun kariyeri için yararlı olacağı konusunda ikna etmeye çalışmaktadır. Bu ikna çabaları sonunda Rick ve Cliff 6 aylık bir İtalya macerası yaşar. Oradan Sergio Corbucci'nin yönetiminde çekilen iki film ve Rick'in İtalya'da evlendiği İtalyan yeni eşiyle dönerler.

Değişen bir şey yoktur. Güzelim eski Hollywood giderek yok olmaktadır. Yenisinde ise Rick'lere yer yoktur.

Tarantino'nun "Bir zamanlar Hollywood'da"sı aslında bir eski Hollywood nostaljisi.

O, bu eski Hollywood'u yıkanlardan intikamını alıyor bu filmde.

Bunu bir yandan teknik olarak 1969 yılının Los Angeles'ini stüdyoda nerde ise yeniden kurarak yapıyor. Caddeler, dükkânlar, caddelerde lüks arabalar, gezinenlerin kıyafetleri, sinemalar, afişler vb. her şey, her detay düşünülerek 1969 Los Angeles'inin yeniden kurulmuşu. Set dizaynı konusunda Oscarlık bir film "Bir Zamanlar Hollywood'da". Sizin dijital sahtekârlıklarınız işe yaramaz, film setinde böyle yaratılır film gerçekliği diyerek alıyor Hollywood'un intikamını.

Diğer yandan bir sahnede Bruce Lee'yi, film setinde ciddi bir kavgada Cliff tarafından bir güzel pataklatarak uzak doğu savaş sporları filmlerinden eski Hollywood'un intikamını alıyor.

İtalo Western macerasını geçerken anlatarak onun cezasını kesiyor.

Filmin sonundaki en büyük intikam sahnesinde ise, Hollywood tarihi yeniden yazılıyor. 1969'da Charles Manson tarafından yönetilen bir hipi tekkesinin müritleri, o dönemde yeni ünlenen Roman Polanski'nin oyuncu eşi Sharon Tate'i Hollywood'daki villasında yanındaki arkadaşları ile birlikte korkunç bir şekilde katletmişlerdi. Tarantino "Bir Zamanlar Hollywood'da" Rick Dalton'a komşu yaptığı Polanski/Tate çiftinin öyküsünü yeniden yazıyor. Filmin sonunda yanlış evi basan Manson müritleri, şiddet dozu aşırı yüksek sahnelerde, Cliff, onun köpeği, Rick ve İtalyan eşi tarafından tam bir katliama uğratılıyorlar. Holyywood'un intikamı böylece onun tarihi yeniden bir noktada yeniden yazılarak alınıyor.

Tarantino'nun bu dokuzuncu filminde dönemin müziği de çok önemli bir rol oynuyor. Hollywood filmlerine bir dizi gönderme Cliff ile Los Angeles sokaklarında gezinirken radyodan dinlediğimiz müzik parçaları üzerinden yapılıyor. Kullanılan onlarca şarkı içinden küçük bir derleme: The Letter – Joe Cocker, Dear Mrs. Robinson – Simon & Garfunkel, Hush – Deep Purple, Out Of Time – The Rolling Stones, California Dreamin – José Feliciano, Choo Choo Train –The Box Tops, In My Life – The Beatles.

Bunun dışında tabii her Tarantino filminde olduğu gibi, "Bir Zamanlar Hollywood'da" bir dizi filme gönderme, bir dizi filmden alıntı ile dolu. Bunlar içinde Tarantino'nun kendi filmleri hiç de küçümsenmeyecek bir yer tutuyor.

Senaryo'daki boşluklar filmi seyri zor hâle getiriyor.

"Bir zamanlar Hollywood'da" bence Tarantino'nun en zayıf filmlerinden biri.

Yine de Tarantino!

Eğer aşırı şiddet sahneleri sizi rahatsız etmezse görün derim.

Kübalı bir dünya sanatçısı

Yuli (İspanya/ Küba/İngiltere/ Almanya 2018) 110 dak.
Yönetmen: Icíar Bollaín
Senaryo: Paul Laverty
Müzik: Alberto Iglesias
Kareograf: Maria Rovira
Oyuncular: Carlos Acosta; Santiago Alfonso; Keyvin Martínez; Edlison Manuel Olbera Núñez; Laura De la Uz; Yerlín Pérez; Mario Elias; Andrea Doimeadiós; Cesar Domínguez; Yailene Sierra; Héctor Noas; Carlos Enrique Almirante vd.

Küba bir çelişmeler ülkesi.1959'da ABD uşağı faşist Batista rejimini deviren, kendi demokratik iktidarını kuran bir halk. Onun gerilla mücadelesinden gelen çoğu küçük burjuva kökenli, idealist, romantik devrimci önderleri. ABD emperyalizminin en başından itibaren devirmeye çalıştığı, sığınılacak limanı halkın yanında, o zaman sosyalizm adına konuşan revizyonist Sovyetler Birliği'nde ve "üçüncü dünya halklarının" devrimci mücadelelerinde bulan bir siyasi iktidar. Aslında ABD ve

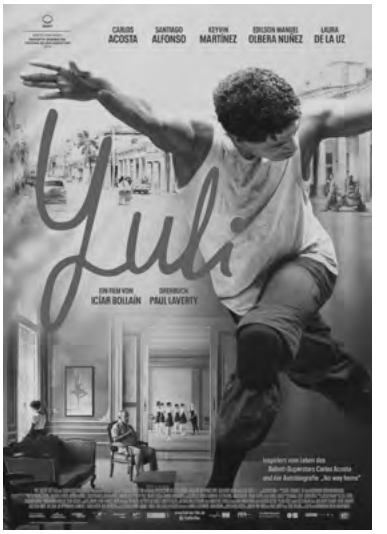

onun önderliğindeki Batılı emperyalistlerin yıkma tehditleri sonucu sosyalizm/komünizm alternatifine zorlanan antiemperyalist-demokratik bir devrim. Ekonomik altyapısı tek başına sosyalizmi inşaya izin vermeyen bir ülke. Aslında devlet kapitalizmi ile özel sermaye kapitalizminin içiçe girdiği, emekçiler için yoksul hayattan başka bir şey vaat etmeyen karma kapitalist bir ekonomi. Ama sosyalizmi inşa iddiası. Her şeye rağmen bağımsızlık konusunda kararlı, rejime destek veren bir halk çoğunluğu.

Carlos Acosta devrimin hemen ertesinde bu ülkede dünyaya gelen bir insan. Emekçi yoksul bir ailenin çocuklarından biri. Yuli onun annesi ve arkadaşları tarafından kullanılan kısa ismi. Başkent Havana'nın yoksul semtlerinden birinde, ayrılmış olan ve fakat para olmadığı için aynı evi paylaşmaya devam eden anne babası ile birlikte aslında gecekondu denebilecek kırık dökük bir eski evde doğuyor ve büyüyor. Carlos yaşadığı mahallede sokakta birlikte top oynadığı arkadaşlarından değişik, dansı seven, maço tavırları olmayan bir çocuk.

Kölelikten gelen babasının en büyük arzusu Carlos'un babasından daha iyi bir geleceği sahip olmasıdır. Bunun için o her şeyi yapmaya hazırdır. Babası Carlos'taki dans merakı ve yeteneğini gördüğünde onu bu yönde eğitim almaya –şiddet kullanarak da döverek de– zorlar.

Onu ondan habersiz devlet bale okuluna kaydettirir. Zorla bu okula, daha sonra Havana'dan çok uzakta taşrada yatılı bale okuluna gönderir. Başlangıçta her şeye rağmen doğduğu, yaşadığı mahalleyi, annesini, arkadaşlarını terk etmek istemeyen Acosta için dans bir süre sonra baba baskısından da bir kaçış ve hayatının yeni merkezi olmaya başlar. Giderek okulunun en iyi öğrencisi olur. Küba devlet balesinin en önemli baletlerinden biri hâline gelir. Küba devlet balesinin yurtdışı turnesinde bale dünyası bu olağanüstü dansçıyı tanır. Dünyanın en ünlü bale topluluklarından öneriler gelmeye başlar. Devlet balesinin yöneticisinin de teşviki ve desteğiyle Carlos Acosta kariyerini yurtdışında sürdürmeye karar verir. Dünyanın en ünlü baletlerinden biri hâline gelir. Fakat hiçbir dönemde geldiği ülke ile anne babası ile kardeşleri ve mahalledeki oyun arkadaşları, bale okulundan arkadaşları ile ilişkisini kopartmaz. O uluslararası bir bale sanatçısıdır fakat vatanı Küba'dır.

İspanyol kadın yönetmen Icíar Bollaín "Yuli"de bize, bir dünya starına gelişen Kübalı bir sokak çocuğunun portresi yanında çelişme dolu, gerçekçi bir Küba resmi çiziyor. Dünya starı hâline gelişin öyküsünde bunun nasıl bir emek işi olduğunu, nasıl ağır bir işçilik olduğunu ve bükülmez bir irade gerektirdiğini görüyoruz. Maria Rovira'nın kareografisinin yaptığı dans sahneleri dünya sinemasında yerini alacak güzellikte ve yoğunlukta sahneler.

Küba'ya gelince: Sosyalizm inşası iddialarına rağmen hâlâ yoksul, fakat bağımsızlıktan vazgeçmeyen onurlu bir ülke/halk var Yuli'de karşımızda. Ambargonun getirdiği ekonomik zorluklar – Yuli geldiğinde yapılan bir karşılama partisinde elektriklerin kesilmesi, bir dizi tüketim maddesinin eksikliğinden şikâyetler dolu parti konuşmaları; fırsat bulsa kapağı hemen yurtdışına atacaklarını söyleyen genç insanlar,

onların yanında aslında gurbette çok iyi maddi şartlarda yaşayan ve fakat "vatanını" Küba'yı özleyen Yuli.

Yuli özellikle dans/bale sevenler için mutlaka görülmesi gereken bir film. Küba konusunda sol içinde yürüyen tartışmalar açısından da yararlı bence.

Taze kan

Late Night (ABD 2019) 100 dak.
Yönetmen: Nisha Ganatra
Senaryo: Mindy Kaling
Oyuncular ve rolleri: Emma Thompson: Katherine Newbury, Mindy Kaling: Molly Patel, Megalyn Echikunwoke: Robin, Amy Ryan: Caroline Mortony, John Lithgow: Walter Newbury, Max Casella: Burditt, Hugh Dancy: Charlie Fain, Denis O'Hare: Brad, Paul Walter Hauser: Mancuso, Reid Scott: Tom Campbell, John Early: Reynolds, Halston Sage: Zoe Martin, Ike Barinholtz: Daniel Tennant, Sakina Jaffrey: Mrs. Patel, Molly'nin annesi, vd.

Gece yarısı sohbet programının 30 yıldır değişmeyen, sevilen moderatörü Katherine Newbury (Emma Thompson). Programda kullanacağı esprileri üreten hepsi erkek bir yazar ekibi var. Onları kişisel olarak tanımıyor. O kadar ki, bu ekibe arada çıkıp girenler olduğunu, hatta ekipten birinin kısa süre önce öldüğünü bile bilmiyor. Onlarla ilişkisini sağlayan bir başyardımcısı var. Ne onlar şimdiye kadar çekimlere katılmış, ne de Katherine bir kere de olsun onların çalışıp birlikte espri ürettikleri odaya uğramış. Bütün bunları süreç içinde öğreniyoruz.

Katherine'nin yardımcısı bir gün yazar ekibinde bir kişinin eksildiğini, bütün yazarların erkek olmasının izleyiciler tarafından bilinmesinin kötü olacağını, bir kadın yazarın ekibe katılmasının, program imajı açısından yararlı olacağını söyleyerek eksilenin yerinin bir kadın yazar tarafından doldurulmasını öneriyor. Aslında iş hayatında –tabii kendisi dışında– kadınlardan nefret eden Katherine "Öyle olsun..." diyerek kabulleniyor öneriyi.

Sonrasında aslında yazarlık konusunda hiç deneyimi olmadığı hâlde, müracaat eden tek kadın olan Molly Patel (Mindy Kaling) alınıyor işe.

Molly ilk iş günü erkek iş arkadaşlarının oturduğu odanın kapısını açtığında, karşılarında oldukça kilolu, Hindistan/Pakistan kökenli olması "Ben sizin yeni iş arkadaşınızım!" dediğinde çehreler değişiyor.

Bu arada TV istasyonunun kadın yöneticisi, Katherine'e son dönemde seyirci sayısının olağanüstü düştüğü, reklamların kesildiği gerekçesiyle, kısa bir süre sonra programı bir başkasına vereceğini açıklıyor.

Katherine ertesi günü hayatında ilk kez program yazarlarının toplandığı odaya giderek, eğer işsiz kalmak istemiyorlarsa programı yeniden seyredilir hâle getirecek metinler yazmaları gerektiğini açıklıyor, aslında emrediyor. İlk kez burada "kota" kadını Molly ile karşılaşıyor. Molly söz alıp konuşan tek kişi oluyor.

Bundan sonrası Molly'nin programı ve Katherine'i kurtarmasının öyküsü. Burada aşk-ihanet-entrika-yanlış anlamalar-dostluk-yeteneğin kazanması, yıkılan önyargılar vb. öyküleri var.

Molly'i oynayan Mindy Kaling filmin aynı zamanda senaristi.

muhtemel bir kadını gören yazarlarımız, ona yemek ve içecek taleplerini söylüyorlar. Öyle ya böyle biri olsa olsa pizzacı veye fast food restoranında çalışan biri olabilir! Molly

Başarılı espri dolu bir senaryo. İyi oyuncular. Zevkle geçirilen bir iki saat. Filmin seyirciye sunduğu bu.

Mindy Kaling'in ismini ilerde daha fazla duymamız muhtemeldir.

Süper kahraman(-lar) filmleri

Hollywood'da dünya hep tehdit altında ve dünyayı, son anda, bir dahaki sefere kadar kurtaran kutarana... Her yer Süper Kahramanlarla dolu. Tabii düşmanlar hep dünya dışında; kötü uzaylılar! Dünyada yalnızca bu dış düşmanın işbirlikçisi olan kötü insanlar var. Bu filmlerle dünyadaki gerçek düşman, doğanın ve insanlığın gerçek düşmanı kapitalist sistem gözlerden gizleniyor yalnızca. Ve de tabii kurtarıcılar hep süper güce sahip olan olağanüstü kahraman bireyler! Hollywood'da bütün ilerlemenin gerçek gücü örgütlü halk yığınlarının mücadelesinin yeri yok! Bu masalları anlatmak için yüzlerce milyonu aşan bütçeli filmler sürülüyor piyasaya. En son teknikler en yoğun ve –Sezar'ın hakkı Sezar'a– en mükemmel biçimde kullanılıyor! Görsel açıdan baş eserler çıkıyor ortaya. Fakat içerik açısından tam bir gericilik propagandası bu filmler.

Siyah giysili adam ve kadınlar!

Men in Black: International
(ABD 2019) 115 dak.
Yönetmen: F. Gary Gray
Oyuncular ve rolleri: Tessa Thompson: Ajan M, Chris Hemsworth: Ajan H, Liam Neeson: AjanHigh T, Emma Thompson: Ajan O, Rebecca Ferguson: Riza, Rafe Spall: Ajan C, vd.

"Men in Black" serisinin yeni filminde devrimsel(!) yenilik: Dünyayı Alien'lerin (dünya dışı/uzaylı çeşitli tipte yaratıklar; bunların kötü olanları dünyayı işgal için arada bir saldırıyor!) işgalinden kurtarmak görevine sahip teşkilatın esas ajanları içine bir kadın ajan katılıyor. Ajan M! (Tessa Thompson).

Yani "Siyah giysili adamlar " serisinin bu yeni filminde artık siyah giysili bir adamın yanında siyah giysili bir kadın var! Aslında "Man and Woman in Black" anlayacağınız.

Serinin yeni filminin girişinde 2016 yılında Ajan High T ve ajan H'nin Paris'te Eyfel kulesinin tepesinde dünyayı Alien'lerin işgalinden nasıl kurtardıklarını görüyoruz.

Ordan 20 yıl gerisine New York'a atlıyoruz. İki katlı bahçe içinde bir ev. Evin küçük kızı Molly siyah giysili adamların anne ve babasını nasıl nötralize ettiklerini (Men in Black'ı tanımayanlar için: Nötralize etme, tabanca tipi bir araçla, kişilerin belli bir zaman dilimini bütünüyle unutmalarını sağlama anlamına geliyor) görüyor. Onların aradığı sevimli alien yaratığın kaçıp kurtulmasına yardımcı oluyor.

Molly büyüdükten sonra bütün enerjisini bu "siyah gysili adamlar" teşkilatını bulmaya yönlendiriyor. İsteği onlardan biri olmaktır. Sonunda buluyor da. Fakat "Siyah Giysili"ler arasına katılmak o kadar kolay iş değildir. Hele hele ajan olup, nötralize etme aracını kullanma yetkisi almak için kendini ispat gereklidir.

Serinin bu yeni filminde işte bu pratik içinde ispat işini görüyoruz.

Molly'nin ajan M olmasının öyküsü anlatılan. Bu öyküde Ajan H (Chris Hemsworth) ile Molly omuz omuza teşkilat içindeki Alien işgalcilerinin işbirlikçisini ortaya çıkartıp, onu zararsız hâle getiriyor, bu arada dünyayı bir kez daha işgalden kurtarıyorlar. Tabii işbirlikçi casus, hiç beklemediğimiz biri çıkıyor.

Bundan sonraki kurtarmalarda –eğer tabii devamı gelirse ki gelecektir– artık Ajan M ve Ajan H'nin maceralarını izleyeceğiz bir süre.

Aslında izlemesek de olur.

Fakat dijital tekniğin sinemada nasıl bir başrol oyuncusu hâline geldiğini görmek için ilginç bir film "Men in Black-İnternational". Diğer yandan tabii zamanın ruhuna uygun olarak, bir kadın ajanın esas kurtarıcılarından biri hâline gelmesi de ilginç. Bu aslında güçlenen kadın hareketine Hollywood'un verdiği cevap! ■

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

Dönüşüm Yayınları'ndan iki yeni kitap

ERMENİ SOYKIRIMI VE İSLAM

(1870-1923)
TÜRKLER, KÜRTLER VE ÇERKESLER

DENIS DREISBUSCH

"Üzerinden yüz yılı aşkın bir süre de geçse Ermenilere yönelik soykırımının etkileri günümüze dek uzanmaktadır. Geçen yüz yılda Soykırım çeşitli yönleriyle araştırıldı, belgeleriyle ortaya konuldu. Araştırmacı Yazar Denis Dreisbusch bu ilk kitabında soykırıma değişik bir bakış açısıyla yaklaşıyor ve Ermenilere yönelik soykırımda İslamın oynadığı rolü irdeliyor. Özenli bir araştırmanın sonucu ortaya çıkan ve yüz yıl öncesine ışık tutan kitabı okurlarımıza sunduğumuz için memnuniyet duyuyoruz. Kitabın Ermeni Soykırımı ile ilgili yapılan araştırmalara ve tartışmalara katkı sunacağını düşünüyoruz.
Kitabın amacına ulaşması dileğiyle..."

— Dönüşüm Yayınları —

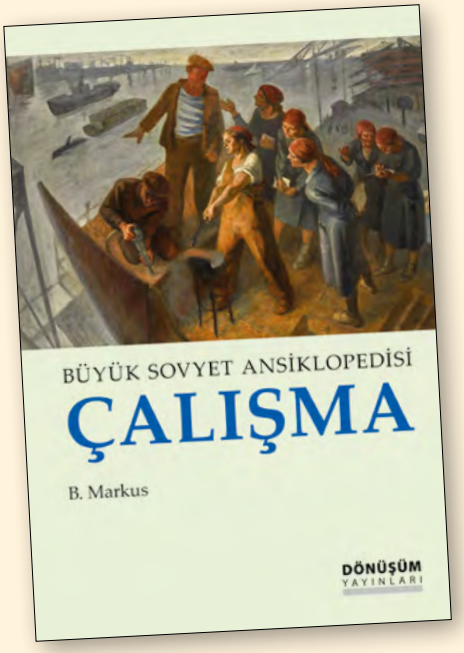

BÜYÜK SOVYET ANSİKLOPEDİSİ

ÇALIŞMA

B. MARKUS

"SSCB'de sosyalizmin zaferi, sosyalist ekonomi emekçilerinin üretim araçlarına birlikte sahip olması ve ortaklaşa, sadece kendisi için, sınıfı için ve onun sosyalist toplumu için çalışması anlamına gelir. Yani bu, sosyalizmde iş gücünün meta olmasının sona ermesi ve emek gaspının imkânsızlaşması demektir. Sosyalist toplumda da artı emek kalmaktadır; yani işçiler direk kendi tükettiklerinden daha fazlasını üretmektedirler. Oysa bir artı ürün yaratmaksızın ne sosyalizm ne de komünizm inşa edilir. Asıl belirleyici olan, sosyalizmde tüm artı ürünün topluma ait olması ve emekçilerin çıkarına kullanılmasıdır."

İSTEME ADRESLERİ:

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Sultaniye Mahallesi, 625. Sokak, No: 7/1, Esenyurt/İstanbul
Tel.: 0530 973 73 95
www.interyayinlari.com/donusum-yayinlari
e-posta: donusumyayinlari@gmail.com

Taksim Ofis:
Asmalımescit Mah., Terkoz Çıkmazı Sok.,
Terkoz İşhanı No: 1/62, Beyoğlu - İstanbul
Tel.: 0212 - 25 111 91

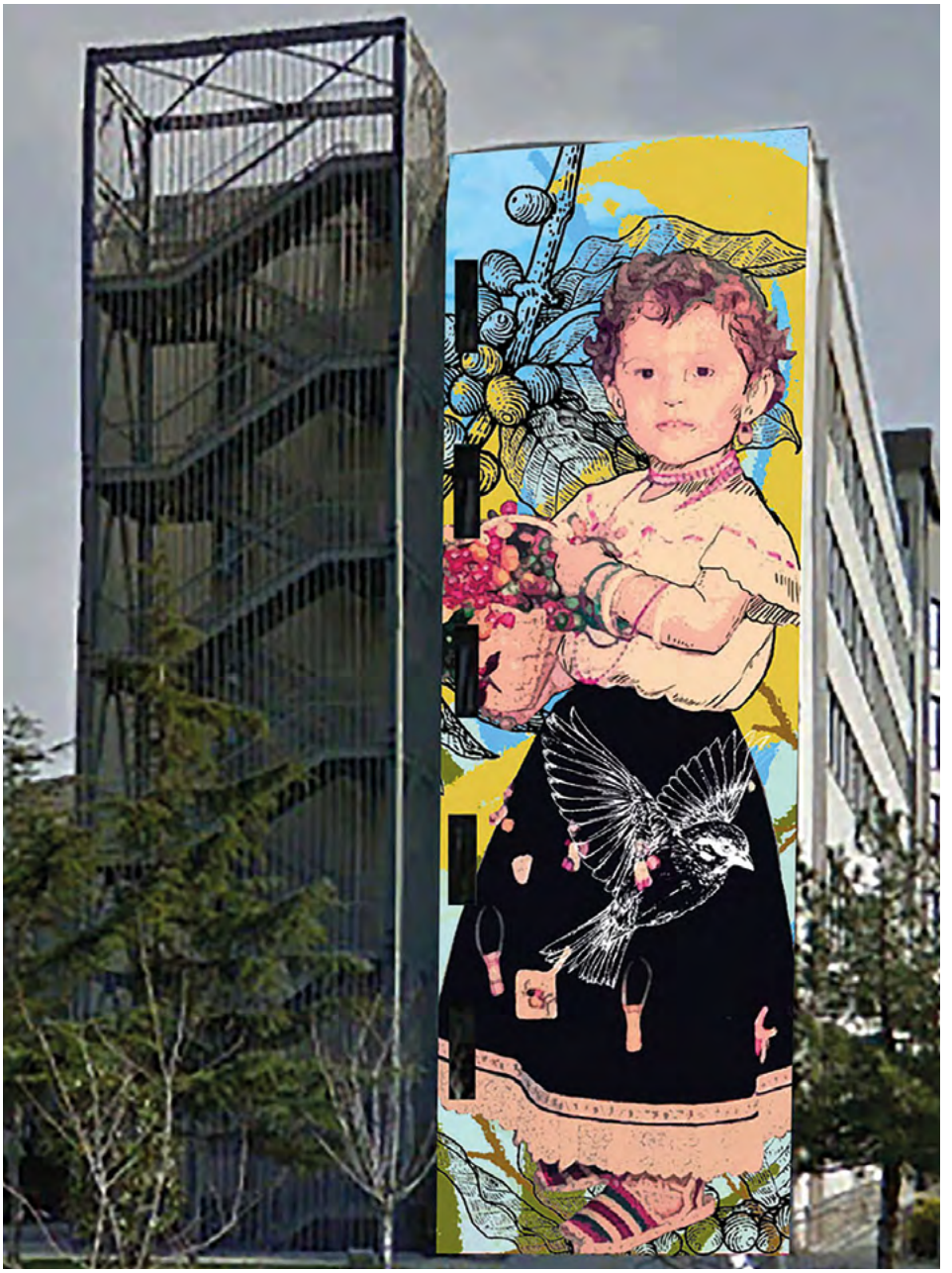

Vertigo Graffiti, "Kahve Tarlalarında Çocukluk", Muralist Kadıköy Festivali 2019 ● Bu yıl 8'incisi düzenlenen Muralist Kadıköy Festivali 2019, 19 Ağustos'ta başladı. Dokuz sanatçının katıldığı festival kapsamında, murallerin yanı sıra sanatçılarla söyleşiler, 'Resmin Sokak Hali' adıyla bir fotoğraf sergisi, çocuklarla mural atölyeleri gibi etkinlikler de festival programında yeralıyor. ● Vertigo Graffiti'nin "Kahve Tarlalarında Çocukluk" isimli eseri "Kolombiya" temalı üç mural taslağından birisi ve internet üzerinden yapılan oylamada seçilen eserdir. ● 2012 yılından itibaren yapılan Muralist Kadıköy Festivali'ne bugüne kadar toplam 36 sanatçı özgün çalışmalarıyla katılarak Kadıköy'ün sokaklarını açık hava sergi salonuna dönüştürdüler.